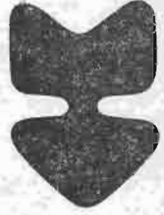
ürün

SOSYALİST DERGİ

Aralık 1974 6

- ÇUKUROVA'DA REFERANDUM (!)
- EMPERYALİZM_TÜRKİYE VE SİYASİ BUNALIMLAR
- TARİHİ MATERYALİZM VE DÜŞÜNCELERİN MÜCADELESİ

İÇİNDEKİLER

YORUM

Burjuvazinin denenmiş taktikleri, bugün yeniden sergilenmekte..... Burjuvazinin provokasyon taktikleri, yine, özellikle öğrenci gençlik arasında yaygınlaşmaktadır..

Öğrenci gençliğin, kapitalizm ve onun siyasi sistemi olan faşizm karşısındaki nefreti, burjuvazinin provokasyon taktikleriyle saptırılmak isteniyor. Gençliğin bilinçlenmesini, tek bilimsel ideoloji olan işçi sınıfı ideolojisinin kılavuzluğunda, işçi sınıfı mücadelesiyle istikrarlı bağlar kurmasını engellemek amacıyla; özellikle öğrenci gençliğin karşısına «piyon» hedefler çıkarılıp, gençlik provokasyona getirilmek istenmektedir....

Soruna; burjuvazinin bir fanatik faşist partisinin militanlarıyla, devrimci gençlerin kavgası şeklinde yaklaşmak; Türkiye sosyalist hareketinin büyük kayıplar sonucu edindiği dersleri unutmak olur....

Süregelen olaylarda, Türkiye sosyalistlerinin sorumluluğu ağırdır. Bütün toplum kesimlerinde sürdürülmesi gereken ve sürdürülen, demokratik kitle hareketlerinin; emperyalizmin ve burjuvazinin isteği yönünde, işçi sınıfından kopuk ve işçi sınıfı adına bireysel eylemlere dönüştürülmesine olanak verilmemelidir. Türkiye sosyalist hareketinin, kısmen de olsa, denenmiş sapmaları taşıdığı yadsınamaz bir gerçek olgudur...

Karşımıza çıkan olaylar; işçi sınıfı, partisi öncülüğünde, siyasi mücadelede maddi bir güç olarak yerini alana kadar, zararları asgariye indirilse bile, sürecektir. Sosyalistlere düşen ise, bu dönemi, provokasyonlara gelmeden, en az zararla geçirip; geleceğe güçlü devrimci ve deneyler bırakmaktır...

ÜRÜN

OLAYLAR

işçi sınıfının ekonomik mücadelesinde yeni boyutlar

Ekim devriminin önemi ve dünya sosyalist hareketi içindeki yerini vurguluyan dergimizin geçen özel sayısında, ülkemizde her gün yeni boyutlara ulaşan işçi sınıfı hareketlerinden söz edemedik. Oysa geçen 45 gün içinde, Manisa'dan Bursaya, Bursadan İstanbula kadar yurdun dört bir yanında irili ufaklı işyerlerinde çalışan binlerce işçi, bir yandan patron zülmüne, öte yandan sarı sendika hegemonyasına karşı grev yapıyor, şalter indiriyor, fabrika işgal ediyor, protesto yürüyüş ve mitingleri düzenliyorlardı.

Bu grevler, bu şalter indirmeler, bu yürüyüş ve mitingler, tek tek biribirinden bağımsız ve kısa vadeli faydacı amaçlara yönelik gibi görünmekteyse de, hareketlerin özüne inildiğinde atılan sloganlar, yazılan pankartlara dikkatli gözle bakıldığında, Türkiye İşçi sınıfı hareketinin ekonomik mücadelesinde ileri bir aşamaya geçiş arifesinde olduğu görülmektedir. Nedir bu sıçranmak istenen ve gelinmesi zorunlu olan aşama? yıkık barakalar ve kahve köşelerinde sendikacılığa başlayıp ta, geçen 27 sene içinde işçi sarayları yapabilmesine rağmen, işçi sınıfının gücüne inanmayıp, işverenlerle bütünleşme yolunu tutan sarı sendika liderleri şebekesini yıkmak; en azından işçilerin ekonomik mücadelesini namuslu bir tavırla yürütmek; ve giderek de işçilerin ve toplumun kurtuluşunun proleterya'nın siyasal iktidarıyla gerçekleşebileceğine inanmış. Yatağını arıyan bir dere gibi yavaş yavaş, sessiz sessiz oluşan bilinç birikimi.

45 günün gerisinde kalan işçi hareketlerinin en tazesinden başlıyalım. 18 kasım cuma günü, EPENGLE DÖŞEMELİK KUMAŞ FABRİKASI'nın 200 işçisi fabrikayı işgal ettiler. Epengle işçileri, 6 yıldan beri Türk-İş'in

büyük sendikalarından biri olan Teksif'in üyesi idiler. Geçen dönem AP milletvekilliği de yapan Teksif Genel Başkanı Şevket Yılmaz ve diğer yöneticilerin, sürdürülen ekonomik mücadelede işverenle anlaşıp işçileri yarı yolda koyduğu kesin kes anlaşıldıktan sonra, Tüm Dokuma-İş adlı devrimci bir sendikanın çatısı altında birleştiler. Teksif'den istifa ettiklerini ve Tüm Dokuma İş üyesi olduklarını, noterden tasdikli beyanlarıyla, iki kez Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirmelerine rağmen, işyerinde sözleşme yapma yetkisi yine Teksif'e verildi. İstanbul İş mahkemesine yapılan itirazlar da sonuç vermeyince fabrika işgal edildi «Referandum istiyoruz» diyen işçiler sendika seçme özgürlüğünü kullanmak istediklerini belirttiler.

Aslında Epengle işçileri, istedikleri sendika seçme özgürlüğü yanında başka önemli bir noktayı da vurguluyorlardı: 6 yıldan beri yönetici olarak bildikleri sendikacıların sarı olduklarını ve onlara hiç bir zaman güvenmemek gerektiğini... Epengle'de yetki uyuşmazlığından doğan işgal olayı olmadan bir süre önce, bir besleme yayın organının bir besleme yazarı, işçiler tarafından okunan köşesinde Teksif sendikasının sarı yöneticilerinin reklamını yapıyor ve «187 bin tekstil işçisi, kasım ayında mutlu bir sonuç bekliyor» diye yazıyordu. Yazar, işkolu düzeyinde de yetkiye sahip olan Teksif yöneticilerinin, bu yıl tekstil işçilerine beklenenin üstünde zam almaya kararlı olduklarını belirtiyor ve işçilerin Teksif'e güvenmelerini ima ediyordu. Ancak her toplu sözleşme döneminde yaygarası yapılan bu mutlu sonucun, Teksif'in başına çöreklenmiş sendika ağaları aracılığı ile gerçekleşmiyeceği, Epengle işçileri tarafından biliniyordu. Takke düşmüş, kel görünmüştü artık. İşçi sarı sendikacı istemiyor, ekonomik mücadelesini namuslu bir tavır içinde yürütecek yönetici istiyor, kendi davasına yine kendisi sahip çıkıyordu. Epengle işçilerinin de dahil olduğu 187 bin sendikalı ve sigortalı, 300 bin kadar da sigortasız ve sendikasız tekstil işçisi, küllendirilmeye çalışılan bir köz gibi için için yanmakta, gerçek sendikasını ve kendinden yana yöneticisini aramaktadır.

MANİSA'DA BİRBİRİNE KENETLENEN NASIRLI ELLER

45 günün iyice gerilerine, 15 ekim tarihine gidelim. Manisa'da TASAŞ FABRİKASI İŞÇİLERİ patron zulmünü kınayan bir yürüyüş düzenlediler. Manisa'daki yürüyüş, Turgutlu'dan, Salihli'den, Aliağa'dan İzmir'den kopup gelen diğer işçiler tarafından desteklendi. Ege yöresinin nasırlı elleri o gün Manisa'da biribirine kenetlenmiş, «işçi her yerde işçidir ve bir işçinin davası bütün işçilerin davasıdır» diyerek yürüyordu. Patron zulmüne, patron baskısına karşı girişilen protesto yürüyüşünde; bir sosyal sınıf üyelerinin sınıfsal bilince sahip olmaları vurgulanmak isteniyordu kuşkusuz. Manisa gibi küçük bir ilde 3 bin kişilik miting düzenlemek Türkiye işçi sınıfı hareketinin sıçramak istediği yeni aşamanın da göstergesi oluyordu.

İSTANBUL'DA YETKİ UYUŞMAZLIKLARI

Türkiye'nin büyük sanayi merkezlerinden biri olan İstanbul'da ise, MALTEPE ÇELİK MONTAJ Fabrikasındaki 231 işçi, yetki konusunda açılan davada, sorunlarını çeşitli basın kuruluşlarını dolaşarak anlatmışlardır.

Daha önce Cevher-İş sendikasına üye olduklarını belirten Maltepe Çelik Montaj fabrikası işçileri, bir ay evvel Cevher-İş' ten topluca istifa edip, Otomobil-İş sendikasına geçtiklerini ve bu istifaların noter kanalıyla Bölge Çalışma Müdürlüğüne bildirdiklerini, ancak sarı sendika -patron- Bölge Çalışma Müdürlüğünün işbirliği sonucu, Cevher-İş'in 3-4 gün evvel toplu sözleşme yetkisi aldığını belirtmişlerdir. Bu arada patronlar da boş durmamış, işçilere, Otomobil-İş sendikasına üye olmamaları için baskı yapmışlar, 10 işçiyi işten çıkarmışlardır. İşçiler, yetki meselesini İş Mahkemesine aksettirmişler, Mahkemenin lehlerine karar vermemesi halinde de toplu sözleşme masasına Cevher-İş'i oturtmayacaklarını söylemişlerdir.

200 işçinin çalıştığı SEDEF DÜĞME fabrikasında ise, İdeal Lastik-İş ve Kauçuk-İş sendikası arasındaki yetki uyuşmazlığı da olaylara sebep olmuştur. İşçiler 3 ay önce İdeal Lastik-İş'ten istifa edip, Kauçuk-İş'e üye olduklarını, ancak toplu sözleşme yetkisinin İdeal Lastik-İş'e verildiğini öğrenmişlerdir. Bunun üzerine kendileri ile görüşmeğe gelen eski sendika yöneticilerini bir odaya kapatmışlar ve patron ve eski sendika, kendi seçtikleri Kauçuk-İş sendikasını tanıyıncaya kadar mücadeleye devam edeceklerini belirtmişlerdir.

TOPÇULAR YILDIZ PLASTİK fabrikası işçileri de, patronun sendikayı tanımaması ve bir grup işçiyi işten çıkarması nedeniyle, kararlı bir mücadele örneği verip, isteklerini bir protokolle patrona kabul ettirmişlerdir. Protokolde Kauçuk-İş sendikasının tanınmasını, çıkarılan 23 işçinin yeniden işe alınmalarını sağlamışlardır.

Bunlarda göstermektedir ki, Türkiye işçi sınıfı, artık kimin kendinden yana olduğunu mücadele içersinde öğrenmekte ve ekonomik mücadelesine yeni boyutlar getirmekte, «kendisi için sınıf» aşamasına geçme savaşı vermektedir.

TARIM KAPİTALİSTLERİNİN KORKULU RÜYASI

Geçtiğimiz 45 gün içinde topraktan, tarım kesiminden de direniş sesleri gelmeye başladı. Tarım kapitalistlerinin korkulu rüyası olan bu sesler, Türkiye tarım işçileriyle, sanayi işçilerinin bütünleşme sürecinde ilk adımı attıklarını müjdeliyordu. Adana'nın Erzin ilçesinde pamuk işçileri Çapa-İş adlı bir sendika kurmuşlardı. Pamuk işçileri, dağınık ve bilinçsiz olmalarından yararlanıp yıllardır kendilerini yok pahasına çalıştıran toprak sahiplerine karşı çıktılar. Pamuğun kilosunu 100 kuruştan toplayacaklarını belirtip direnişe geçtiler. Toplu olarak iş bırakıldı. Destekleme alımlarıyla yüksek fiyat verilen pamuğu, kooperatiflere teslim edip, sömürülerinin sonucunu düşleyen dev çiftliklerin sahiplerinin etekleri

tutuştu. Pamuk toplanmaz da gecikirse, yağmur yer kalitesi düşerdi. Kalitesi düşünce de daha az para getirirdi. Tarım iş kolunda bir kanunun bulunmadığını gerekçe gösteren savcılar, harekete geçirildi. Çapa-İş sendikası'nın, aralarında Şemsettin Ersin, Mahmut Sönmez, Arif Vural ve Ahmet Sönmez'in bulunduğu 7 yöneticisi tutuklandı. Ancak tutuklamalar, tehditler, baskılar para etmedi. Direniş kırılamadı. Çukurova'nın göğü bulanıyor, yağmur yaklaşıyordu. Pamuğu ağa da toplıyamıyacağına göre, beyaz altının değirmi gerdanlı geniş göbekli patronları boyun eğdiler. Pamuk işçileri örgütlü olmanın gücünü kavradılar. Gelecek tütün, buğday, fındık, pancar, çeltik, zeytin, ayçiçeği işçilerinin örgütlü mücadelesini müjdelemekte ve tarım işçileri ile sanayi işçileri arasına inşa edilecek köprüyü beklemektedir.

ALINMIŞ HAKLAR GERİ VERİLMEZ

Türkiye işçi sınıfı artık haklarına sahip çıkmaktadır. Yeni haklar için daha soluklu mücadele vermek kararında olan işçiler alınmış haklarını hiç te geri vermek niyetinde değillerdir. Eskişehir'de 350 Devlet Su İşleri işçisini kapsayan toplu sözleşme bir türlü uygulanmıyordu. Direnişe geçildi. Toplu sözleşme hükümlerinin uygulanmasına başlandı. Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde maden işçileri işi bırakıp ocaklarını terk etti-

ler. Çünkü üç aydır biriken ücretlerini alamıyorlardı. Kamyon şoförleri ve yükleme işçileri de maden işçilerinin direnişini destekledi. Ödenmeyen maaşlar ödenmeye başlandı.

Tekelci sermaye ile işbirliğinde olan büyük holdinglerle atbaşı gitmek istiyen Keban Holding, daha çok artı-değer elde etmek için işçileri tatil günlerinde de çalışmaya zorluyorlardı. Keban Holding'in 114 işçisi tatil günleri çalışmıyacaklarını belirtip, şalterleri indirdiler. Şalterler inip, üretim durunca, karar işçilerin isteği doğrultusunda verildi.

Sentetik iplik piyasasının, tek sesi olarak kalmak isteyen Sabancı Holding patronları, Teksif Sendikasını istemiyen İNSA işçilerinden dokuzu'nun işine son verdiler. İNSA işçileri arkadaşlarının işe alınması için direnişe geçtiler. Hacı Ömer Ağa' nın oğulları kararlı İNSA işçileri karşısında boyun eğmek zorunda kaldılar. İşten atılanlar geri alındı.

HIZIR GİBİ YETİŞEN SIKIYÖNETİM

«Referandum», «kıdem tazminatının bir yıl için 30 güne çıkarılması», «ücretlerin fiyatların önünde götürülmesi», «işçinin ve sabit gelirlinin daha adil vergilendirilmesi» gibi, ivedilikle çözüm bekleyen sorunları gerçekleştireceğini söyleyerek gelen siyasi iktidar, vaadlerini yerine getirmedi. Ancak arkasında bıraktığı sıkıyönetim kendi açısından sakınca doğuracak bazı sorunları çözmeye hızır gibi yetişti. «Kıbrıs Çıkartması» gerekçesiyle ilan edilen sıkıyönetim, amaçlarını aşıp (!) işçilerin haklı ve demokratik direnişleri için kullanılmaya başlanıldı.

Sosyal - İş'in, Ziraat Bankası'nın Ankaradaki merkez ve şubelerinde başlatmak istediği grev, sıkı yönetim tarafından yasaklandı.

Ulaş - İş Sendikası'nın denizcilik Bankası'na bağlı, deniz Nakliyat A.Ş.'nin gemilerinde başlattığı grevler, Sıkı yönetim komutanlıklarınca durduruldu.

İzmir Sıkıyönetim komutanlığı, İzmirde 6 işyerinde başlatılan grevlerin yapılamıyacağını ilan etti.

İzmir belediye işçilerinin ekimin 7 ci günü, ikinci kez başlattıkları grev de sıkıyönetim tarafından engellendi.

Söz konusu yönetimin, söz konusu yasaklamaları insanın aklına ister istemez şu soruyu getiriyor: «Peki sıkıyönetim kalkınca ne olacak? Ya da sıkıyönetim her zaman kalsa bile bu işin sonu nereye varacak?»

Geride bıraktığımız 45 gün gibi kısa bir zamanda oluşan işçi hareketlerini bitirmeden önce, Basın - İş Sendikası'nın İzmir Ticaret Matbaacılıkda, Lastik İş Sendikası'nın İstanbul Gislaved Lastik Fabrikasında, Tez Büro - İş Sendikası'nın sümerbanka bağlı 280 iş yerinde grevlerini sürdürdüklerini belirtmeliyiz. Bunun dışında başta tekstil olmak üzere, çeşitli sektörlerde toplu sözleşme görüşmeleri son safhalarına gelmiştir. 70 lik profesörün patronlardan yana hükümeti güven oyu alırsa, bu görüşmelerin bir çoğunda uyuş-

mazlık çıkacağı muhakkak. Ancak yeni bir aşamanın arifesinde olduğuna inandığımız Türkiye İşçi sınıfı, sarı sendikalara, patron zülmüne, siyasal iktidarın kendisine düşman olmasına aldırmadan, demokratik haklarını sonuna kadar kullanacak.

—o—

gıda sanayi işçileri ve tekgıda - iş sendikası

İzmir'deki Ürün okurlarından Ahmet Günbaş (Besin - İş Sendikası)'dan bir mektup ve çeşitli yayın organlarına gönderdiği bir yazı aldık. Kendi deyimiyle «yazının can alıcı küçük gözlemlerine yer verilmeyerek» yayınlanan, bölgesel Demokrat İzmir gazetesi dışında itibar edilmeyen yazısının tamamını yayınlıyoruz.

Kentimiz, özellikle gıda sanayi kuruluşları yönünden, ağırlığı özel sektörde olmak üzere büyük bir gelişme göstermiştir.

Bu büyük gelişmeye paralel olarak artan gıda işçilerinin sorunları ise -ne yazık ki- içler acısı bir görünüm arzetmektedir.

İzmir gıda sanayi işyerlerinin işçilerine hizmet götüren sendikalar arasında Tekgıda - İş Sendikası 2/3 bir çoğunluğa sahiptir.

Tekgıda - İş Sendikasının bu çoğunluğu, günden güne, yine haklı nedenlere dayanarak erimeye yüz tutmaktadır. Çünkü Tekgıda - İş Sendikası, gıda işçilerine sendikal özgürlük açısından hizmet değil, tam tersine, anılan işyerlerinin işverenleri ile koordine olup «baskı ve tahakküm» götürmektedir.

Şöyle bir araştırın. Tekgıda-İş'in üyeleri adına yaptığı sözleşmelerin tümüyle işçiden köşebucak gizlendiğine tanık olursunuz. Bırakın sözleşmelerin ekonomik kavga çizgisine göre yetersiz oluşunu ve işçiden gizlenişini; Tekgıda - İş'in diğer tavırlarına baktığınızda, gerçekten gıda işçilerinin Tekgıda - İş Sendikası üyesi olarak büyük yoksunluklar içersinde olduğunu görürsünüz.

Kökeni işçi sınıfına dayalı olup ta, işçi sınıfını inkar eden sarı beyinli yöneticilerin birlikte sözleşme akti yaptıkları işverenlerle, onulmaz bir koordine kurdukları, böylece sendikal öz-

gürlüğü baltaladıkları aşikardır.

Sendikayı suni bir kuruluş olarak gören bu sendikacıların faşist tutumları, gıda işçilerinin salt Tekgıda - İş Sendikasında toplanmasını; kendilerine götürülen hizmet eksikliği yanında, Tekgıda-İş'ten ayrılmayı yeğlediklerinde her türlü baskı ve tahakkümle karşı karşıya kalmalarını önermektedir.

Herşeyden önce, çabuk ve gürültüsüz işleyen sarı sendika-işveren çarkı, gıda işyerlerini, tutsaklar kampından farksız kılmaktadır. İşçi kıyımının sürüp gitmesi, sendikaların işverenden yana tutumları, mevcut 1475 sayılı İş Yasası'nın birtakım boşlukları (Özellikle 17. mad.)yla olanak kazanmaktadır. Öyleki, işçinin hak ve özgürlüğünü çiğneyen sarı sendika-işveren kurgucuları, eğreti ve çelişkili fıkralarla dolu 17. maddenin ve diğer boşlukların tefsircisi durumuna gelmişlerdir. İşe alma ve çıkarılmalar bu kurgunun süzgecine göre yapılır. Doğru sendikal faaliyet yanlıları, kendilerini kapı dışında bulurlarken; sendika kavramından bihaberler yada bu kavramın kapsamını bile bile itliklerini sürdürenler, herzaman kendilerine yeni bir iş sahası bulmakta pek zorluk çekmezler.

Kendi sınıf bireyinin üstüne panzerlerle yürünmesine neden olup, seyirci kalanların hesaplarını; panzerlerin ve her türlü baskı ve tahakkümün altından diri olarak kalkanlar soracaktır.

Tekgıda - İş Sendikasında asla «demokratik mekanizma»nın işlediği vaki olmamıştır. Sözleşmelerin altına atılan imzalar işçinin emek vererek ödediği aidatların gelişigüzel harcanmasında beliren tutumlar, bu sarı işçi kuruluşunun yapısında bir başına merkeziyetçiliğin alıp yürüdüğünü kanıtlamaktadır bize.

Tekgıda - İş Sendikası'nın ve işverenler koordinesinin kentimiz gıda işçilerine karşı takındıkları son tutumlarından özetlemeler sunalım dilerseniz :

— «Ben fabrikama sendika sokmam, ancak işçilerimin haklarını da eksiksiz veririm.» diyen Ekiz Zeytinyağı Fab. işvereni Muhittin Ekiz; gizli ve açık sendikal özgürlüğe saldıradursun, sayın Tekgıda - İş Sendikası yöneticileri, işverenin sendikal faaliyetten dolayı işçiyi işten attığını bile bile açıktan üye kaydı yaparak, salt diğer sendikaların faaliyetlerini kırmak amacıyla yüzden fazla işçinin işten atılmalarına neden oldular. 1974 Ocağından bu yana da, baş neden «sendikal faaliyet» olmak üzere, 300'e yakın işçi işlerinden oldular. Bir zaman kentimizde tanınmış bir futbol kulubünün idareciliğini yapıp, milyonlarını keyfince har vurup harman savuran Muhittin Ekiz Beyzadeleri, yine keyfi bir istekle, bitmek tükenmek bilmeyen sömürgen bir hırsla işçisi üzerinde baskısını tüm şiddetile sürdürmektedir.

— Görebildiğimizce, Tekgıda - İş Sendikasının Piyale, Tuborg ve Tariş Üzüm işletmelerine özgü yaptığı sözleşmeleri, bu işyerleri üyelerinde bulmak olanaksızdır. Araştırmalarımızın so-

nucu, bu sarı işçi kuruluşunun yaptığı sözleşmelerin; birinin işverende, birinin Bölge Çalışma Müdürlüğünde, bir üçüncüsünün işyerleri baş temsilcilerinde (kimi okunması için verilir, iadesi istenilir.), geri kalanlarının da kendilerinde gizli tutulduğu gerçeğini ortaya koymuş bulunmaktadır.

— Ekiz İşyerinde bir başına dönen oyunlar, Piyale, Tuborg, Tariş Üzüm İşletmelerinde Tekgıda - İş ve İşverenler koordinesi ile yürütülmektedir.

Piyale'de gıda işkoluna bağlı diğer sendikalarca dağıtılan bildiriler, ancak paydos anlarında, işyeri servis otobüslerinin şöferlerinden rica edilerek, aynı zamanda fabrika dışında olarak dağıtılmaktadır. Bu anayasal hakkın bu denli zor kullanılmasını bile engellemeye kalkan piyale işvereni tarafından, servis otobüslerinin şoförlerine bir daha işçiye bildiri dağıtılmasına vasıta olmamaları için gözdağı verilmiştir.

Tuborg Bira Sanayisinde sendikal faaliyetinden kuşku duyulanlar, süresiz gece vardiyasında çalıştırılmaya zorlanılmıştır. Yasa sınırlarını ve yargıtay kararlarını aşan bu davranış karşısında sözde işçi temsilcisi niteliğine sahip olanlar işçi hak ve özgürlüklerini koruyamaz duruma gelmişlerdir. Tuborg'ta bir kaynaşmadır sürüp gitmekte...

Tariş Üzüm İşletmelerinin kapılarına yerleştirilen Tekgıda-İş nöbetçileri, işçinin olasılı bir sendikal faaliyetini akılları sıra kırmayı amaçlamaktadırlar.

İşyeri sendika baş temsilcileri, işçinin seçme özgürlüğüne saygı duyulmadan atanmakta yada görevlerinden alınmaktadır.

Tüm bu baskı ve tahakkümlere rağmen, gıda işçileri gerçek sendikalarına kavuşma eylemlerinde kararlı görünmektedirler.

Hiçbir kuvvet, gıda ve diğer işkollarında çalışan işçileri haklı davalarından alıkoyamayacaktır. Tarihin akışına karşı durulmadığı gibi.

Sorunu İzmir kenti gıda işçilerinin bir parçası kapsamında ele aldık. Genişletsek te aynı şeyleri göreceğiz.

———o———

çukurova'da tekstil işkolunda «referandum!»

Çukurova bölgesinde pamuk, susam ve pirinç gibi tarım ürünlerine dayalı olarak, yabancı sermaye ile kurulan ilk sanayinin kuruluşu, 20. yüzyılın başlarına rastlar. Bu dönemde pamuk ekili tarlalarda ilk tarım işçileri oluşmuştur. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kurulan, yeni tekstil fabrikalarında, sanayi işçilerinin sayısı hızla artmıştır. 1936 yılında Milli Mensucat Fabrikasında işçiler ilk direnişlerini yapmışlardır. Daha sonraları pamuk tarlalarında çalışan işçilerin çeşitli kereler direnişleri söz konusu olmuştur (Tarsus ve Mersin'de). 1968 yılında Bossa fabrikasında ortaya çıkan olaylar, Çukurova işçisinin tarihinde önemli olaylardan biridir. 1974 yılında İskenderun'da gelişen olaylar ise, Çukurova insanı için öfke ve sevgi arasında bıçak sırtı olduğunun en güzel örneğidir.

Çukurova, Türkiyenin hızla sanayileşen bölgelerinden biri. Bu günkü veriler altında, mevcut gelişmenin yönü; Tekstil sanayisine doğru. Ancak; gelecek için, bu doğrultunun daha çok ağır sanayi ve maden iş koluna kayması istenilmektedir. İskenderun Demir çelik tesislerinin tam randımanla çalışmaya başlamasından sonra, MERSİN - ADANA - İSKENDERUN çizgisi içinde tekstil iş kolunun dışında; büyük yatırımların yapılması planlanmaktadır. Bölgenin en güçlü sanayicilerinin yönetimindeki Adana Sanayi Odası'nın da görüşleri bu doğrultudadır. Ancak, Adana ve Mersin illeri, bu güne kadar, teşvik tedbirlerinden yararlanan illerin başında gelmektedirler. Alınan teşvik belgeleri, ya yeni tekstil fabrikalarının kurulması için, yada kurulan fabrikaların kapasitelerini genişletmek için alınmış bulunmaktadır... Hangi halde olursa olsun, Çukurova bölgesinde; her geçen gün işçilerin sayısı çoğalmakta ve mevcut işçilerin de toprak ve köyle olan ilişkileri yok olmaktadır. 1978 yılına kadar yatırımı planlanan fabrikaların da çalışmaya başlamasıyla birlikte, bölgede; tekstil işçilerinin sayısı 200 bini, diğer işkollarında çalışanlarında toplamı 300 bini aşmış olacaktır... (*)

(*) Adana Sanayi Odasının, 1972 yılı raporundan alınan bilgiler...

İşçiler ve Sendikalar

Mevcut sanayileşme ve yarattığı işçi sınıfı, bu güne kadar Tekstil ve gıda sanayisinde tek bir sendikanın çatısı altında, «tek sesli» olarak varolmuşlardır. Ancak 1968 «Bossa» olaylarından sonra, Tekstil işçilerinin bir kısmında «Tek sesli» olmaya karşı bir direniş böşgöstermiştir. Kendiliğinden ortaya çıkan bu muhalefet hareketleri, iki biçimde gelişmeye başlamıştır.. Birinci kanal; o güne kadar tek sendika olan örgütün çatısı altında, «iktidara muhalefet» etme yolunda oluşmuştur. İkinci kanal ise; muhalefette uzlaşmaz olanların sendikadan ihraç edilmeleriyle kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Öyle bir an gelmiştir ki, çeşitli fabrikalardan atılan ve sendika yöneticilerine muhalefet ettiğinden dolayı da sendikalarından ihraç edilenler, ayrı bir çatı altında toplanacak çokluğa ulaşmışlardır.

Her iki kanalı da kendi içine alarak etkileyen ve yönlendiren, tabii ki ülke içi ve dışı şartlar olmuştur. Bu şartlar dönem dönem, gerek sendika içi, muhalefet hareketinin; gerekse dışarda, sendikacılığı eski sendikasının tezgahında öğrenmiş olanların hareketinin hız kazanmasına sebep olmuştur. Ve bu gün; genel olarak Çukurova bölgesindeki işçi hareketi, kendisini yönetmek durumundaki sarı ve sarı olmayan sendika yöneticilerinin boyunu aşmıştır. Artık sendika yöneticileri, sendika içi yönetime, eğer ciddi bir alternatif getirmezlerse, işçilerin genel istekleri karşısında «tutucu» sıfatını kazanmış olacaklardır...

Sendikalar arası çatışmalar ve işçiler.

Bölgede, Türk - İş ve DİSK konfederasyonlarına bağlı sendikaların yanında, bağımsız sendikalar ve iş yeri sendikaları da var. Tekstil iş kolunda, DİSK'e bağlı sendika olmadığından, DİSK'in bölgedeki temsilcisi olan sendikaların da iş kolları itibariyle etkinliklerinin az olmasından; —basın iş kolu, lastik iş kolu gibi— «DİSK» sözcüğü, «sendika» olarak somut var oluşunu, yaygın olan tekstil işçileri üzerinde, gösterememektedir. Bu sebepten, büyük rakkamlara ulaşmış olan tekstil işçileri, «Bossa olaylarını» anımsıyarak, «DİSK» sözcüğüne gizli bir hayranlık, etkin olmayan bir korku ile bakmaktadırlar. Bütün bunlar göz önüne alınırsa, DİSK'in güney bölgesinde örgütlenmesi, Tekstil işkolunda kendine bağlı bir sendikada örgütlenmesiyle özdeşlik kazanmaktadır...

Tekstil iş kolunda, bölgenin uzun yıllardır tek sendikası, TÜRK-İŞ'in yapı taşı olan Teksif'dir... Teksif uzun yıllar boyu tek sendika olarak varolduğundan, sendikacılık hizmetleri dolayısıyla pek doyu-

rucu olmamıştır. Tipik bir uzlaşmacılığın ve sarı sendikacılığın örneklerini vermiş ve Tekstil iş kolunun patronlar adına gösterdiği bütün dalgalanmaları, usta bir uzlaşmacılıkla işçiler aleyhine halledivermiştir... Nitekim «işçi - işveren - teksif» den oluşan üçlü denge, sürekli işçiler aleyhine kullanılmıştır. Kurulan dengenin devam edebilmesi için bazen İşveren, bazen çalışma müdürlükleri, bazen mahkemeler, bazen sıkıyönetim komutanlıkları Teksif lehine müdahale etmek durumunda kalmışlardır. Sonuçta; Teksif bugün tek sendikadır, ama bu özelliği, Bölge Çalışma Müdürlüğünün kağıtları üzerinde kalmıştır. Eğer yeni bir sendika, üçlü dengeye, işçileri yeni sendikanın çatısı altında örgütleyerek katarsa, Teksifin «tek sendika» olma özelliği sona erecektir.

TÜRK - İŞ'li Teksif'e karşı «Bağımsız Tekstil»

Yukarda kaba hatlarıyla belirtilen ortam içinde, Tekstil sendikası, Teksif karşısında örgütlenmeye çalışmıştır. 1971 yılı içinde, Teksifin dışında yığılmış bulunan muhalif işçilerin örgütlenme teklif etmeleri üzerine, Tekstil sendikası genel başkanı ve hukuk müşaviri bölgeye gitmişlerdir. Sıkıyönetim komutanlığı, Tekstil sendikasının yöneticilerinin bölgeye girmelerini 70 gün süreyle yasaklamıştır. Ancak açılış çalışmaları durdurulamamış ve Teksif sendikasının Adana şube sekreteri seçilen ve sonunda yönetici klikle anlaşamıyarak beraberindeki hemşerileriyle Teksif yöneticiliğinden istifa eden sonunda üyelikten ihraç edilen, Güney Sanayi işçilerinden Hasan Soysal; benzer bir gelişme içinde olan Paktaş işçilerinden Hazım Başer; aynı Teksif tezgahında okumuş ama tezgahın dışında kalmış olanlardan Fahrettin Tuncer ve Erdoğan Kanlıkılıç'dan oluşan bir kurucu kadro kurulmuştur. Tekstil sendikası, böyle bir kadro ile biçimsel örgütlenmesini tamamlayınca, 1974 yılında bitecek olan sözleşmelerin bitim süresini beklemeye başlamışlardır. Ancak bu yapıdaki kadro, dar boğazlarda Tekstil yöneticilerine ve tekstil örgütlenmesine büyük darbeler vurarak, tekrar Teksif saflarında çalışmaya başlamışlardır.

Sözleşmelerin bitim süresi Tekstil örgütlenmesinin sınav günüdür.

1974'ün 8. ayından sonra, bir çok büyük Tekstil fabrikasının toplu sözleşmelerinin süresi bitmiş oluyordu. Tekstil sendikası, iki buçuk seneye dayanan örgütlenmesinden görev bekliyordu. Bu tarihe kadar örgütlenme; Sümer Çırçır fabrikalarını, 1300 işçinin çalıştığı Sasa'yı, 1200 işçilik Sümer Bez fabrikasını, 711 kişilik Özbucak'ı, 4000 kişilik Paktaş'ı 5000'er işçilik Güney Sanayi ve Bossa'yı, 1000 kişilik Milli Mensucat'ı 500 işçinin çalıştığı Pilsayı kendi saf-

larına çekmesi gerekiyordu... Gerçekten de bütün adı geçen fabrikalarda, Teksifin yaptığı gibi, toplu sözleşme yapma yetkisinin kendilerinde olduğuna dair gazetelere ilan verildi. Ama, ilan verilen her fabrikada, daha önceden kurulmuş bulunan; İşveren - Sendika-Kamu Kuruluşları ittifakını, ittifakın en zayıf halkası olan, Teksif'ten kırıp yok edecek bir çalışma yapılmışmıydı? Bütün sorun buradaydı... Bu sorunun cevabının nasıl verildiğini zaman geçtikçe öğrenmek mümkün olacaktı. Hatta, dergimiz elinize geçtiği anda, belki en az dört beş büyük fabrikada gerçekleştirilen örgütlenmenin niteliği gün gibi ortaya çıkmış olacaktır. Yapılan örgütlenme çalışmasına, ilk cevap, kasım ayının 11, 12, 13 tarihlerinde Paktaş işçisinden alındı. Uygulanan irade beyanında Tekstil, 1261 oy alarak, Teksife yetkiyi devrediyordu... Üstelik, kağıt üzerinde, Bölge Çalışma Müdürlüğünün kendine verdiği yetkiyi...

Sendika seçimi REFERANDUM YOLUYLA OLMUYOR

Bu noktaya gelindiğinde, oynanan bir güzel oyunu açıklığa kavuşturmak gerekir. Çünkü Adana iş mahkemesi «işçilerin gerçek irade beyanlarının **referandum** yoluyla» alınmasını isterken, bütün kamu oyuna bu; böylece duyuruldu. Bütün gazeteler ve TRT, Çukurova'da işçilerin, sendikalarını seçmek için «referandum» yapacaklarını açıklıyordu. Gelin görün ki, verilen mahkeme kararı, klasik anlamıyla «gizli oy, açık tasnif» esasına dayalı bir referandum değildi. Kamu oyuna açıklandığı gibi, «referandumun» yapılacağı günün bir gün öncesi, mesainin bitimine yarım saat kala; iş mahkemesi bir ara karar vererek «referandum uygulamasını», «irade beyanı»na çeviriverdi. Böyle bir açıklama için, Teksif mahkemeye müracaat etmiş ve müracaatı da mahkeme tarafından kabul edilmişti. Artık ok yaydan çıkmış, Babıali'nin burjuva ve küçük-burjuva basını, yapılan irade beyanını, bütün Dünya ve Türkiye kamu oyuna, «Referandum» diye yutturmaya başlamışlardı. Tekstil sendikasının yaptığı açıklamalar, hiç bir yayın organında gereken ilgiyi görmüyor, Teksifin paralı adamlarının ve patronlarının baskısı altında ve işten atılma korkusunu yüreğinden atamayan işçilerin, «açık irade beyanları», «referandum» diye yutturulmaya çalışılıyordu...

Gerçekleştirilen örgütlenme eski dengeyi kuramıyor

Tekstil sendikasının 3 seneye yakın bir zamandır gerçekleştirmeye çalıştığı örgütlenme; daha önceden kurulmuş olan ittifakı yıkamıyor ve bu ittifakın belirlediği şartlara da boyun eğiyordu.. Mahkemenin kararları karşısında kendini savunamıyor, ve yasal bakımdan bir çok haklarını kullanamıyordu...

tekstil

ADANA'DA REFERANDUM
Özel Sayısı

TEKSTİL İŞÇİLERİ SENDİKASI AYLIK YAYIN ORGANI [illegible]

TEKSİF GİBİ İŞÇİLERDEN GİZLİ DEĞİL,

AÇIK SENDİKACILIK

KAPALI KAPILAR ARDINDA SENDİKACILIĞA PAYDOS

● PAKTAŞ'TA, GÜNEY SANAYİ'DE, BOSSA'DA, PİLSA'DA, ÖZBUCAK'DA, SÜMERBANK-BEZDE TEKSİF'İN OYUNLARI ARTIK BOZULACAK. İŞ MAHKEMESİ VE ÇALIŞMA MÜDÜRLÜĞÜ, TEKSTİL İŞÇİSİNİN GERÇEK EĞİLİMİNİN NE OLDUĞUNU ÖĞRENECEKLER.

- SÜMERBANK'TA SÖZLEŞME ÇAĞRIMIZA ÇALIŞMA MÜDÜRLÜĞÜ "HAYIR" DEDİ
- BU KARARA MAHKEME ÖNÜNDE İTİRAZ ETTİK. REFERANDUM İSTEDİK. MAHKEMEYİ SÜMERBANKLI İŞÇİLER DOLDURDULAR. (YUKARIDA RESİMDE GÖRÜLÜYOR.)
- İŞ MAHKEMESİ DOSYALARI BİLİRKİŞİYE GÖNDERDİ.
- BİLİRKİŞİ ÇOĞUNLUK TEKSTİL SENDİKASINDADIR, DEDİ.
- MAHKEME, ÇOĞUNLUK OLMAMIZA RAĞMEN YETKİYİ BİZE VERMEDİ.
- ARKASINDAN, PAKTAŞ, BOSSA, PİLSA, ÖZBUCAK, GÜNEY SANAYİİ'NDE TOPLU SÖZLEŞME ZAMANI GELDİ.
- ADANA TEKSTİL İŞÇİSİNİN GERÇEK SENDİKASI OLARAK BU İŞ YERLERİ İÇİN İLÂN VERDİK.
- BAKANLIK 20 BİN İŞÇİYİ İLGİLENDİREN BU DAVAYA BAKMAK İÇİN 9 MÜFETTİŞ GÖREVLENDİRDİ.
- MÜFETTİŞLER DOSYALARIN BİR KISMINI İNCELEYİP PAKTAŞ'TA YETKİYİ BİZE VERDİ.
- MAHKEME, ÇALIŞMA MÜDÜRLÜĞÜNÜN BU KARARINA KARŞILIK, REFERANDUM DEDİ. BÖYLELİKLE BİZİM DEDİĞİMİZE GELDİ.
- ŞİMDİ TEKSİF'DEN KORKMUYORUZ.

İŞÇİNİN ÖNÜNDE HESAPLAŞACAĞIZ. KAPALI KAPILAR ARDINDA SENDİKACILIĞA HAYIR DİYORUZ.

Bu kanaatın ilk belirtisi olarak, Sümerbank bez fabrikasında gelişen olayları göstermek mümkündür. 1200 işçinin çalıştığı fabrikada, yetkinin Teksife verilmesi üzerine, 1974 Temmuzu başında; Tekstil sendikasınca İş mahkemesine itiraz edilmiş, kararın düzeltilmesi istenmiştir. Ancak iş mahkemesi dosyayı bilirkişilere havale etmiştir. Bu arada Sümerbank işçileri, duruşmaları izlemek için Adliyeye gelmişler ve büyük gösteriler yapmışlardır. Bilirkişilerden Tekstil lehine karar çıkmasına rağmen, mahkeme, daha önce benzer durumlarda verdiği kararlarla da çelişerek, Tekstil sendikasına yetki vermemiştir. Bu durum karşısında yetki prosedürü yeni baştan başlamış ve Tekstil sendikasının hukukçularının elleri kolları bağlı kalmıştır... Ancak Teksif zaman kazanma politikası güderek, göreceli olarak daha güçlü olduğu yerlerde «yetki» sorununu önce halletmek istemiştir. Böylece daha güçsüz olduğu iş yerlerinde —örneğin sümer bez fabrikasında— zaman içinde güçlenmeyi planlamıştır. Ve bu güne kadar da olaylar bu plana uygun olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Sümer bez fabrikasında Tekstil'in, kısmen işçilere dayanan ve salt çoğunluğu başlangıçta sağlıyan gücü, zaman içinde erimiş olacaktı. Nitekim 20 kasım'da bu iş yerinde yapılan irade beyanında alınan sonuç bu kanaatımızı doğrulamıştır.

Ayrıca, dergimizin baskıya girdiği sırada alınan sonuçlara göre, Sümerbank Bez Fab. ve Sümer Çırçır Fabrikalarında, TEKSTİL sendikası yetkiyi kaybetmiştir.

Tekstil Sendikasının Geleceği
Ve Örgütlenmenin Bilançosu

Referandum adı altında yapılan irade beyanının büyük bir baskı, dedikodu ile işten atılma tehditleriyle yapıldığı göz önüne alınırsa, Tekstil'in, şartlarını Teksif - İşveren - Kamu Kuruluşları'nın tayin ettiği bir mücadelede kazanmasının çok zor olduğu görülür. Tekstil, ancak, Teksifin kullandığı silahların dışında, yeni silahlarla, yeni insanlarla örgütlenmesini gerçekleştirirse bölgede var olabilir. Ve kurulu bulunan eski dengeyi alt üst ederek yeni bir denge gerçekleştirir. Böylece Çukurova işçisinin önünde onun ekonomik mücadelesine yol gösteren bir kuruluş olur. Bu güne kadar yapılanlar belki isteyerek, belki istemeyerek Teksifin kapısı önünde, onun uzmanlaştığı alan içinde yapılmıştır. Bu biçimdeki yarışın kaybedileceğini bilmek için ayrıca kâhin olmaya gerek yoktur. Üç senelik yapılan harcamalar milyonu geçmiş, noterlere ödenen para 200 bin lirayı aşmıştır. (*)

Teksif açısından, Çukurova bölgesinde tek sendika olarak kal-

(*) Tekstil sendikası başkanı, Rıza Güven'in Milliyet gazetesinde çıkan bir demecinden.

mak, büyük bir maddi imkan kaynağıdır. Bu özelliklerinden dolayı, bütün bu çatışmaların en yoğunlaştığı anda dahi, Türk İş yöneticileri çatışmayı bilfiil yönetmek için Adana'da var olmuşlardır. Halil Tunç, imzalı bildiriler dağıtarak «eski ve güçlü sendikalarını» seçmelerini istemiştir, işçilerden. Bu isteği gerçekleştirmek için, gerek Teksifin gerek Türk iş'in yapmayacağı, göze almayacağı şey yoktur. Nitekim daha önceden de görüldüğü gibi, işverenlerle anlaşarak işten atılacak muhalif sendikacıların kıdem tazminatlarını ve bütün ödeneklerini Teksif yöneticileri ödeyeceklerdir. Bu olgu karşısında; Tekstil yöneticilerinin sığınacakları en sadık dost örgütledikleri tekstil işçilerinin birliğidir. Aksi halde bu birlik kurulmazsa, Tekstil yöneticileri, işçileri ekmeklerinden eden «lanetlenmiş bir kapı» gözüyle görüleceklerdir.

Bir başka tehlike de, CHP içindeki iktidar çatışmasına, Tekstil sendikasının tüzel kişiliğinin alet edilmesidir. Bu tehlike, aslında, Teksif modeli sendikacılığın kullandığı bir silahtır. Çünkü açıktır ki, Teksif'in Karşıyaka şubesi yöneticileri CHP'li iken, Adana şubesi yöneticileri AP'lidir. Böylece kurulu denge içinde, tekstil işçileri yıllardır uyutulmuşlardır. Unutmamak gerekir ki, eğer CHP'li olmak bir silah olarak kullanılırsa (!), bu silahı Teksif yöneticileri Tekstil yöneticilerinden daha da iyi kullanacaklardır... Bu bakımdan, bölgedeki örgütlenmeyi gerçekleştirecek elemanlar geçtiğimiz günlerde yapılan Adana merkez ilçe CHP kongresindeki tavırlarını bir daha göstermemelidirler. Çünkü bu kongrede, Tekstil isminden yararlanılmıştır; ama, Tekstil Sendikası kongre sonucundan yararlanamamıştır.

o

iran

doğu despotizminden faşist diktatörlüğe I

Bu yazı, bugünkü İran toplumuna ve siyasal rejimine kaynaklık eden İran'ın tarihi geçmişi hakkında kısa bir girişi içeriyor.

Emperyalizm ve Orta-Doğu ülkeleri konusuna başlangıç için İran'a öncelik vermeyi gerekli bulduk. Bu gereklilik, İran'ın tarihsel, coğrafik koşulları ve bu günkü dikkati çeken özel durumundan doğmaktadır.

Bir dahaki sayımızda; bu yazının kaldığı yerden başlayarak, Orta-Doğu bütünlüğüne eğilmeye çalışacağız.

Dünya ve Türkiye basınında hiçbir ay yoktur ki, İran'dan ve Şah'tan bahsetmesin. İran burjuvazisi ve yarı-feodal büyük toprak sahiplerinin emperyalizmle işbirliği, Basra Körfezi jandarmalığını ve İran halkı üzerinde uyguladığı faşist diktatörlüğü kişiliğinde toplayan Muhammed Rıza Pehlevi'ye «İran'ın bir kuşak sonra dünyanın en ileri ve en güçlü beş ülkesinden biri olacağına şüphem yok» dedirtenin ne olduğunu, gelişim içersinde görmeye çalışalım.

Tarihi gelişim

Mezopotamya'da Hamurabi devrinin köleci yasaları ile yönetilen toplumda, daha sonra, M.Ö. 1000 - 500 yılları arasında Doğu İran'da yaşamış olan Zerdüşt (Zaratustra), yerleşik topluma geçiş evresindeki İran toplumu üzerinde tek tanrıcılık ve maddi üretim üzerine olan görüşleri ile, geniş kitlelerce benimsendi. Bunun en önemli nedenlerinden biri de, büyük toprak sahibi bir aristokrat olan Vistospa'nın himayesinde oluşuydu. Zerdüşt, uzun bir müddet İran toplumu üzerinde, giderek «devlet dini» olarak krallar ve büyük toprak sahiplerinin güçlü bir sömürü aracı olarak yaşadı.

Doğu toplumlarında ve İran'daki evcil at, çömlekçi çarkı, bakır ve araç gereç yapmaya yarıyan yerel maddeler vahşet devrinden zamanımıza kadar maddi üretim ve toplumsal gelişmeye büyük katkıları olmuştur. Avrupa toplumları bunları, çok sonraları ancak görebilmişlerdir.

İran, pek çok Asya toplumunun (Eski Mısır, Mezopotamya, Hindistan, Çin v.d.) yaşadığı, batı toplumlarının feodal üretim tarzından önemli farklılıklar gösteren, Asya Tipi üretim tarzını yaşamıştır. Marx, bu toplum biçimi için, «burada hakim durumda toprak sahibi devlettir ve hükümranlık toprak mülkiyetinin milli ölçüde yoğunlaşmasından başka birşey değildir.» demiştir. Büyük çapta suni sulamayı, akarsuları kontrol altına almayı ve kanal inşası için kollektif çabayı gerektiren ülkelerdeki bu toplum biçimi hakkında Engels, «İran'da ya da Hindistan'da kurulup düşen despotik iktidarların sayısı her ne olursa olsun hepsi, her şeyden önce, ovaların sulanmasında 'umumi müteahhit' olduklarını, sulama sağlanmazsa oralarda hiçbir tarımsal üretim'in mümkün olamıyacağını son derece isabetle bilmişlerdir.» Bu —üzerinde tartışmaların hala sürdüğü— üretim biçiminin politik üst yapısı ise, **Doğu Despotizmi** idi.

Sasaniler devrinde (M.S. 226 - 636), vergilendirme yoluyla kitlelerin aşırı sömürüsü toprak, ağaçlar ve hayvanlardan vergi alacak kadar ileri gitmiştir. Oluşan sınıf ve tabakalar arasında kesin bir farklılaşma söz konusudur. «Ayanlar, kitlelerin dışında yaşıyorlar, kendi soylu sınıflarının içine (halktan) yabancı yaklaştırmamak için

—mülkiyet kaygusuyla— anne, kızkardeş ve yakın akrabalarla evleniyorlardı.» (*)

İran'da, Arapların işgalinden sonra; yani, üçüncü Yazgerd devrilip, islam dini yayılmaya başladıktan sonra, Emeviler devrinde hakim sınıflar sömürü, baskı ve «din» adına yaptıkları savaşlar yoluyla feodal mülk edinimlerini sürdürüyorlardı. İslamiyetin etkisi İran üzerinde büyük olmuştur. Sosyal gelişimin kültür ve mimarisini çepeçevre sarmıştır. «Devlet başlangıçtan beri teokratik niteliktedir. Hükümdarlar meşruiyetlerini tanrısal bir temele oturtmuş, hiçbir eleştiri ve muhalefete izin vermemişlerdir. Kendi aralarında bir hiyerarşi oluşturan memurlar ve feodalite temsilcileri de krala bağlı kalmışlardır. Devletin kral ailesinin malı olduğu anlayışına paralel olarak, verasete dayanan soylu sınıf, çok sayıda köyü kendi malı yapmış ve burada oturan insanlara da kişisel malı gözüyle bakmıştır. Merkezi hükümetin güçlü ya da zayıf oluşuna göre, ya soylu memurların ya da feodalite temsilcilerinin etkisi üstün gelmiştir. En zengin mal ve mülk sahiplerinden biri olan camiler, önemli rol oynamışlardır.» (**)

18. yüzyılda tahta çıkan ve Tahran'ı başkent yapan Kacar sülalesi zamanında, Çarlık Rusya'sı ile yapılan uzun savaşlar sonunda İran; Gürcistan, Ermenistan gibi Kafkas eyaletlerini Hazar denizi üzerindeki haklarını Rusya'ya bıraktı. Batıdaki burjuva devrimleri ve kapitalizmin hızla gelişmesi karşısında, İran feodalizmi kapitalistlere geniş imtiyazlar tanıdı. İngiliz burjuvazisi bu imtiyazlar yardımıyla Basra Körfezi üzerinden yaptığı ithalat ve ihracattan yılda 6 milyon sterlinlik kazanç sağladı.

İran'da 19. yüzyıl Nasıreddin Şah zamanında büyük köylü ayaklanmaları, dinsel ögelerden hareketle gelişmiştir. Şiraz'da kendini 12. İmam ilan eden Seyid Ali Muhammed (Bab) önderliğindeki dinsel içerikli ayaklanmalar, kuzeyde Mazenderan taraflarında büyük kitleleri peşinden sürükledi. Şah, ayaklanmayı Mirza Taki Han kuvvetleri yoluyla bastırmış, Muhammed Ali Şiraz'a dönerken yakalanmış ve hapse atılmıştır. Hareket tamamen ezilmiş ve taraftarları korkunç işkencelerle öldürülmüştür. Muhammed Ali Bab'ın kurşuna dizilmesinden sonra hareket, Babi mezhebi olarak tüm Orta - Doğu'da ve Bahai dini olarak dünyada etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir.

19. yüzyıldan itibaren İran'a, batı sermayesinin yanı sıra, burjuva üst - yapı kurumları ve kültürünün taşındığını görüyoruz. İran'

(*) Donya—Political and Theoritical Organ of the Central Comittee of Tudeh Party of Iran, 1966, No. 4.

(**) Hür Dünya Diktatörlüğü (İran), B. Nirumand, Anadolu Yayınları, 1968.

da ilk üniversite 1852'de Tahran'da kuruldu. Bunun arkasından yabancı okullar açılmaya başlandı, islam eğitim kurumları ile karışan ithal batı eğitim kurumları pek çok doğu ülkesinde olduğu gibi melez bir kültür oluşturdu.

Şah'ın, tütün tekelini 50 yıl için bir İngiliz binbaşısına vermesi, baron Von Reuter'e bütün ülkedeki demiryolu ve sulama tesisleri yapmak, yeraltı zenginliklerini ve petrolü arama izni vermesi, kitlelerin direncine ve hoşnutsuzluğuna yolaçtı: Şah, imtiyazlar geri almak zorunda bırakıldı.

Emperyalizm, Petrol ve İşbirlikçi sınıflar

İngiliz ve Rus tekellerinin etkinliği giderek ülkeye hakim olmaya başlamıştı. 20. yüzyılın başında İran'ın güney bölgesinde zengin petrol yataklarının bulunması İngiliz emperyalizminin İran üzerinde çok daha dikkatli durmasını gerektirdi. 1901'de Kacar Şah'ı Nasıreddin Şah ile W. Knox D.Arcy arasındaki mukaveleye göre: Çarlık Rusyası nüfuzu altındaki kuzey bölge haricindeki bütün İran topraklarında petrol arama, işletme ve ihraç etme izni verildi. Karşılık olarak yıllık gelirinin % 16'sı ve 20 bin sterlingde peşin olarak alınacaktı. Nasıreddin Şah, 20 bin sterling şahsına almış, ayrıca bir 20 bin sterlingde işbirlikçi hükümet ve saray ileri gelenleri arasında dağıtılmıştır. Mukavele ile ilgili Şahlık emri şöyledir: «gösterdiği üstün başarılar çok güçlü Büyük Britanya ve İran hükümetlerini birbirine bağlayan çok dostane ilişkiler dolayısıyla mühendis W. Knox D'Arcy ile akrabalarına ve bütün akrabalarına, dostlarına ve kalıtcılarına İran topraklarının derinliklerini istediği gibi araştırma ve kazma, bunun sonucu ortaya çıkacak bütün ürünleri kendilerinin dokunulmaz malı haline getirme yolunda 60 yıl için tam yetki, sınırsız özgürlük garanti edilmiştir.» Bu, Şah ve İran hâkim sınıf ve tabakalarının emperyalistlere karşı zamanımıza kadar sürdürdüğü işbirlikci politikasının ilk belgelerinden biridir.

1903'de ilk petrol yatakları bulunmaya başlanmış; ve 600 bin sterling sermayeli The First Explotation Company kurulmuştur. 1905 yılında ise, İngiliz Burmah Oil Company'nin baş hissedar olduğu Concessions Syndicate şirketi kuruldu.

Aşırı sömürü ve baskı, halkın otokrasiye karşı giriştiği demokratik kitle hareketlerini getirdi. Azerbeycan taraflarında Sattar Han ve Bâkır Han önderliğinde gelişen hareket, Muzafferidin Şah'a 1906' da meşrutiyeti, —genel seçim, anayasa ve kurucu meclisi— kabul etmek durumunda bırakmıştır. Şah'ın kısa zaman sonra ölmesiyle, yerine Muhammed Ali Şah geçmiştir. İran'da ilk Sosyal Demokrat örgütler, Tebriz ve Reşt'de kurulmaya başlamış ve ilk işçi sınıfı ha-

reketleri gene bu sırada belirmeye başlamıştır. Kuzey İran'daki yabancı imtiyaz bölgelerinde grevler patlak vermiş, karşı-devrime mukavemet için gönüllü birlikler örgütlenmiştir. Gelişen köylü hareketleri, vergi vermeyi reddedip, feodallerin büyük topraklarını paylaşmak isteği ile toprakları işgale başlamışlardır. Gelişen olaylar karşısında Rus Çarlık hükümeti, İngiliz hükümeti ile İran'ı Rus ve İngiliz etki alanına bölen bir anlaşma imzaladı. 1908 Haziran'ında, Rus Kazay Tugayı komutanı Liyakov, Şah'la anlaşarak bir karşıdevrim düzenleyip meclisi topa tutarak dağıtmş, demokrat milletvekillerini ve pek çok devrimciyi idam edip, ülkede baskı ve azgın terör uygulanmıştır: Liyakov, Tahran askeri valiliğine getirilmiştir. Buna rağmen devrimci halk mücadelesi sürmüş, Tahran'da kazakları yenerek, Şah Muhammed Ali'yi tahtan indirmelerine rağmen, iktidar yine burjuvazi ve toprak ağalarının elinde kalmıştır.

Devrimci hareket karşısında Rus burjuvazisi, Sattar Han'ı «Azerbeycan Pugaçev» i olarak adlandırıp, «Tebriz'de anarşi akıl almaz ölçülere varmıştır, bölge yarı-vahşi devrimciler tarafından yağma ve harap edilmiştir.» demekte ve «Rusya'nın, İran hududunda kârlı ticaretimizi mahveden bu vahşeti hoşgörü ile karşılamaya daha ne kadar devam edebileceğini sormak hakkımızdır.» diyerek Çarlık hükümetini müdaheleye çağırmaktadır.

Kasım-Aralık 1911'de Çarlık hükümeti emri ile Kazaklar Azerbeycan'ı, Gilan ve Horasan'ı işgal ederek, devrimci hareketi vahşice ezmeye giriştiler. İngilizler ise, güneye çıkartma yaparak kıyıma katılmakta gecikmediler. Halk hareketi yenilmiştir..

Lenin, ocak 1912'de, RSDİP 6'ncı Genel Konferansında alınan kararı şöyle açıklıyor: «Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, İran halkının özgürlüğünü elinden almaya kararlı olan ve bu siyasetini uygularken en barbarca ve en haince hareketlere girişmekten kaçınmayan Çarlık çetesinin saldırgan siyasetini protesto eder... Rus ve İngiliz hükümetleri arasındaki ittifakın her şeyden önce Asya'da demokratik güçlerin devrimci hareketine karşı hazırlandığını ve bu ittifaktan ötürü İngiltere'nin liberal hükümetinin Çarlık hükümetinin kanlı mezalimine ortak olduğunu tespit eder.

Konferans, İran halkı ve özellikle, Çarlık kasaplarına karşı savaşta birçok üyesini kaybeden İran Sosyal-Demokrat Partisi tarafından sürdürülen mücadelenin kayıtsız şartsız yanında olduğunu bildirir.» (*)

İngiliz emperyalizmi, Şah ve İran burjuvazisi ile işbirlikleri

(*) Doğuda Ulusal Kurtuluş Hareketleri - V.İ. Lenin, Ant Yayınları, 1970.

neticesi, İran işçi sınıfı üzerindeki sömürüsünü genişletiyordu. 1909'da Londra'da 2 milyon sterlin sermaye ile kurulmuş olan Anglo-Persian Oil Company'nin Abadan'da büyük bir rafinerisi vardı. Ve boru hatları ile petrol merkezlerine bağlı rafineri 1913'den itibaren yılda 274 bin ton petrol ihraç ediyordu. Ki bu petrol Birinci Emperyalist savaşta İngiliz donanmasında, kömürün yerini alacak ve çeşitli sanayi dallarında kullanılacaktı.

Otokrasiye ve Emperyalizme karşı mücadele: Mirza Küçükhan

1913 Ekiminde İran'ın kuzey taraflarında Mirza Küçük Han, Heyder Amuoğlu liderliğindeki «Ormancılar», emperyalizm —İşbirlikçi Şah— toprak ağaları'na karşı gerilla savaşına başlamıştır. Tebriz'de ise, Hiyabani önderliğinde kurtuluş mücadelesi güçlenmiştir. İngiliz emperyalizmi çeşitli yöntemlerden hareketle, devrimci mücadeleyi kırmak istemiş; fakat başarısız kalmıştır. Bu sırada başlayan Birinci Emperyalist Dünya Paylaşım Savaşı, aciz ve zayıf Şah'ın merkezi hükümeti, İran'ın tarafsızlığını ilân etmesine rağmen, büyük ölçüde ülkeyi etkilemiştir. İngiliz, Rus ve Osmanlı birlikleri İran'ı işgal etmiş, petrol boru hattı ve tesisleri tahrip olmuştur. Savaşın getirdiği sefalet ve büyük açlık devrimci mücadeleye güç verdi. Emperyalistleri ürkütüp, farklı taktik uygulamaya zorlayan ve güçler dengesini alt-üst eden 1917 Ekim Devrimi, dünya işçi sınıfı ve ezilen halkları tarafından çoşkuyla karşılandı. İşçi-köylü iktidarının desteği ile gelişen İran devrimci hareketini, «Tebriz'de Hıyabani'in hareketini, Mirza Küçükhan'ın 7 senedir süren hareketini kademe kademe derinleşmeye sevk ediyordu. 'Ormancılar'ın kurtuluş mücadelesi klasik boyutları aşarak, bir devrimci hükümete ulaşmıştır. Kazvin ve Babolser'e kadar ilerlemiştir. İngilizler ve Beyaz Ruslar, çeşitli hilelerle bu mücadeleye darbeler vurduğu halde, karşı-devrimciler için büyük bir tehlike olarak ayakta durmuştur.» (*). Geçici Devrim Komitesi oluşturup cumhuriyet kuran Mirza Küçükhan; Bakü-Doğu Halkları Kongresi'ne temsilciler göndermiş, İran devrimci hareketinin niteliği, işçi sınıfı ve köylülüğün objektif-sübjektif yapısı ve düzeyi konusunda Zinoviyev, Çiçerin ve Lenin ile diyaloğa girmiştir.

Gün geçtikçe gelişen hareketin, bir Sovyet Devrimi görünümü almasından korkan İngiliz emperyalizmi, yoğun faaliyetleri sonucu, İran üzerindeki sömürü ve çıkarını koruyacak ve devrimci hareketi ezmeğe yardımcı olacak nitelikte bir lider bulmuştu: Rıza Han.

Önce asker, sonra da kazak tugayında subay olan Rıza Han, İngilizlerin desteği ile; 1921'de Tahran üzerine yürüyüp, hükümeti

(*) İran H.M.Ö. yayını, 1351 Mehman.

devirdi. Yeni kurulan hükümette savaş bakanlığını alan Rıza Han, emperyalizm için **sadık bir işbirlikçi, faşist ve iyi bir karşı-devrimciydi.**

Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya'sının imzaladığı tüm anlaşmaları geçersiz ilan etmiş, İran'ın kuzeyinde gelişen ayaklanmalara karşı Rıza Han, eyaletlerde bağımsız durumdaki güçlere karşı saldırıya geçmişti; devrimci hareketi vahşice bastırdı, pek çok devrimciyi öldürdü. Sağ kalan devrimciler dağlara çekildiler. Bunların arasında bulunan Mirza Küçükhan'ın, soğuktan domuş vücudundan, başı kesilerek Şah'a götürülmüştür.

15 Kasım 1921'de Times gazetesine İran Konsolosu şu müjdeyi(!) veriyordu: «Artık İran'ın kuzey tarafındaki asiler bastırılmış, liderlerin pek çoğu öldürülüp bir kısmı da kaçmıştır.» Hareket geçici olarak engellenmiş, fakat gelecekteki devrimci mücadelenin filizleri yok edilememiştir.

A.B.D. emperyalizmi 20 nci yüzyılın başlarından itibaren azgelişmiş ülkeler üzerindeki egemenliğini kurmaya başlamıştı bile. 1829 yılından beri ülkenin kuzey taraflarında faaliyet gösteren protestan misyonerlerinin çabaları A.B.D. emperyalizminin İran hakimiyetinde önemli bir rol oynamıştır. 1922'de İran hükümetinin isteği ile Dr. A. C. Milspangh başkanlığında bir maliye uzmanı kurulu İran ekonomisini «düzeltmek» için faaliyetlere başlamıştır.

Bu, İngiliz emperyalizminin dünya ve İran hakimiyetinde ikinci plana düşmesinin ve A.B.D. emperyalizminin yerini almasında bir dönemeç noktası olarak kabul edilebilir.

Rıza Han sosyal ekonomik koşulları düzeltmek ve ulusal egemenliği yeniden sağlama vaadleriyle destek sağlamış ve 1923'te başbakan olmuştur.

1925'te ise parlamentodan geniş askeri yetki alarak Kacar sülalesinin son hükümdarını tahttan indirmek için harekete geçmiştir. Bu sırada Muhammed Musaddık, Rıza Han'ın tek başına iktidara hakim olarak anayasayı tanımıyacağı konusundaki kuşkularını parlamentoya açmış fakat ikna edememiştir.

13 Aralık 1925'te Rıza Han, Rıza Şah Pehlevi olarak Tavus Tahtına çıktı. Musaddık ise, bu cesurca karşı çıkışının bedelini yıllarca sürgünle ödemek zorunda kaldı.

———— o ————

İNCELEMELER

emperyalizm - türkiye ve siyasi bunalımlar

MEHMET ÇALIŞKAN

SİYASAL BUNALIM: KÖKENİ, GELİŞİMİ VE SONUÇLARI

Herhangi bir sosyal olguyu incelediğimiz zaman ilk gözümüze çarpan şey; içiçe girmiş birbirinin hem nedeni hem sonucu olan sonsuz bir ilişki ve karşılıklı etkileşim yığınıdır. Böyle bir görünüş, bu sosyal olgunun genel özellikleri hakkında kaba taslak bir bilgi edinmemizi sağlamakla beraber, bu bilgi çok global, belirsiz ve karanlıktır. Bu sosyal olgunun tayin edici özelliklerinin bütünü hakkında sağlıklı bilgi vermekten uzaktır. Bu nedenle, bu sosyal olguyu doğru kavrayabilmek için, onu oluşturan bağlantıların, yönlerin, görünümlerin ve özel ilişkilerin tayin edici olanlarını ayıklamamız gerekir. Toplumsal yapı olgularının incelenmesinde yapılacak böyle bir anatomik girişim, bu olguları alt-yapısal ve üst-yapısal bütünlük içine yerleştirmemizi sağlar. Ancak bu yerleştiriş, diyalektik bütünlük içinde olmak zorundadır. Bu zorunluluk ise, toplumsal yapıda çıkan her olguyu, tamamlanmış bir kesit olarak değil, fakat insan toplumunun genel hareketi çerçevesi içinde ve gelişim evrimi içinde ele almayı gerektirir.

Bu gerçekten hareket ederek, Türkiye'de aylardır süren siyasal bunalıma yaklaştığımız zaman; bu bunalımı oluşturan tayin edici özellikleri kısaca şöyle belirliyebiliriz kanısındayız:

Türkiye'nin de içinde yer aldığı kapitalist-emperyalist sistemin dünya stratejisinin ülkemize uygulanışı, Türkiye'nin yapısal koşullarını belli bir çelişkiye itelemiştir. Bu çelişkiyi belirliyen temel; dünya kapitalist-emperyalist sisteminin, «Türkiye'yi daha iyi tüketen bir pazar» ve «daha rasyonel bir ham madde üreticisi» yapmak için, özellikle 1950'lerden beri Türkiye'de uygulattırdığı hızlı kapitalistleşme süreci sonunda ortaya çıkan alt-yapıya, toplumun eski üst-yapısal kurumlarının ayak uyduramamasıdır. Aslında son derece doğal bir gelişim olan bu olgu içerik-biçim çelişkisi olarak tanımlanabilir. Ve bu içerik-biçim çelişkisi siyasal ortama yansımaktadır.

Siyasal bunalımın tayin edici özelliklerini böyle tanımladıktan sonra, şu sorulara cevap vermek zorunluluğu doğmaktadır:

a — Türkiye'nin de içinde yer aldığı kapitalist-emperyalist sistemin dünya stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin yeri nedir?

b — Bu stratejinin Türkiye'ye uygulanışı süreci sonunda günümüzde ortaya çıkan alt-yapı, üst-yapı çelişkisi nedir?

c — Bu çelişki siyasal ortama nasıl yansımaktadır?

Türkiye, Asya ile Avrupa'nın, Doğu ile Batı'nın büyük ve tarihsel kavşak noktalarından birisinde, dünya emperyalist sistemi için; özellikle ham madde kaynakları nedeniyle hayati önemi olan Orta-Doğu'da dünya tekellerinin çıkarlarını koruma gücü, coğrafi konumu, aldığı stratejik yer, kendi topraklarındaki ham madde kaynakları ve pazar durumu nitelikleriyle önemsenerek, üzerinde durulan bir ülke durumundadır.

Dünya emperyalist sisteminin Türkiye'ye verdiği bu önem; 1917 Büyük Ekim Devrimi ile dünyada ilk sosyalist devlet Sovyetler Birliği'nin kurulması ile Anadolu'nun çok önemli bir yer kazanması ve emperyalistlerin, Sovyetler Birliği ile Orta Doğu arasında bir «tampon-devlet» yaratma isteklerinin kuvvet kazanması ile İngiliz Dış İşleri Bakanı Curzon'un, Yunan taraflısı Başbakan Lloyd George'a yönelttiği şu unutulmaz soru ile başlar:

> «Selanik kapılarının beş mil dışında nizamı temin edemiyen Yunanlılara Küçük Asya'nın bu kadar önemli bir kısmının yönetimi nasıl bırakılabilir?» ([1])

«Türkiye ve Yunanistan Yardım Kanunu», A.B.D. parlamentosunda konuşulurken, Walter Lippman'ın 1 Nisan 1947'de New-York Herald Tribune'de çıkan şu yazısı ile konu daha bir anlam kazanır :

> «Türkiye ve Yunanistan'ı gerçekten yardıma muhtaç oldukları için yada demokrasi modeli teşkil ettikleri için seçmedik. Bu ülkeleri Sovyetler Birliğinin kalbine ve Karadeniz'e açılan stratejik kapılar olduğu için seçtik.» (2)

ve A.B.D. Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger'in Kıbrıs Olayları sırasında A.B.D. Senato Dış Yardımlar Dairesi Alt Komisyonunda yaptığı konuşma ile pekişir:

> «Biz Türkiye'ye fedakarane nedenlerle değil, Türkiye'nin sahip olduğu büyük politik ve stratejik öneminden dolayı yardım ediyoruz. Bölge olarak Türkiye en tehlikeli jeopolitik stratejik yerdedir. Akdeniz'in savunması büyük ölçüde Türkiye'nin bağımsızlığı ve güvenliğine dayanmaktadır.» (3)

Görüldüğü gibi emperyalistler, Türkiye'ye sadece Türkiye olarak değil, fakat tüm bölgeyi emperyalist sistemin kontrolü ve etkisi altında tutmak açısından önem vermektedirler. Yani, Türkiye, ancak içinde bulunduğu bölgeyle beraber belli bir önem taşımaktadır. Geniş çerçeve açısından soruna yaklaştığımızda emperyalizmin, ülkemizi de içine alan dünya stratejisi kesiti kaba çizgileriyle şöyle çıkmaktadır:

> «a — Emperyalist sistemin, dış sınırlarını sistemin bağımlı unsurları olarak tutmak.
>
> b — Bu ülkelerde kapitalist güçlerin (ekonomik ve siyasal) gelişmelerini teşvik etmek ve buna yardımcı olmak.» (4)

Bu stratejinin Türkiye'ye uygulanışının, kısa bir tarihsel evrimini görmek, bu uygulanış süreci sonunda günümüzde ortaya çıkan sorunlara ışık tutabilecektir:

Aslında emperyalizmin dünya strajisine, Türkiye hakim sınıflarının nitelikleri ve Türkiye'de 1900'lerde başlayan burjuva sosyal devrim süreci tamı tamına uygun düşmektedir. Gerçekten de 1900'lerde başlayan süreç, burjuva sosyal devrim süreci olmakla beraber, bu süreç içinde toplumsal yapıda **devrim** değil, **dönüşüm** söz konusudur. Osmanlı'dan, Türkiye toplumuna aktarılan hakim sınıf ve tabakalar ise, Kurtuluş Savaşı içinde ve hemen bitiminde, işbirlikçi nitelikleri gereği, kapitalist üretim biçimini geliştirme, emperyalizm ile işbirliği hedefine yönelmişlerdir. Bu yönelişi Kurtuluş Savaşından hemen sonra Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi

Semion Aralov'un, Mustafa Kemal'e sorduğu sorunun yanıtında açıkça görmekteyiz; Semion Aralov, yeni Türkiye devletinin iktisat politikasının ne olacağını Mustafa Kemal'e sorduğunda aldığı cevap şöyledir :

> «Türkiye'de işçi sınıfı yok, çünkü gelişmiş bir sanayi yok. Bizim burjuvazimizi ise henüz burjuva sınıfı haline getirmek, gerekiyor... Benim amacım milli ticareti kalkındırmak, fabrikalar açmak, yeraltı zenginliklerini ortaya çıkarmak, Anadolu tacirine yardım etmek, zenginleşmesini sağlamaktır. Bunlar devletin önünde duran işlerdir.» ([5])

Aralov'un ise, «Sizin dayanacağınız köylülerdir. Onları kalkındırınız, onlara toprak veriniz!» sözü ve işçilerin önemi üzerinde durması, Doğan Avcıoğlu'nun «Örnek Müteşebbis» olarak nitelediği Mustafa Kemal üzerinde hiçbir etki yaratmamıştır.

Gerçekten de İstanbul Ticaret Odası Başkanı Behçet Osmanağaoğlu'nun deyimiyle «Ekonomisinin dokusu, Cumhuriyetin kuruluşundan beri **özel teşebbüs** olan» Türkiye'de, 1923-1946 dönemini belirliyen; sermayedar yetiştirme, yerli zengini yabancı sermaye ile işbirliği yapabilecek düzeye eriştirme adına, işçi sınıfına ve emekçi kitlelerine yapılan ağır baskı, hakim sınıfların tek partisi ve tek ideolojisi yönetimidir. Üst-yapıdaki yansıması bu olan dönemin, alt-yapısını yöneten **temel yasa** ise, kapitalizmin doğuş döneminde etkisini gösteren **ilkel birikim yasasıdır.** Karl Marx bu konuyu açık bir dille ifade etmiştir :

> «Doğuş halindeki burjuvazi, devletin sürekli desteğinden vazgeçemez; devletten ücretleri düzenlemek, iş saatlerini çoğaltmak üzere (ücretleri) uygun bir düzeye düşürmek ve işçinin bizzat kendisini de tayin edilmiş bir bağlılık derecesinde tutmak için yararlanır.» ([6])

Türkiye'nin, hakim sınıflarının tercihleriyle içinde yer aldığı kapitalist-emperyalist sistemin yapısına uygun yapısal değişikliğe girişinin, Cumhuriyet döneminin 1946'ya kadar olan döneminde tayin edici üst-yapısal ve alt-yapısal özellikler işte bunlardır.

1950 seçimleri ile iktidarın, «ortaksız» olarak, hakim sınıflar eline geçmesi son derece kaçınılmazdır. 1923'te alınan tedbirler ve 1923-1946 arasındaki «ilkel birikim» dönemi sonuçlarını vermemezlik edemezdi. Güçlenen hakim sınıflar, artık küçük-burjuva bürokrat tabakalarla iktidarı paylaşmak değil, bunları tarihi yerlerine, yani bili-

min belirlediği gibi «hakim sınıflara hizmet eden tabaka» yerine itelemek istemektedirler. Artık geleneksel ekonomik yapının hakim sınıfları olarak yarı-feodalden kapitaliste dönüşme sürecine giren tarım burjuvazisi ve işbirlikçi ticaret burjuvazisi siyasal iktidarın ortaksız talibidirler. Ve bu durum, uygun dış konjonktür ile birleşip 1950 seçimlerinde bu hakim sınıfların temsilcisi DP'yi, CHP yönetiminin baskısından ve «ceberrut devlet» tavrından bıkmış olan halkın büyük oyu ile iktidara getirmiştir.

Daha 1950 seçimlerinden önce başlayan A.B.D. - Türkiye yakınlaşması devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ifade ettiğine göre :

> «Amerikan yardımının demokrasiyi korumak yolunda bir adım olduğunu ve Türkiye ile Birleşik Devletler arasında daha sıkı münasebetler kurulması demokrasinin Türkiye'de yerleşmesine yardım edecektir.»

derken kastettiği «demokrasinin» nasıl bir ekonomik yapının demokrasisi olacağını yada olması gerektiğini, Türkiye-A.B.D. yakınlaşmasının mimarı Max W. Thornburg şöyle açıklıyor:

> «Eğer Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün son 12 Temmuz beyannamesi tek parti diktatörlüğünün sonu manasına geliyor ve eğer bakanların son zamanlarda hususi teşebbüsü destekleyecekleri vaatleri yerine getirilirse ve eğer Türkiye bizden yardımını bu vaad ve beyanların tatbikatı ışığı altında isterse, o zaman yalnız sermayemizi değil, fakat aynı zamanda hizmetlerimizi, ananelerimizi ve ideallerimizi plâse edecek (yerleştirecek) ve elden gitmesine müsaade edemiyeceğimiz bir plasman (yatırım) fırsatı temin etmiş olacağız.» ([7])

Kapitalist üretim biçiminin yerleştirilmesi koşuluyla Amerikan yardımlarının yapılacağı açıkça anlaşılan yazının çıktığı tarihlerde, bir başka Amerikan belgesinde Türkiye'deki kapitalist üretim biçiminin gelişiminde nelere dikkat edilmesi ve neye öncelik tanınması gerektiği de şöyle ifade edilmektedir:

> «Bunun neticesi olarak (Amerikan yardımlarının) zirai mahsullerde ihraç edilecek fazlalar meydana gelecek ve Türkiye, Batı Avrupa sınai maddelerine daha geniş bir pazar olmaya başladığı zaman

bu memlekette hayat standardı yükselmeye başlayacaktır.» (8)

Görüldüğü gibi, «hür teşebbüsün», yani kapitalist üretim biçiminin, Türkiye'de hakim kılınması, hem emperyalizmin hem de ülkedeki işbirlikçilerinin ortak isteğidir. Fakat Türkiye'nin toplumsal yapısı, ekonomik yapısı, bu isteğe uygun olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Bu, kapitalist sistemin daha **geniş pazarlar ele geçirmesi için zorunlu bir yasadır.**

Demokrat Parti döneminin temel çizgisi; hakim sınıflarla yabancı sermayenin işbirliğine geçişini sağlama adına yarı-feodal ilişkilerin tasfiyesi, kapitalist üretim biçminin hakimiyetinin sağlanması için gerekli iç pazarın oluşturulması ve hakim sınıfların yabancı sermaye ile işbirliğine geçişini gerçekleştirme adına dış pazarlara açılışı olmuştur. Bunun sonucu olarak ülkede emperyalizmin kesin hakimiyeti gerçekleştirilmiştir. Bu değişimlere paralel olarak, Demokrat Parti iktidarının ilk yarısında; tarımda makinalaşma, kullanılmıyan toprakların ekime açılması, ulaştırma ağının geliştirilmesi, enfrastrüktür yatırımları, elektrifikasyon ve sulama girişimleriyle Türkiye ekonomisinde modern kapitalizmin gerekli kıldığı zorunluluklar yerine getirilmiştir. Emperyalizmin gerekli gördüğü alanlarda ve planlı bir biçimde kullanılmamakla beraber, kullanılabilir kaynakları belli bir ölçüde artıran dış kredilerin etkisiyle de on yıl boyunca ekonomiye hayatiyet kazandırılmıştır. Tarımda izlenen kapitalistleşme süreci, köyün geleneksel «kendisi için üretim»ini parçalıyordu. Makinalaşma ve geniş ulaştırma sistemi ile hızlanan «pazar için üretim», emeği büyük ölçüde özgürleştiriyordu. Bu da iş-gücü pazarını geliştiriyor ve köyden kentlere akan kitleler yeni baskı ve çelişkileri de beraberlerinde taşıyorlardı. Diğer yandan, tarımda yer alan yarı-feodal hakim sınıf, hızla kapitalist çiftçi olma durumuna gelmekteydi. Bu değişim, özellikle, tütün, pancar, pamuk, üzüm gibi ürünlerin yetiştiği bölgelerde elle tutulur olmuştu. Böylece DP iktidarındaki 1950-1960 dönemi, bir yandan üretim ilişkilerinde sanayileşmenin gerekli ön koşullarını yaratacak biçimde temelli değişiklikler getirirken, bu durum üretici güçlerin yavaş ta olsa gelişimini sağlamakta, böylelikle toplumda modern sosyal sınıflar ve bunların uzlaşmaz çelişkileri gittikçe billurlaşmaktadır: burjuvazi ve proletarya. Ancak, kapitalist üretim biçiminin tarımda yerleştirilme döneminin sürdüğü 1950-1960 döneminde, eski hayat düzeyi düşmüş olan sivil ve askeri bürokrasi büyük huzursuzluk içindedir. Hakim sınıflar, emperyalizmle işbirliğine geçme döneminde, sivil ve askeri bürokrasiyi emirleri altındaki tabakalar olduklarını atlayarak ihmal etmişlerdir.

1950'lerde hızlanan dış kredi (borçlanma) politikası ise, 1957'-

lerde ekonomik hayatı dar boğazlara getirmiştir. Özellikle bürokrasinin de etkisi ve kapitalistleşmenin maliyetinin ödetildiği geniş kır ve kent emekçi kitlelerinin gittikçe artan yoksulluğunun getirdiği tedirginlikle, geçen yedi yıl içinde siyasal iktidara karşı muhalefet güçlenmiştir.

1958 devalüasyonu, fiyatların yükselişi, bürokrasinin ulusal gelirden aldığı payı adamakıllı düşürmüştür. 1960 Mayısına varan günlerde ordu gittikçe artan bir huzursuzluk içindedir. Fahri Belen bu huzursuzluğun nedenlerini şöyle anlatmaktadır:

> «Asıl derin yara, maddiydi. Ordu efradının eski kışlalardaki hayatıyla, iktisadi devlet teşekküllerindeki lüks hayat bir tezat teşkil ediyordu. Emeklilerin durumu da orduyu endişeye düşürüyordu. Maişet derdiyle, gece şoförlük ve buna benzer işler yapan subaylar vardı.» ([9])

Demokrat Parti iktidarının son yıllarında toplumsal huzursuzluk gittikçe artarken, emperyalist ülkeler de ülkenin sosyo-ekonomik durumundan memnun değillerdi. 1958 Paris Konferansı, bu memnunsuzluğun en önemli göstergesi olmuştur. Durmadan borçlanan ve aldığı borçları ödeyemez duruma düşen DP yönetimi, emperyalist ülkelerce de istenmez olmuştu. 1950'de 277 milyon TL olan Türkiye borçları 1960 yılında şu çizgiye ulaşmıştır: ([10])

Devlet borçları	690 milyon TL.
Gecikmiş borçlar	377 milyon TL.
Kamu kesimi kredili ithalat	72 milyon TL.
T O P L A M	1139 milyon TL.

Bu gelişim içinde yıpranan, otoritesini yitiren ve kendisini başlangıçta destekleyen emperyalist güçler tarafından da terkedilen siyasal iktidar, 27 Mayıs 1960'da bir askeri darbe ile devrilmiştir. 27 Mayıs sabahının ilk saatlerinden radyolardan darbeyi duyuran askeri cunta :

«Nato'ya, Cento'ya inanıyoruz, bağlıyız»

diyerek, anti-emperyalist olmadıklarını büyük bir acele ile dış dünyaya bildiriyordu.

DP siyasal iktidarını deviren 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden 4 ay sonra, 30 Eylül 1960'da, Türkiye'ye borç veren ülkelerin 1958'de bir araya geldikleri Paris Konferansının kararlarına uygun olarak kurulan, «Devlet Planlama Teşkilatı» ve bu ülkelerin bir

Konsorsiyum içinde birleşerek Türkiye'deki «planlı ekonomiyi» yürütmeye başlamalarının hedefleri şunlar olmaktadır:

a — Türkiye iktisat politikasının yönetimi ve yönlendirilmesi, bütünüyle emperyalist ülkelerin tekeline verilmektedir.

b — Türkiye'nin daha iyi tüketen bir pazar ve daha rasyonel bir tarım ürünleri ve ham madde üreticisi durumuna getirilmesi gerekmektedir. Bunun yerine getirilebilmesi için tarımda feodal kalıntıların tasfiyesi ve tarım ürünleri ile ham maddelerin kaynaklarından alınıp ihraç edilecek merkezlere götürülmesi ve mamul malların Türkiye iç pazarında yerlerine ulaşabilmesi için ulaşım ve hizmetler sektörünün gelişmesi gerekmektedir.

c — Her ne kadar Türkiye'nin kapitalist yapılı bir tarım ve ham madde üreticisi ülke olması isteniyorsa da, kapitalizmin genel yasaları gereğince, belli bir aşamadan sonra, sanayi sermayesinin, ticaret ve tarım sermayesi karşısında üstünlük kazanması zorunlu olduğu için, Türkiye'de **sanayileşme değil**, yalnızca **ulusal-bağımsız sanayinin** kurulması önlenmelidir.

Bu tedbirler, 1969 yıllarına gelindiğinde, ister istemez sonuçlarını vermeye başlayacaktır. Gerçekten de kapitalizmin genel yasaları, toplumsal işlevini yerine getirmiştir. Şöyle ki:

a — 1927 - 1965 arasında tarım kesiminde çalışanların oranı % 211 gelişirken, sanayi kesiminde çalışanların sayısındaki artış % 480'e ulaşmaktadır.

b — 1927 yılında sadece 112.400 sanayi işçisi varken, 1967 yılında sanayi işçisi sayısı 1.400.000'e ulaşmaktadır.

c — Sanayide işçi başına yaratılan değer ise (1948 fiyatlarına göre) 1938 yılında 1.040 TL. iken, 1967'de 4.620 TL'dır. Yani iş-gücü başına % 450 oranında önemli bir verim artışı vardır.

d — Milli gelir içindeki payı 1950-1952'de % 11,9 olan sanayi, 1966-1968 de % 17,9'luk bir paya

ulaşmıştır. Hizmetler kesiminin payı ise, % 37,6'dan, % 46,6'ya yükselmiştir. Tarımın payı ise bu dönemlerde % 50,5'ten, % 35,5'e gerilemekteydi. ([11])

e — 1960'da nüfusun % 26,3'ü kentlerde otururken, bu oran 1970'de % 33'e varmıştı. Yani, Türkiye'de her üç kişiden biri kentlerde yaşamaya başlamıştır. ([12])

Toplumsal alt-yapıda kapitalistleşmenin, toplumun üst-yapısında paralel gelişmelere yol açacağı açıktır. Gerçekten de, uzun yıllar ticaret burjuvazisinin sözcülüğünü yapan Türkiye Odalar Birliği, 1969 yılında kendini yoğun bir hakim sınıf tabakaları çekişmesi içinde bulmuştur. Ülkenin çeşitli bölgelerinde yeni sanayi odaları kurulurken, ithalat, ihracat, toptan ve perakende ticaret gibi çeşitli kesimlerin bulunduğu Odalar Birliği'nin yönetim kurulları içinde, sanayiciler artık yarı-yarıya söz hakkı istemeye başlamışlardır. Bu istek yerine getirilmeyince de, sanayiciler, ayrı bir Türkiye Sanayi Odalar Birliği kurulması yolunu denemişlerdir. Ancak Odalar Birliğinin kuruluş kanunu olan 5590 sayılı kanun bütün özel sektörü tek bir kuruluş içinde topladığı için bu olmamış, bunun üzerine sanayiciler, 1969 Mayısında, Türkiye Sanayi Odaları İşbirliği Teşkilatı adlı özel bir örgüt oluşturmuşlardır.

Sanayi burjuvazisinin bu girişimlerine paralel olarak Odalar Birliğinin yönetimi arasından yeni bir unsur, Anadolu küçük tüccarının, imalatçısının ve para değerindeki düşmeden zarar gören ihracatçının sözcülüğünü yapan grubu, N. Erbakan'ı, kozmopolit bünyeli ve lâik ithalat kesimi karşısında dinci tepkiden yararlanarak getiriyordu. Sanayi burjuvazisinin giderek iç ticareti de denetim ve tekeline almaya başlaması karşısında, Anadolu tarım burjuvazisi ile eşrafı da, ithalatçı-sanayici çekişmesinin yanı sıra özel sektördeki hakimiyet değişikliğinden zarar gören bir kutup olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalistleşme sonucu sanayideki birikim ve tekelleşme, öteki sektörleri göreceli olarak etkisizleştirirken, hakim sınıfların bütünsel yapısı artık çatlamıştır. Hakim sınıf tabakaları arasındaki bu çatlamanın gelişimi ise ikili bir yol izlemektedir:

«a — Sanayi sermayesi, ticaret sermayesi karşısında artık belli bir üstünlük kazanmaktadır.

b — Özel sermaye birikimi ve sermaye yoğunlaşması sonucu tekelleşme süreci hızlanmaktadır.» ([13])

Bu konuda Türkiye Odalar Birliğinin açıkladığı sermaye istatistikleri ilginçtir :

«a — 1968'de anonim şirket başına 2,5 milyon lira sermaye düşerken, 1969'da yeni şirketlerin sermaye ortalaması 3,7 milyon liraya ulaşmıştır. Yani, 1968'de 1 milyar 12 milyon lira sermaye ile 395 anonim şirket kurulurken, 1969 yılında toplam sermayeleri 895 milyonu bulan 242 yeni anonim şirket kurulmuştur. Sayıca az, sermayece daha güçlü şirketlerin kuruluşu, 1970'lerin temel eğilimi olarak görülmektedir.

b — Eski ve küçük firmalar arasında fesih ve tasfiye eğilimi 1970'lere doğru hızlanmıştır. Sadece 1969 yılında iflasa sürüklenen sermayelerdeki artış % 62,5 oranına ulaşmış ve konkordato isteğinde bulunan firmalar sayısı da % 20 artmıştır.

c — Küçük firmaların ekonomik güçsüzleşmesinin bir başka belirtisini, protesto edilen senetler sayısındaki büyük artış açığa vurmaktadır. 1969'da toplam değerleri 1 milyar 798 milyon liraya ulaşan 658.411 senet protesto olmuştur. Bir önceki yıla göre protesto edilen senet sayısında % 22,5, senet değerinde ise % 21,8'lik artış olmuştur. Bunlar küçük sermayenin ayağı altındaki toprağın kayış hızının göstergesi olarak kabul edilebilir.» ([14])

Türkiye ekonomisinde kapitalist üretim biçiminin gelişimi sonucu, hakim sınıf katmaları arasında yeri sarsılan ve hakimiyetini gittikçe yitiren ticaret ve tarım burjuvazisi ve Anadolu eşrafının, sanayi burjuvazisine karşı başlattığı çok yönlü mücadele, önce Odalar Birliğindeki Erbakan olayı ile başlamış, daha sonra bu mücadele AP'ye sıçratılarak 41'ler olayı ortaya çıkmış. daha sonra da yine AP içinde 26'ların tasfiyesi ile AP artık Demokrat Parti niteliğinden uzaklaştığını göstermiştir. Anadolu'nun geleneksel büyük toprak burjuvazisi artık AP içinde ikinci plana düşmüş, üretim ilişkilerini varolan koşullar içinde, yani kapitalist sistemin içinde ileriye doğru götürebilecek tek hakim sınıf, sanayi burjuvazisi, hakimiyetini bütün ağırlığıyla duyurmaya başlamıştır.

Sanayi burjuvazisinin hakimiyeti ele geçirmesinde unutmamamız gereken en önemli nokta, Türkiye sanayi burjuvazisinin, Türkiye'nin geleneksel olarak bağlı bulunduğu kapitalist-emperyalist sistemin içinde kendisine müsaade ettiği ölçüde yer tutacağıdır.

Bu, sınıf-içi hakimiyet değişikliği sonucu, Türkiye toplumsal ve siyasal yapısında 1971 yılında yeni oluşumların temelleri atıl-

mıştı. Alpaslan Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi, Necmettin Erbakan'ın önce Milli Nizam Partisi sonra Milli selâmet Partisi, Ferruh Bozbeyli'nin Demokratik Partisi, bütün varoluş nedenlerini, ekonomik ve siyasal gücü, sanayi burjuvazisi karşısında yitmekte olan geleneksel, tarım ve ticaret burjuvazisinin ve Anadolu eşrafının AP'ye gösterdikleri tepkisine borçludurlar. Büyük sanayı burjuvazisinin güçlenmesi ve tekelleşme sürecinin hızlanması sonucu eski hakim sınıflar ittifakı parçalanmış ve AP'nin tabanını çatlatmıştır.

Bütün bu sınıf içi hakimiyet mücadeleleri esnasında, artık belirli bir gelişime ve «kendiliğinden sınıftan», «kendisi için sınıf» durumuna gelme sancılarını çeken işçi sınıfı ve işçi sınıfının doğal müttefiki yoksul köylülük, kendinden yana ilerici güçlerle birlikte topluma daha ileri bir üretim ilişkilerini getirmenin ön koşullarının arayışı içindeydi. Ancak, işçi sınıfı mücadelesinin ve örgütlenişinin yetersizlikleri bu büyük çalkantı döneminde henüz tayin edici bir rol oynamaktan uzaktı.

Bu oluşum içinde, şu iki belirleyici özellik ortaya çıkmaktadır:

a — Kapitalizmin genel gelişim yasaları gereğince gelişen toplumsal alt-yapıya, eski üretim biçiminin üst-yapısal kurumları, uymamaktadır. Ekonomide modern kapitalizme dönük değişimler olmuş fakat üst-yapısal kurumlar, yine bu üst-yapısal nitelikleri gereği belli bir süreklilik karakterini taşıdıkları için bu değişime uyamamışlardı. Gerçekten de, yapı-kurumlarının kendilerini oluşturan alt-yapı değiştiği halde, daha bir süre, yeni alt-yapıya rağmen yaşadıkları ve bu yeni alt-yapının üst-yapı kurumları ile içiçe geçmeleri tarihi materyalizmin işaret ettiği bir oluşumdur. Bu oluşum ise Türkiye toplumsal hayatına bütün canlılığıyla yansımakta, üst-yapı kurumları, yaşanan an'ın gerisinde kalmakta ve üretim güçlerinin gelişimine engel olmaktadır.

b — Modern kapitalist toplumda son derece doğal olan emek-sermaye çelişkisi, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin siyasal örgütlenmeleri önlendiği için siyasal platforma yansıyamamakta, bu durumda da siyasal platformda ancak hakim sınıf ve tabakalar arasındaki hakimiyet mücadelesi kendini göstermektedir. İşçi sınıfının ve emekçi kitlelerinin örgütlenmesinin önlenmesi nedeni ise, Türkiye toplumunda burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin hiç bir zaman tanınmamasıdır. Çünkü:

> «Batı burjuvazisi demokratik hak ve özgürlükleri, yıktığı feodaliteyi, feodal sınıfı tamamen ortadan kaldırmak ve kendi gelişimini onun karşısında garanti altına almak amacıyla; öncülüğünü yaptığı hare-

kette, diğer sınıf ve tabakalarla sürdürdüğü için getirmiştir. Oysa, Osmanlıdan beri Türkiye hakim sınıflarının böyle bir kaygusu, karşısında yıktığı herhangi bir sınıf yoktur ve üstelik emperyalist burjuvazi ile beraber yürüdükleri süreçte sadece dini unsurların oluşturduğu tabakayı geriletmişler ve kurumları lehlerine değiştirmişlerdir.

Böyle olunca da yıkılan sınıfa karşı getirilmesi gereken hak ve özgürlüklere de yıkılmış bir sınıf olmadığı için gerek yoktur. Dönüşümlerini tamamlamak için emperyalizmle işbirliği ve çalışan kitlelerin aşırı sömürüsü gerekmektedir.» ([15])

Kısacası modern kapitalist toplumun alt-yapısı oluştuğu halde, Türkiye bu alt-yapıya uygun üst-yapının getirilememesi, Türkiye hakim sınıf ve tabakalarının **dönüşümcü** niteliğinde yatmaktadır. Bu nedenle, gelişen sanayi burjuvazisinin siyasal iktidarda hakimiyeti, eski hakim sınıf ve tabakalarla uzlaşımıyla mümkündür ancak.

1971 Türkiye toplumunda artık hakimiyeti eline geçirmekte olan sanayi burjuvazisinin hedefi eski hakim tabakalarla uzlaşıp, hakimiyetini tescil ettirmektir. «Ancak, işbirlikçi niteliği gereği, bağlı bulunduğu dünya kapitalist-emperyalist sistemiyle bağlantılarını daha da sıkılaştırmak ve Ortak Pazar çerçevesinde, Türkiye kapitalizminin geleceğini Batı Avrupa kapitalizminin geleceğiyle bütünleştirerek yurt içindeki emek-sermaye çelişkisini, NATO'yu da aşan daha büyük bir çerçevede uluslararası kapitalizmin mücadele platformuna aktarmaktır.» ([16])

Emperyalist-kapitalist sistemin de hedeflerinin bu yönde olduğu, OECD'nin 1970'de Türkiye ekonomisiyle ilgili olarak yayınladığı raporda açıkça görülmektedir. Büyük dış ekonomik güçlerin ve onların emrindeki uluslararası kurumların baskısı altında 1970'de Türkiye'ye aldırılan vergi, devalüasyon ve öteki rasyonel iktisat siyaset tedbirlerini OECD, «bir reform programının tamamlanışı değil, ancak başlangıcı» olarak ilan etmiştir. Bunlar, Türkiye kapitalizmini emperyalist-kapitalist pazar koşullarına adım adım yaklaştırmaya yönelmiş bir zincirin halkalarını oluşturmaktadır.

OECD'ye göre söz konusu yapısal ve kurumsal değişiklikler modern bir ekonominin gereksinimleridir. Ve Türkiye yetkilileri, «kısa sürede sevimsiz de görünse» daha bir çok kararı almak zorundadırlar. Batı'nın istedikleri;

a — Modern sermaye piyasasının kurulması,

b — Tarımın yüksek oranlarda vergilendirilmesi,

c — Dolaysız vergilerin yükseltilmesi,

d — Kapitalist işletmeler arasında birleşmelerin, yani tekelleşmenin hızlandırılması,

gibi Türkiye toplumuna modern kapitalizmin işlerliğini getirecek dönüşüm tedbirleridir.

Bu gelişim zinciri içinde 1971 yılında İstanbul Ticaret Odası, görüşlerini kamu oyuna alışılmadık biçimde bir bildiri ile açıklamıştır. Bildiride ekonomik gelişimin toplumsal ve siyasal alandaki yenilikleri üç noktada toplanmıştır:

«a — Türkiye'de sanayileşmenin aldığı büyük yol artık tarımcı-endüstrici bir toplum yaratmakla kalmamakta, sonyal hayatta da etkiler yapmaktadır. Öyle ki, «süratli endüstrileşmenin sonucu olarak kalabalık bir işçi sınıfı doğmuş bulunmaktadır. Bu yeni sınıf örgütleriyle belirli taleplerini gerçekleştirmek yolunda eskiden mevcut olmayan bir nitelikte varlığını belirtmektedir.»

b — Sanayileşen bir ülke, aynı zamanda tekelleşmelerin, ekonomik gücün belirli ellerde toplanmasının da yoğunlaştığı bir toplumdur. Türkiye'deki özel sermayenin en büyük meslek kuruluşuna göre, eskiden bir küçük işletmeler ve esnaf işletmeleri memleketi olan Türkiye'de sanayileşme hareketi, 1970'lerde «küçük işletmelerin, esnafın, rekabet ve yaşama imkanlarını daraltmaktadır.» Toplumdaki yeni olgunun sosyal ve siyasal sonucu şudur: «Bu değişme, küçük sermaye işletmelerinin huzursuzluk ve güvensizliğine yol açmaktadır.»

c — Sanayileşen ve ticareti gelişen toplumda teknik kadrolar yeterli ölçüde yetiştirilmemişse «işsiz kalan genç kuşaklar arasındaki hoşnutsuzluk ta artacaktır.» ([17])

Böylece iç ve dış hakim güçlerin görüşleri bir tek noktada birleşmektedir: kapitalizmin geliştirdiği ekonomik yapı, eski üstyapısal kurumlarla çatışmakta ve bu da toplumun çeşitli sınıf ve

tabakalarının içinden çıkılmaz bir bunalıma girmesini doğurmaktadır. Ekonomik ve siyasal yönetim mekanizması da, kendisini oluşturan hakim sınıf ve tabakaların dönüşümcü ve uzlaşımcı nitelikleri bu yapısal bunalıma çözüm getirememektedir. O halde tek çıkal yol:

> «Önce dönüşüme direnecek güçlerin iktidardan uzaklaştırılması ve sonra da hakim sınıf ve tabakalar arasında uzlaşımın sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan bir dış gücün, yapısal dönüşüm adına ağırlığını koyması zorunlu olmaktadır. Bu durum sonucu, yeni bir darbe tekniği geliştirilmiş ve parlamento dağıtılmıyarak, hükümetin düşürülmesi ve sıkıyönetim ilanı ile yetinilmiştir.» ([18])

1950-1960 dönemindeki sivil-asker bürokrasiyi ihmal hatasına artık düşmediği gibi, tersine OYAK gibi kuruluşlarla bu tabakalar ile arasında organik bütünlük kuran burjuvazi, 12 Mart Muhtırasıyla başlayan dönem içinde, sonraki gelişmeler için bir yandan uygun güvenlik kurumlarını (Devlet Güvenlik Mahkemeleri) kurar ve Anayasa'da uygun değişiklikleri tamamlarken; diğer yandan da **dönüşümcü** karakterinin elverdiği ölçüde tabakaları arasında uzlaşım sağlamaya çalışmıştır. **İşçi sınıfının, emekçi kitlelerin ve ilerici güçlerin yoğun baskı altında tutulduğu bu hakim sınıf ve tabakalar arasında uzlaşım sağlama arayışı döneminde ekonomide yeni bir denge kurulduğu da gözlemlenmektedir.**

Sistem açısından göreceli bir güven ve kararlılık dengesinin sağlanması sonucu, hakim sınıf ve tabakalar bu işlerliğe uygun siyasal düzeni getirmekte de gecikmemişlerdir. Hakim sınıf tabakaları arasında sanayi burjuvazisinin göreceli olarak üstünlük kazandığı geçici uzlaşım ortamında, seçimlere gidilmiş ve seçimler sonucu bugünkü durum ortaya çıkmıştır. Sanayi burjuvazisinin kesinlikle yönetimini eline geçirdiği AP, kapitalist ekonomi biçimi yerleştiren ve diğer hakim sınıf tabakalarını ulaşma yolu ile de olsa gerileten parti olarak; daha önce gösterdiğimiz gibi zirvede, önce 41'ler sonra 26'lar tasfiyesi ile parçalanmış ve bu parçalanmadan MHP, MSP, DP doğmuştur.

Kapitalisleşme süreci; sınıfsal yapısı gereği, hem emeğe hem de burjuvaziye dönük olan ikili yapısı gereği, küçük burjuvaziyi ideolojik yapısında bir denge arayışına iteler. Bu denge arayışı son tahlilde ancak sistemin varlığı ile beraber varolacağına göre, onu sistemin hakim sınıfı ile ittifak kurmaya zorunlu kılar. Ancak bu **ittifak kuruş bir süreç içinde gerçekleşir. Ve bu süreç boyunca —ba-**

zen oldukça uzun bir süreç— küçük burjuvazi sağ ve sol arasında, burjuvazi ile proletarya arasında gelir-gider. Bu geliş-gidişleri onu sürekli bir denge arayışı içinde, «sentezci» bir tavır içinde tutar. Ancak bu sentezin, burjuvazi lehine olması da kaçınılmazdır. İşte bu gerçekten hareket edersek, Ortanın Solu akımının bile bir bakıma, sosyal adalet ve sosyal devlet ilkesi gibi, 1960 sonrasındaki kapitalistleşme sürecinin küçük burjuva ideolojisinde oluşturduğu dengeci kavramların uzantısı olmaktadır.

O dönemde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün, ortanın solunun, CHP'nin kuruluşundan beri temel ilkesi olduğunu söylemesi hiç te nedensiz değildir. Çünkü ortanın solu kavramının kökeninde yer alan **«kapitalizm içinde sosyal denge arama»** felsefesi, küçük burjuvazinin gerçekte CHP'den de eski olan tarihsel ideolojisidir.

Bu durumda, siyasal yelpazede büyük sanayi burjuvazisinin liberal partisi olarak yer alan AP'nin karşısında, CHP'ye kalan yer son derece belirlidir. Söz konusu olan, liberalizm karşısında gerçek bir alternatif oluşturma görevidir. Tarihsel gelişimi ve sınıfsal yapısı da CHP'nin oluşturacağı görevin sınırlarını tayin etmiştir. CHP olsa olsa en çok sosyal demokrat bir parti olabilir. Çünkü, topluma gerçekten bir alternatif sunmak istiyorsa CHP, AP'nin liberal yapısı ile yarışamıyacağına ve varolan sınıfsal yapısıyla da sosyalizmin uzağında olduğuna göre; CHP'ye kalan yer, sosyal demokrat bir alandan başka bir yer olamazdı. CHP, eğer gerçek bir muhalefet partisi olmak istiyorsa, siyasal yelpazede bundan başka alacağı bir yer yoktu.

Sorun CHP'nin o dönemdeki Genel Sekreteri Kamil Kırıkoğlu tarafından açıkça ortaya konulmuştur: «CHP için bütün sorun, sosyal yapının gerçekleri karşısında alınacak tavırla ilgilidir. Bu, sermaye ve emek güçlerinin teşkil ettiği sosyal ortamda seçilecek yer ile ilgili bir sorundur.» K. Kırıkoğlu, alınacak yerin sermayeden yana çıkan AP'ye göre, CHP'nin emek kesimine daha yakın bir noktada olması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik bütünleşme sürecine girdiği Ortak Pazar'ın genel siyasal görünümü de zaten tek farkla böyledir. Tek fark, Ortak Pazar ülkelerinde işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin gerçek temsilcisi olan siyasal partilerin varlığıdır. Oysa, Türkiye tarihsel yapısı gereği böyle bir nitelikten yoksundur.

CHP'nin, bu zorunlu alternatif karşısında, giderek geleneksel bürokrat tabanını parçalayarak, daha çok köylü ve esnaf kitlelerinin demokratik temsilciliğine kayması, hakim sınıfların kesin hakimiyeti altına girmiş bu geleneksel bürokrat tabanın temsilcilerinin

kopuşu ve siyasal yelpazede CGP olarak yerini almasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Türkiye'de modern kapitalist toplumun gereklerine uygun sınıfsal kutuplaşma keskinleşmiş ve sosyal sınıf ve tabakalar iyice billurlaşmaya başlamıştır.

Bu billurlaşma süreci içinde; hem toplumda eski hakimiyetlerini yitirmekte olan hakim sınıf tabakaları (MSP-MHP-DP), hem toplumsal hakimiyeti tek başına eline geçirmeye çalışan sanayi burjuvazisi (AP) ve hem de geleneksel bürokrasinin temsilcileri (CGP), küçük-burjuva tabanlı ve sürekli bir denge arayışı içinde yalpalayan, sanayi burjuvazisinin bir kesiminin de temsilcisi durumunda olan CHP'ye siyasal iktidarı tümüyle bırakmaya hiç te niyetli değillerdir. Ancak buna niyetli olmayan diğer partiler, sınıfsal yapıları gereği kendi aralarında bir birleşmeye de olanak tanımamışlardır.

Bu durumda hakim sınıfların 12 Mart'tan beri başvurdukları uzlaşım aleti, hakim sınıf ve tabakaların uzlaşmalarında hakemlik edecek, «partiler-üstü» bir hükümet oluşturmaktan başka çare bulamamışlardır.

Bu uzlaştırma hükümetinin başkanı Sadi Irmak'ın, Kemalist ideolojisinin sancaktarlığını yapan birisi olması da nedensiz değildir. Çünkü;

> «Bizim milletimiz birbirinden çok farklı menfaatler takip edecek ve bu itibarla birbirleri ile mücadele halinde bulunagelen muhtelif sınıflara malik değildir.» ([19])

diyen Kemalist ideoloji, Türkiye hakim sınıflarının şu andaki uzlaşım ve denge arayışlarına son derece uygun düşmektedir.

Türkiye hakim sınıf ve tabakalarının içine düştükleri bu siyasal bunalım, gerçekte, içinde bulundukları ve yaşatmaya çalıştıkları sistemde çözümü olanaksız bir bunalımdır. Çünkü, tarihsel dönüşümleri gereği, içinde yer aldıkları kapitalist-emperyalist sistemin ülkeye empoze ettiği kapitalist üretim biçimi, tarihin genel akışı içinde ve objektif yasaları gereğince üretim güçlerini geliştirmektedir. Bu gelişim, toplumun üst-yapı kurumları ile çelişmediği sürece herhangi bir patlamaya meydan vermeden devam etmektedir. Ancak, Türkiye gibi hakim sınıf ve tabakalarının gelişimlerinin devrimci yoldan değil, **dönüşüm yolu** ile gerçekleştiği bir toplumda, üstyapı kurumları, çok daha fazla dirençlidir. Batı'da hakim sınıf ve tabakaların gelişimi devrimci yoldan olduğu için, önceki üst-yapı kurumları çok daha büyük ölçüde tasfiye olmuştur. Bundan da başka, Batı toplumları, emperyalist dünya sömürüsü ile, üretim güç-

lerini oluşturan işçi sınıflarına ve emekçi kitlelerine belli ölçüler içinde pay verebilme olanağına sahiptirler. Dünya sömürüsünden pay almak şöyle dursun, bu sömürünün kurbanlarından biri olan Türkiye hakim sınıf ve tabakalarının ise böyle bir olanakları yoktur.

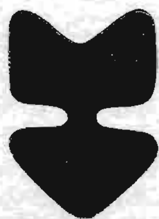
Böylece içinde yer aldıkları sistemin gereği üretim güçleri hızla gelişen, fakat tarihsel ve ekonomik koşulları nedeniyle üretim güçlerinin bu hızlı gelişimine uygun üst-yapıyı yaratamıyan ve hiç bir zaman yaratamıyacak ta olan Türkiye hakim sınıfları ve tabakaları, geçici uzlaşmalar ile dönüşümlerini sağlamaya çalışırken, aynı zamanda «harekete geçirdikleri güçlere hakim olamıyan büyücü çıraklarına» benzemektedirler.

DİPNOTLAR

1 — Lord Kinross, «Lord Curzon Milli Mücadeleden Önce Mustafa Kemal'e Özel Bir Elçi Göndermişti, Milliyet-İngiltere İlavesi (18.10.1971). S: 2.
2 — Earle Mead E., «American Mission in the Near East», Foreing Affairs vol. 7. No: 3 (Aktaran Tevfik Çavdar, bk. Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu).
3 — Milliyet Gazetesi, 4 Ağustos 1974.
4 — Harry Magdoff, Emperyalizm Çağı, A.B.D.'nin Dış Politikasının Ekonomik Temelleri, S: 148-149.
5 — S.İ., Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları (İstanbul, Burçak Yayınevi 1967) s: 234-235.
6 — Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri; Karl Marx, Sol Yayınları, Ankara.
7 — Türkiye Nasıl Yükselir: Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.
8 — Türkiye Memleket Etüdü, Avrupa Kalkınma Programı, İktisadı İşbirliği İdaresi Yayını, Washington, 1949, S: 11.
9 — Fahri Belen, Demokrasiden Diktatörlüğe.
10 — Kenan Bulutoğlu, İ. Onur: Türkiyede Dıs Borçların Geleceği: «Bir Model, İktisadi Gelişme ve Dış Yardım», M.E. Yayınları, 1969.
11 — Kalkınan Türkiye/Rakkamlarla 1923-1968 (Ankara, DPT, 1969) S: 3-32.
12 — 25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı (Ankara Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, No: 616, 1970).
13 — Ali Gevgilili, Türkiye'de 1971 Rejmi, S: 103.
14 — «1969 Yılında Türkiye'nin İç Ticareti», Türkiye İktisat Gazetesi (8.10.1970) S: 4.
15 — Necati Öztürk, ÜRÜN, Ekim 1974, S: 46.
16 — Ali Gevgilili, Türkiye'de 1971 Rejimi.
17 — Türkiye'nin Ekonomik, Siyasi Durumu ve Ana Sorunları (İstanbul, 1. Ticaret Odası 1971).
18 — Necati Öztürk, Türkiye Toplumunun Gelişim ve Dönüşümü, ÜRÜN, Kasım 1974, S: 69.
19 — M. K. Atatürk, Söylev ve Demeçler, Cilt 2.

———— o ————

ÇEVİRİLER

ÜRÜN'ün bu sayısında yer alan çeviriler, bugün tartışılan bir çok konuya göre, «güncel» kabul edilmeyebilir. Ancak, günümüzde tartışılan bir çok «güncel» konunun dayandığı temeller doğru bilinmediği taktirde, tartışmaların sonuçsuz ve verimsiz olacağı açıktır. **ÜRÜN**, bu nedenle, daha sonraki sayılarında bir dizi çeviri ile aktarmayı amaçladığı «az-gelişmiş yada gelişmekte olan ülkeler» konusuna başlamadan önce, içinde ülkemizin de yer aldığı bu ülkeler topluluğunun az-gelişmişliklerinin nedeni olan, kapitalist dünya sisteminin doğuş ve gelişim biçimleri üzerinde genel bir bilgi vermeyi amaçlamıştır. Bunu amaçlarken, K. Marx'ın «Kapital»de sermayenin çözümlenmesini yaparken, «DE TE FABULA NARRATUR (Bu öykü sizlere anlatılıyor)» diyerek, daha az-gelişmiş ülkelere seslenişindeki gerçek, bu çeviriler için de geçerlidir. Evet, **bu öykü,** bize sesleniyor; fakat bu seslenişe kulak verirken şu iki gerçeği de hiç bir zaman unutmamak zorundayız: birincisi; Karl Marx'ın yukarıda verdiğimiz alıntısından hemen sonra gelen, «sanayisi daha fazla gelişmiş bir ülke, daha az gelişmiş bir ülkeye, kendi geleceğinin görüntüsünü verir» sözü, bizim de üyesi olduğumuz kapitalist dünyanın bugün içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde değerlendirilmek ve kapitalizmin doğuş yıllarında varolan bağımsız kapitalist gelişim olanağının, emperyalist dönemde artık olanaksız olduğu gerçeğidir. İkincisi ise, çeşitli nedenlerle az-gelişmiş ülkeler topluluğu içinde yer alan ülkelerin tümünün de, 20. yüzyılın bu ikinci yarısından sonra, kapitalist ekonomik gelişimin bu acılı, sıkıntılı ve sömürüye dayanan yolunu terketmelerini ve sosyalist sisteme geçişlerini mümkün kılan objektif **koşulların varlığı gerçeğidir.**

tarihi materyalizm ve düşüncelerin mücadelesi (*)

Vladislav KELLE
Türkçesi : Ural Ateşer

Bugünkü dünyanın sosyal, ekonomik, siyasal ve ideolojik süreçlerinin ve olgularının karmaşıklığı, çeşitliliği ve aykırılığı, günümüzde sosyal ve tarihsel pratik alanlarında meydana gelen büyük değişikliklerin tutarlı bir felsefi ve sosyolojik yorumunun gerekliliğini ivedi kılmaktadır. Bu gerekirlik, sadece teorik veya gnozeolojik nedenlerden ötürü değil, fakat aynı zamanda insanlığın pratik eyleminin gereksinimleri bunu gerektirdiğindendir de; çünkü, insanlığın geleceği sözkonusudur, çünkü sosyal değişiklikler içindeki temel akımı bilinmediği taktirde, temel akımın bizi hangi ufuklara doğru götürdüğü bilinmediği taktirde sosyal değişikliklerin başdöndürücü seli içinde doğru bir biçimde yön bulabilmemiz de olanaksızdır.

Marksist - leninist dünya kavramı, komünistlere, işçi sınıfına, uluslararası devrimci harekete bu konuda vazgeçilmez önemde bellilikler (işaret noktaları) sağlar. Burada en önemli rol, marksizm-leninizmin temel bileşkenlerinden biri olan tarihi materyalizme, yâni, sosyal gerçekliğin bilimsel bir analizini ve toplumun gelecekteki gelişiminin öngörüsünü sağlayan teori ve metodolojiye düşer.

Tarihin materyalist açıklaması, aynı bir sosyal organizma çerçevesi içinde objektif ve sübjektif, maddi ve maddi-olmayan faktörlerin karşılıklı bağıntısı, ekonomik ve sosyal oluşumların teorisi : işte bu yazının konusunu oluşturan üç büyük problem bunlardır.

(*) Bu yazı, «World Marxist Review» dergisinin, Nisan 1974 sayısından çevrilmiştir.

Bunların marksist-leninist sosyolojinin incelediği tüm sorunlar yelpazesini kavramadığını söylemek elbette ki gereksiz. Fakat bunlar, toplum yapısının ve gelişiminin doğru olarak anlaşılması için gerekli ideolojik temellerin oluşturulmasında en önemlileri olup, bundan da öteye çağımızın ideolojik mücadelelerinin merkezinde yer almaktadırlar.

Marx ve Engels'in tarihi materyalizm teorisinde kristalize olan en büyük keşifleri, sosyal bilincin ve bütün sosyal yapıların, maddi gereçler alanında oluşan ilişkilerin karekterine, maddi üretimin gelişimine bağlı olduğunu göstermiş ve açıklamış olmalarıdır. Marx, bu konuda şöyle yazmaktadır :

> «Maddi hayatın üretim biçimi, genel olarak sosyal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini şartlandırır. İnsanların sosyal varlıklarını tayin eden sosyal bilinçleri değildir; tam tersine, insanların sosyal bilinçlerini tayin eden sosyal varlıklarıdır. Bir birey kendi hakkındaki düşüncesinden, bir çalkantı (devrimci) dönemi kendi bilinci üzerinde durarak yargılanamaz; tam tersine, bu bilinci, maddi hayatın çelişkileri ile, sosyal üretim güçleri ve üretim ilişkileri arasındaki çatışma ile açıklamak gerekir.» ([1])

Bu keşiften sonra, tarih belli yasalara boyun eğen bir süreç olarak; başka türlü söylenirse, sosyal bütünü oluşturan çeşitli unsurların kendi aralarındaki karmaşık diyalektik etkileşiminden ortaya çıkan doğal bir tarihsel süreç olarak belirginleşmiştir. Buradan da kitlelerin etkinliğini, yasaların ve motor (itici) güçlerin bilinmesine bağlamak olanaklılığı doğmuştur. Marx, tarihi materyalizmin teorisini ve metodolojisini, kapitalist toplumun gelişimine uygulayarak, insanlığın yeni biçimlere, sosyal eşitliği, özgürlüğü ve insan kişiliğinin uyumlu gelişimini sağlayacak komünist biçimlere ulaşması gerekliliğini ve olanaklılığını göstermiştir; Marx, böylece proletaryanın sınıf mücadelesinin amaçlarını ve bunları gerçekleştirme vasıtalarını bilimsel olarak belirlemiştir.

Lenin, sosyolojide materyalizm düşüncesinin bizzat kendisini, dahiyane bir düşünce olarak nitelendirmiştir. ([2]) Ve bu, her dahiyane düşünce gibi ihtiyarlamak şöyle dursun, zaman geçtikçe, gerçek büyüklüğünü her zaman daha büyük bir parlaklıkla kanıtlamaktadır.

Marksizm, sosyal hayat olgularının ya büyük insanlar tarafın-

dan gerçekleştirilen eylemlerin sonucu, ya mutlak bir Ruh'un kendi-kendini ifadesi, yada çeşitli «faktörlerin» eklektik bir bileşiminin sonucu olduğunu ileri süren açıkça idealist görüşlere karşı çetin savaşlar vermek zorunda kalmıştır. 20 nci yüzyılda marksizm-leninizm bayrağı altında işçi sınıfı ve çalışan kitlelerin gerçekleştirdikleri ve bu dünyanın sosyal ve siyasal fizyonomisini bütünüyle değiştiren engin devrimci dönüşümlerin kanıtladığı gibi, tarihi materyalizm bu savaşlardan galip olarak çıkmıştır. Teorinin pratik tarafından kesinlikle doğrulanması, tarihi materyalizmin şeref kazandığı sınavdır!

Fakat, materyalist marksist - leninist felsefenin, tarihin bilimsel zaferi, günümüzde, eleştiricilerinin eski sosyal gelişim idealist şemalarından gitgide daha çok uzaklaşmaları olgusu ile kendiliğinden kanıtlanmaktadır. Son yıllarda kapitalizmin sözde-bilimsel savunucusu yazarlarda ilginç bir değişime şahit olmaktayız. Bizzat «materyalizm» kelimesinin bile ağızlarda en kötü hakaret olduğu, «ekonomik materyalizme» verilen her türlü teorik tavizin öldürücü bir günah sayıldığı zaman çok geride kalmış (hem de her zaman için) görülmektedir. Bugün, bunlar her fırsatta realist ve materyalist olduklarını, hatta bazen bizzat marksistlerden bile daha «kararlı» realist ve materyalist olduklarını ilan etmektedirler.

Birçok burjuva teorisyenlerinin, tarihsel süreç hakkında kendi global görüşlerini oluşturma girişimlerinde bulunurlarken, kendilerini Marx'ın düşüncelerinin mirasçısı olarak göstermekten çekinmedikleri de görülmektedir.

Örneğin, Amerikalı sosyolog D. Bell (3); «Biz hepimiz post-marksist (Marx-sonrası) olduk» diye bu durumu dile getirmektedir.

Sosyalizme, devrimci işçi sınıfına düşman ideologların bu «dönüşü», ne ifade etmektedir? Bunların sosyal gelişim, geçmiş, bugünkü ve gelecek tarih hakkındaki analizleri gerçekten de marksist materyalistlerden daha «materyalist» mi dir?

Son yıllarda burjuva sosyolojik ve tarihsel düşüncesinin hastalıklı bir ateş ile yeniden canlanması dikkati çekmektedir. «Mikro-sosyoloji», «Sosyal mühendislik», «Sosyal teknoloji» gibi kavramların iflâh bulmaz çemberi içinde debelenen bir çok akım ve ekol ortaya çıkmıştır. Sosyal prospektif (sosyal öngörü) için duyulan büyük ilgi fütürolojik patlama denilen şeye yol açmıştır. Örneğin, A.B.D.'de W. Rostow, P. Sorokin, D. Bell, J. Galbraith, Z. Brzezinski; Fransa'da R. Aron; İngiltere'de A. Toynbee; Kanada'da Mc Luhan, v.d.'in ileri sürdükleri ve tarihsel ve sosyal süreçlerin evrensel bir açıklamasını vermekle böbürlendikleri tarihsel - sosyolojik şemalar gibi ihtinaslı teoriler gün yüzüne çıkmıştır.

Bu burjuva düşüncesi akımında hakim olan materyalist eğilim midir, yoksa idealist eğilim mi dir? Tamamiyle yüzeysel ilk izlenim, bunun materyalist eğilim olduğudur. Neden? Çünkü, bu şemaların çoğu, insanların varlığının maddi koşulları üzerinde ısrarla durmakta ve sosyal hayatın manevi yönleri yerine ekonomiye ve üretime öncelik tanımaktadırlar.

Örneğin, W. Rostow'un teorisindeki «büyüme aşamaları», sosyal gelişimin yükselen ilerleyişinde birer merdiven sahanlığı gibi ele alınmakta ve bütünüyle üretim güçlerinin düzeyiyle, ekonomik mekanizmanın karmaşıklık derecesi ile tayin edildikleri kabul edilmektedir. Z. Brzezinski için olduğu gibi, D. Bell için de, toplumun sosyal, siyasal ve manevi fizyonomisi tamamiyle maddi tek bir faktöre indirgenebilmektedir: teknik ilerleme.

Fakat bu teorilerin dikkatli bir incelemesi, bunların yaratıcılarının, en iyi durumda bile, bilimsel materyalizmden çok uzak mekanik bir tavır aldıklarını göstermektedir. Bütün bu şemalar, tamamiyle maddi olabilen tek bir faktöre, toplumun itici ve dönüştürücü mucizevi rolünü atfetmektedirler.

Günümüzde, rahatlıkla anlışılabilir nedenlerden ötürü, burjuva teorisyenler bu rolü çoğu kez bilimsel ve teknik ilerleyişe vermeye yatkındırlar. Bir kısmı, bilimsel ve teknik ilerleyişi, kapitalist toplumda ortaya çıkan kötülüklerin nedeni olarak görürken; diğer bir kısmı ise, bilimsel ve teknik ilerleyişin, bu kötülükleri ortadan kaldırmanın çaresi olarak görmektedirler. «Birleşme» ve «Sanayi-ötesi toplum» teorileri, bilim ve tekniğin, çağımızda varolan derin sınıf çelişkilerini ortadan kaldırabileceğini ve sonunda sosyalizm ile emperyalizm arasında varolan farklılıkları sileceğini, bunları dünya planında karşı karşıya getiren çatışmayı hafifleteceğini ileri sürmektedirler.

Çok uzun bir zaman öncesinde marksizm-leninizm, insanın emeğinin ürünlerinin fetişleşmesinin nedenlerini açıklamıştı: kapitalist toplumda, insanlar arasındaki ilişkiler, şeyler arasındaki ilişkiler gibi ortaya çıktığı ve meta kendini üreten üzerinde hemen hemen mistik bir egemenlik kazandığı zaman beliren bir sosyal psikolojinin tipik ve mantiki olgusu. Marx, toplumun bünyesindeki gerçek ilişkilerin bu tür deformasyonuna dinsel dünyanın bulanık alanlarında görülen bir benzerlik bulmuştu:

> «Orada, insan beyninin ürünleri, özel cisimleri olan, insanlarla ve birbirleriyle ilişki kuran bağımsız varlıklar görünümündedirler.» (4)

Bugün burjuva teorisyenler bilimi ve tekniği yüksek bir kaide

üzerine yerleştirmekte, bunları ölçüsüzce yüceltmekte, fakat bunların insanın fiziksel ve ruhsal eyleminin aletleri ve ürünleri olduğunu, üretici güçler sistemi içinde bunların sadece bir unsur olduğunu ve bu sistemin de daha geniş bir bütün içinde yer aldığını unutmaktadırlar. Bu bütün, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gösterdiği son derece karmaşık bileşimleri içeren toplumun maddi temelidir. Yüzyıldan fazla bir zaman önce Karl Marx,

> «İçinde, emek ve emek koşulları arasındaki ilişkilerin tersine bulunduğu **özel sosyal biçimi**, yâni kapitalist üretim biçimini haklı göstermek için, **teknolojik** açıdan bunu haklı göstermeye çalışan» (5)

diyerek, bizzat emeğe karşıt olarak emeğin maddi yönüne «sahte bir önem» atfeden burjuva toplumu savunucularını amansızca eleştirmişti.

Marx'ın bu eleştirisi, günümüzdeki «teknolojik determinizm» taraftarlarına doğrudan doğruya yönelen bir eleştirici niteliğinde değil mi?

Sosyal süreçlerin teknikçi açıklaması sadece anti-diyalektik (mekanik) ve anti-tarihsel (dinsel, çünkü sömürü ilişkilerini ve özel mülkiyeti sonsuzluğu dek sürdürme eğiliminde) değil, fakat aynı zamanda idealisttir de (tamamiyle dışsal bir materyalist görünümü olmasına rağmen). Teknikçi ve bilimci eğilimdeki sosyologlar; her üretim biçimini diğerinden temelde ayıran nitelikleri gözden saklıyarak, sınıf mücadelesinde toplumun bütünüyle yeniden biçimlenişinin itici gücünü görmeyi redderek, sosyo-tarihsel pratiğin öneminin kısıtlı bir yorumunu vererek, işçi sınıfının rolünü en aza indirgeyerek ve buna karşılık manevi değerlerin yaratılmasında entelijansiyanın «eleştirici» katkısını yücelterek, sosyal çatışmaların ve antagonizmaların nedenini çoğunlukla insan zihninde, «sanayi toplumu insanının» bilincinde aramaktadırlar. R. Aron'a göre, modern toplum, «maddi açlıktan çok manevi açlığı yatıştırmağa» (6) önem vermektedir.

Burjuva toplumunun içine girdiği krizden çıkış yolu araması çoğu kez, «ölümün üstesinden gelmek», «kendini yeniden canlandırmak», «kendini yeni koşullara uydurmak» çağrılarna indirgenmektedir. Diğer burjuva sosyolojik ve sosyo-psikolojik düşüncesi akımlarında idealizm çok daha açıktır (E. Fromm, P. Sorokin, A. Toynbee).

O halde, tarihi materyalizm, tarihin tanıdığı gerçekten materyalist tek felsefedir. Ve bu, tarihi materyalizm, sosyal varlığın maddi olmayan yönlerini ihmal ettiğinden, yada bunların önemini kü-

çülttüğünden dolayı değil; fakat, bunları tarihsel gelişimin maddi temeli ile karşılıklı ilişkiler ve karşılıklı etkileşimler içinde gösterdiğinden dolayıdır.

Hayatının son yıllarında Engels'in, idealist görüşlerin güçlü etkisi nedeni ile, kendisinin ve Marx'ın, özellikle toplum hayatının ekonomik faktörleri, yâni toplum hayatının hukuksal, siyasal ve ideolojik biçimlerinin temeli olan maddi faktörler üzerinde yoğun bir biçimde durduklarını açıklamak gereğini duyduğu bilinir; ve bu nedenden, bu üst-yapı biçimlerinin ekonomi üzerinde karşılıklı etkisi üzerine yeterince dikkat çekmek için çok daha az fırsatları olduğunu belirtmiştir. Bu açıklama, derinliğini kavramadan, diyalektik bilgi teorisine nüfuz etmeden marksizme katılan ve tarihi materyalizmin tüm zenginliğini, «ekonomik determinizmin» yoksul şemalarına indirgemeye yatkın kişilere yönelmekteydi.

Lenin, dünyanın gelişiminin yeni bir aşamasında, yeni sosyal ve tarihsel verilere dayanarak, marksist teoriyi bu tür deformasyonlardan korumayı ve hatta giderek, tarihin materyalist görüşünü bütün kesimleri ile geliştirmeyi başarmıştır. Teorik ve siyasal alanlardaki eylemlerinin başlangıcından itibaren Lenin, Marx'ın doktrininin şu gerekliliği üzerinde ısrarla durmuştur:

> «Sosyal hayatın, sadece ekonomik yönünü değil, fakat bütün yönlerini analiz etmek» (7)

Lenin, eserlerinde, alt-yapı ile sosyal varlığın üst-yapı biçimleri arasında, tarihsel ilerleyişin objektif faktörleri ile sübjektif faktörleri arasında, karşılıklı iki yönde oluşan ilişkilerin çeşitliliği ve karmaşıklığı üzerinde derinleştirilmiş bir analiz vermiştir.

Lenin tarafından geliştirilen ve zenginleştirilen tarihi materyalizm teorisi ve marksist-leninist sosyoloji, devrimci işçi sınıfının ideolojik ve teorik silah deposunun organik bir bölümünü oluşturmakta ve devrimci işçi sınıfının sosyal ve siyasal eylemini uyarmada büyük bir güçle katkıda bulunmaktadır. Bilimde ve pratikte, bunlar, tarihsel sürecin objektifliğini ve maddiliğini, yadsıyıp, tarihsel süreçte yaratıcılığı ve süjenin (öznenin) özerkliğini (otonomisini) kabul eden metafizik yaklaşıma kararlı bir biçimde karşı çıkmaktadırlar.

Tarihi materyalizm olan bu son derece önemli felsefi pozisyondan, son derece önemli sonuçlar doğmaktadır.

Herşeyden önce, tarih yasalarının derinliğine bilimsel bir yorumu, insanları bu yasaları bilme ve sosyal eylemlerinde bu yasaların

bilgisinden yararlanma olanağı söz konusudur. İnsanın amaçlarının ve sosyal eyleminin sonuçlarının birbiriyle çakışmadığı olgusundan hareket eden Hegel, son derece haklı olarak, tarihte, insanların iradesinden bağımsız olarak hareket eden güçlerin ve yasaların bulunduğu sonucuna varmıştı. Anlaşılacağı gibi, böyle bir düşünce, bu yasalar bilindiği taktirde, toplumun kendi gelişimini bilinçli olarak yönlendirilebileceği gerçeğini içermektedir. Tarihi materyalizm teorisi insanlara, tarihin zanaatkarları olma yüksek görevini bilinçli olarak yükümlenme olanağını veren işte özellikle bu bilgiyi sağlar.

Daha sonra, sosyal gelişimin marksist-leninist görüşü, sınıf mücadelesini tarihin büyük itici (motor) gücü olarak tanımlıyarak, dünyayı dönüştürmeye uygulanan her eylemin alanını ve temel yönelimini belirlemiştir. Kendinden önce de varolan sınıf mücadelesi kavramına, marksizmin, bunun tarihsel sonucu düşüncesini kattığını işaret etmek önemlidir. Lenin, bu düşünceyi en son noktasına kadar geliştirmiş ve şöyle yazmıştır :

> «Sadece sınıf mücadelesini tanıyan herhangi bir kimse bir marksist değildir... Marksist, ancak, sınıf mücadelesini tanımayı, **proletaryanın diktatörlüğünü** tanımaya kadar genişleten kişidir.» (8)

Başka türlü söylenirse, marksist, burjuva rejiminin devrilmesinin, sosyalizm için mücadelenin, emekçilerin iktidarının kurulmasının gerekliliğine kadar sınıf mücadelesini yaygınlaştıran kişidir.

Toplum analizinde sınıfsal yaklaşım, sosyal bilimlerin sosyal kategorilere başvurmadan edemiyeceği kesinlikle zorunlu bir gerekliliğe cevap verir. Bu, bireysellik kavramına, grup ve sınıf kavramları ile yeni bir boyut kazandırır. Düşmanlarımız, bunu bahane ederek, marksizmin, «insana sırt çevirdiği»ni iddia etmektedirler. Gerçekte ise, insanın özü, «sosyal ilişkilerin bütünü» (9) olduğuna göre, bu araştırma metodu, bireyin çıkarlarını ihmal etmek şöyle dursun, tersine, bu çıkarlara daha da iyi hizmet eder; bu birey, söylemeden de anlaşılacağı gibi, herşeyden önce bir emekçi olarak, özgürlüğe kavuşmak ve sömürü ve sosyal eşitsizliğin olmadığı bir toplum yaratmak için mücadele eden bir sınıfın temsilcisidir. Tarihi materyalizmin ifade ettiği şu gerçeği anlamak, bu bireyin çıkarınadır: emekçi, daha iyi bir hayat özlemi içinde mücadele ederken, **kötülüğü kişileştiren başka bireylerle değil,** fakat sömürü üzerine kurulu bir **sosyal ilişkiler sistemi** ile çatışmaktadır.

O halde, adetlerin ve alışkanlıkların yetkinleştirilmesi ile değil, ahlaksal gerçeklerin vaaz edilmesi ile değil, yada eğitimin genel ilerleyişi ile değil, fakat ancak bu sistemin devrimle yıkılışı ile insan

özgürlüğüne kavuşacak, hakları ve insanlık onuru güç kazanacaktır. Ve tarihi materyalizm işte bizzat bu yönüyle, insanlığın en yüksek ideallerine sağlam bir bilimsel temel kazandırmaktadır.

En nihayet tarihi materyalizm —ki ölçütleri, sosyal gelişimde alt - yapıya özgü süreçleri, üst - yapıda oluşan süreçlerden ayırdetmeyi sağlar— alt - yapıda ve üst - yapıda oluşan süreçleri tutarlı bir sistem olarak birbirine bağlar. Bu da, tarihi materyalizmin, şu yada bu tecrit olmuş olgulara veya bir sosyal bileşenler bütününe eğilmediğini, fakat, sosyal ilişkilerin ve karşılıklı etkileşimlerinin bütününün karmaşık mekanizmasını kavradığını gösterir.

Bu, bir yandan, toplumun gelişimine katkıda bulunan her faktörün çok-biçimli rolünü doğru olarak değerlendirmeyi sağlarken, diğer yandan, bütünlüğü içinde sosyal organizmaya etki yapmak için gerekli en yetkin yolları ve metodları bulmayı sağlar. Marksist-leninist teori, böylece, devrimci hareketin sömürü rejimine karşı mücadelesi için strateji ve taktik oluşturulmasında güvenilir bir bilimsel temel sağlar. Marksist-leninist teori, sosyalist bir toplumun bilimsel yönetiminde teorik ve gnozeolijik temeli oluşturur.

Burjuva teorisyenler, son yıllarda kendileri tarafından hayal edilmiş ve toplumların hayatının incelenmesinde strüktüralist (structuraliste) veya «sistematize» bir yaklaşıma dayanan belli sayıda kavramları önemli keşifler gibi ileri sürmektedirler. (Fransız Claude Lévi-Strauss'un ve M. Foucault'un «strüktüralizmi»; Amerikalı T. Parsons'un «Fonksiyonel yapısal analiz»i ve Avusturyalı L. Von Bertalanffy'nin «Sistemler Genel Teori»si). Eğer kendimizi burjuva düşüncesi alanında sınırlarsak elbette ki bu ileriye doğru bir adım, olarak uzun zaman kapitalizmin ideologlarının en «değerli» doktrinlerinde yer alan sosyal gelişimin evrimci, vülger şemaları karşısında haklı bir tatminsizliğinin ifadesi olarak kabul edilebilir.

Fakat, şu anda moda olan strüktüralizm ve sistemler teorisi, dikkate lâyık ve geliştirilmeğe değer bazı olumlu unsurlar taşımakla beraber, diyalektik ve tarihi materyalizm tarafından geliştirilen gerçekten bilimsel sosyal analiz ilkelerinin evrenselliğine ulaşmaktan uzaktırlar. Bunların hepsi, az yada çok mekanik ve anti-tarihsel eğilimli olup, inceledikleri sistemi, kendileri için bir alt-sistemden başka bir şey ifade etmeyen daha önemli süreçlerden ve bütünlerden tecrit etmektedirler.

Bu konuda, sosyal ve tarihsel gerçekliğin temel yasalarını ve karakteristik özelliklerini en tam şekilde temsil eden sistem olarak bizzat ekonomik ve sosyal oluşum kavramlarının burjuva teorisyenlere verdiği büyük korku, özellikle anlamlıdır.

Ekonomik ve sosyal oluşumlar teorisi, sosyal sürecin tarihi materyalizm tarafından yapılan yorumunda merkezi halkayı oluşturur. Bu, tarihi materyalizmin temeli olan ana düşünceden doğar ve Lenin bunu şu terimlerle ifade eder:

> «Maddi sosyal ilişkilerin analizi, hemen **tekrarı** ve **düzenliliği** saptamayı, ve çeşitli ülkelere özgü sistemleri tek bir temel kavrama, **sosyal oluşum**'a götürmeyi sağladı.» ([10])

Bu teorinin ilkesel önemi, bu teoriye canlı güncel karakterini veren; bu teorinin, çağımızın kapitalist oluşumdan, komünist oluşuma geçiş çağı olduğunu ve bunun dünya ölçüsünde önem kazandığını göstermesidir. Bu teorinin, günümüzde burjuva ideologların en keskin eleştirilerine hedef olması bu nedenden tesadüfi değildir. Bu eleştiriler son tahlilde, sosyal gelişimin marksist kavramının «tekçizgili» olduğu ve insanlık tarihi gerçeğinin gösterdiği biçimlerin çeşitliliğini hesaba katmadığı eleştirisine indirgenmektedir.

Gerçekte ise, bizzat ekonomik ve sosyal oluşumların tayin edilmiş bir düzen içinde bir biri peşi sıra gelmelerini içeren tarihsel sürecin birliği (tekliği) düşüncesi, çeşitliliğini oluşturan faktörlerin açıklığa kavuşturulmasını ve bütünüyle dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır. Tarihi materyalizm teorisi, dünya tarihinin derin nedenlerinin ve somut durumlarının bilimsel analizine dayanır, dünya tarihinin sunduğu renkli tablonun taşıdığı bütün nüansları hesaba katar. Belli bir çağda tarih sahnesine gelen halkların, ülkelerin ve sosyal gruplaşmaların, sosyal gelişimlerinin düzeyi ile tayin edilen belli başlı sosyal karakteristiklerinin farklı oluşumlar meydana getirdiklerini hiç bir zaman unutmaz.

Marksist-leninist sosyoloji, coğrafik ortamların benzemezliğinin meydana getirdiği tarihsel çeşitlilik unsurlarını, özel ulusal gelenekleri, kültürlerin birlikte varoluşlarını ve karşılıklı zenginleşmelerini de sentezleri dışında bırakmaz. Tarihsel materyalizmin diyalektik içeriği, onun aynı zamanda hem tarihsel sürecin birliğini (tekliğini) hem de biçimlerinin çeşitliliğini görmesini sağladığı gibi, bunun da ötesinde bu çeşitliliğin birliğini (tekliğini) görmesini sağlar.

Marx, teorisinden, tarih-üstü, insanlığın sosyal pratiğinin ve bilimin sürekli katkıları ile zenginleşmeye yetenekli olmayan, tamamlanmış bir şema gibi yararlanmaya çalışan her türlü girişime enerjik bir biçimde karşı çıkmıştır. Engels, bu konuda şunları yazmaktadır :

> «Bizim tarih görüşümüz, herşeyden önce araştırma

ve inceleme için bir direktif olup, Hegelciler tarzında yapılar kurmaya hizmet eden bir kaldıraç değildir.» (11)

Lenin'in çalışmalarında, tarihi materyalizmin marksist teorisinin gerçekten yaratıcı bir bilimsel gelişme örneğini bulmaktayız. Lenin'in bu çalışmaları emperyalizm ve proletarya devrimleri çağının yeni genel yasalarını aydınlığa çıkardığı gibi, şu yada bu ulusal durumların somut özelliklerini, herşeyden önce de, Lenin tarafından yönetilen işçi sınıfının tarihte ilk defa iktidarı ele geçirdiği ve muhafaza etmeyi bildiği Rusya'nın özelliklerini aydınlatmıştır.

Ekonomik ve sosyal oluşumların tayin edilmiş bir düzen içinde birbiri peşi sıra gelmelerini içeren tarihsel sürecin birliği (tekliği)' nin inkarı, tarihin ve «yöresel uygarlıkların evrimsel gelişimi» (A. Toynbee), «Sosyo-kültürel dinamik» (P. Sorokin), «Değerin sosyal örnekleri» (H. Kahn ve A. Wiener) gibi burjuva görüşlerinin nakaratını oluşturmaktadır. Bu burjuva teorisyenlerin yerine getirmeye çalıştıkları sınıfsal görevleri, tarihin bir anlamı olmadığını ve onun sonucu olarak ta, kapitalist ekonomik ve sosyal sistemin yıkılmasının hiç te kaçınılmaz olmadığını ispatlamaya çalışmak olmaktadır. Böylece bilimsel araştırma, yerini, bir burjuva dogması lehine kanıtlar toplamaya terketmiş bulunmaktadır. Bundan başka bu burjuva teorisyenler tarihi materyalizme «teleolojik» (tüm doğa olgularının amaçlı olgular olduğunu ileri süren teori) karakter yakıştırmakta ve tarihi materyalizmi tarihin yorumunu bir finaliteye (erekliliğe) boyun eğdirmekle suçlamaktadırlar.

Bunun sonucu olarak, tarihin birliği (tekliği) ve ekonomik ve sosyal oluşumlar sorunu da dahil olmak üzere, görünümlerinin çokluğu probleminin tamamiyle akademik bir yarar ifade etmekten uzaktır. Sosyal gelişimin tekliği (birliği) ve görünümlerinin çeşitliliği arasında varolan ilişkinin doğru bir felsefi ve tarihsel değerlendirilmesi marksist-leninist partilerin ve diğer devrimci ve demokratik güçlerin siyasal pratiklerinin temelidir. Bu değerlendiriş, devrimci teorinin temel ilkeleri ile, bu ilkelerin şu yada bu ülkenin somut koşullarına, şu yada bu tarihsel dönemlere uygulanışındaki özellikler arasındaki karşılıklı bağıntıyı anlamayı sağlar. 1969'daki uluslararası Konferansa katılan komünist partileri ve işçi partileri,

> «kendi somut görevlerini gerçekleştirmek için çeşitli yaklaşımlar gerektiren çok çeşitli özel durumlar içinde hareket ettiklerini»

belirtirken, aynı zamanda

> «uluslararası işçi sınıfının nihai çıkarlarının ve hedeflerinin ortak olduğunu»

işaret etmişler ve her Partinin,

> «Önündeki problemlere, uluslararası çıkarlara, komünistlerin devrimci görevine uygun olduğu kadar, kendi ulusal çıkarlarına da uygun çözümler bulması»

gerekliliğinde birleşmişlerdir.

Dünya tarihsel sürecinin birliği (tekliği) 20 nci yüzyılda daha önce görülmemiş bir kesinlikle ve tamlıkla kendini göstermiştir. Bu bütün dünyanın sosyal hayatının, çağımızın temel çelişkisi ekseni üzerine kayması ile en sağlam ifadesini bulmuştur. Bu temel çelişki, uluslararası olayların gelişiminde sosyalizmin gittikçe büyüyen etkisi içinde, sosyalizm ve kapitalizm arasındaki çelişkidir.

Aynı zamanda, biçimlerin çokluğu, sosyal ilerleyişin çeşitlilik derecesi de her zamankinden fazla, çağımızda ifadesini bulmuştur. Sosyalist devrimlerin kazandığı zaferler, komünist oluşumun yerleştirilme pratiğini zenginleştirmiştir. Sömürgeci sistemin yıkılması da Asya, Afrika ve Latin - Amerika halklarına tarihte bağımsız bir rol oynama olanağını sağlamıştır. Bu çeşitliliğin arkasında çağımızda tarihin genel yasalarını görmek çok önemlidir: bu genel yasalar, çağımızın kapitalizmden, sosyalizme geçiş çağı olduğunu göstermektedir. Lenin'in kaydettiği gibi :

> «Kim, genel problemleri çözümlemeden önce özel problemlere saldıracak olursa, hiç farkında olmadan, her adımda bu genel problemlere «çarpacaktır». Oysa, her özel olayda körcesine bunlara çarpmak demek, politikasını en kötü yanılmalarla mahkum etmek ve ilkeleri terketmek demektir.» ([12])

Genel ve özel arasındaki diyalektiğin bilinmemesi, sağ olduğu kadar «sol» çağdaş revizyonizmin gnozeolojik temelini oluşturur. Genel'i mutlaklaştırmak, onu hayattan kopuk bir şema durumuna dönüştürmek ve böylece, politikayı, pasifizme yada maceracılığa mahkum etmektir. Tam tersine, genel'i inkar etmek için, tarihsel ve bölgesel özelliklere başvurmak (örneğin, «ulusal komünizmin» çeşitli tiplerinin yada sosyalizmin revizyonistlerinin farklı «modellerinin» yaptığı gibi) tarihsel perspektifi yitirmek, devrimci içeriğini boşaltmak demektir.

★

Marksist-leninist düşünce, sosyalizmin sosyal pratiğinin kendisine sağladığı çok zengin materyallere dayanarak bir oluşumlar teorisini başarı ile ortaya koymaktadır. Sosyalizmin, komünist toplumu yerleştirme süreci için gerekecek kısa bir dönem olduğu, yada tam tersine, sosyalizmin başlıbaşına, komünizmden ayrı bir ekonomik ve sosyal oluşum olduğu kavramlarının aşılması olgusu, marksist-leninist düşüncenin aktifine konulabilir. Dünya sistemi olarak sosyalizmin yasaları ve sosyalist Devletlerin bütün alanlarda işbirliğinin gelişmesi ve ekonomik bütünleşmeleri sorunları bugün artık derinleştirilmiş bir araştırmanın konusu olmuşlardır. Diğer yandan, marksistler arasındaki en güncel bir diğer tartışma konusu da, gelişmiş bir sosyalist toplumun ölçütleri ile ortaya çıkmış bulunmaktadır: bilimsel ve teknik devrim sayesinde gerçekleştirilen ilerlemeler ve sosyalizmin avantajlarının birleşmesinin ortaya çıkardığı problemler.

Bütün bu teorik araştırmalar, yeni toplumun yönetimi pratiğini zenginleştirmekte, sosyalist topluluğun kardeş partilerine, komünist bir oluşumun yaratılışı sürecini yönetmek için en sağlam bilimsel çözümlere dayanmaları olanağını sağlamaktadır.

Emperyalizmin leninist teorisi ışığında, tekelci devlet kapitalizminin bir analizi, yeni özellikler, kapitalist oluşumun yeni özelliklerini, değişmez olarak kalmış bir temel ile —emeğin kendini sömüren sermayeye tâbi oluşu— ilişkilerini ve bağlantılarını ortaya çıkarmaktadır.

Tarihi materyalizmin teorisi ve metodolojisi üzerine kurulu araştırmalar, kapitalist ülkelerin sosyal yapılarında, özellikle bilimsel ve teknik devrimin etkisi ile meydana gelen değişiklikleri dikkatle gözetmekte, antagonistnik sınıfların, toplumun farklı gruplarının objektif çıkarlarının bu değişikliklerden nasıl etkilendiğini, bunların sosyal bilincinin evriminde ortaya çıkan eğilimleri belirlemektedr.

Oluşumlar teorisinin modern kapitalizme uygulanışı, bunun temel sosyal çelişkisinin emek ve sermaye arasında bulunduğunu ve bunun sonucu olarak ta, devrimci harekette işçi sınıfının yönetici rolünü saptamayı sağlamıştır. Kapitalist ülkelerde mücadele eden komünist partilerinin taktik ve strateji problemlerinin gerçekten bilimsel olarak çözümlenmesi açısından bu olgunun önemi açıktır.

Kapitalist olmayan kalkınma yolu problemi, sömürgecilik boyunduruğunu kırmış ülkelerde günümüzde çok büyük bir önem taşımaktadır. Tarihi materyalizmin düşmanları, bizzat bu sorunu bile ortaya koymanın oluşumlar teorisine aykırı olduğunu, çünkü, böyle bir sorun, onlara göre, oluşumların tayin edilmiş bir düzen içinde birbi-

ri peşi sıra gelmelerini içeren tarihsel sürecin birliği (tekliği) ilkesine açıkça bir «aykırılık» olmaktadır.

Fakat bu, marksizm-leninizme, kendisine tamamen yabancı olan bir dogmatik şematizm atfetmek gibi tutarsız bir davranıştır. Üçüncü Dünya halklarının uluslararası sosyo-politik hayata aktif olarak girişlerinin ortaya çıkardığı problemlerin karmaşıklığı, oluşumlar teorisinin tekrar gözden geçirilmesini değil, fakat bunun git gide daha ileriye doğru oluşturulmasını gerektirmektedir.

Marksist-leninist teorik düşünce, belli bir zamandan beri «Asya tipi üretim biçimi»nin özelliklerine ve tarihsel gelişimine daha fazla bir önem vermektedir, birçok Asya, Afrika ülkelerinde prekapitalist arkaik ilişkilerin ve yapıların kalıntılarının daha hâlâ yaşamaya devam etmesi, bunu açık bir bilimsel gereklilik durumuna sokmaktadır. Geçmişin bu kalıntıları, genel olarak, daha sonra kapitalizmin ve hatta son zamanlarda sosyalist eğilimlerin etkisi ile ortaya çıkmış daha yeni sosyal, siyasal ve ideolojik unsurlarla birarada yaşamaya devam etmektedir.

Sosyalist Devletlerin, gelişmekte olan ülkelerin halklarına sosyal ilerleme mücadelesinde verdikleri örnek ve destek paha biçilmez bir değerdedir. Diğer yandan, kapitalist dünya da, bu ülkeleri kendi çekim alanı içinde tutabilmek için, kendi «modellerini» önermektedir. Ayrıca, bu ülkelerin tarihsel özelliklerini yücelterek, orijinal bir kalkınma yolu ileri süren milliyetçi teoriler de vardır. Üçüncü Dünyanın problemlerinin ve perspektiflerinin oluşumlar teorisi açısından incelenmesi, bu koşullar içinde, sadece gnozeolojik bir önem değil, fakat aynı zamanda çok büyük bir siyasal ve ideolojik önem de taşımaktadır.

Çağımızda tarihsel gerçekliğin görünümlerinin artan çeşitliliği ile yaratılan koşullarda, oluşumlar teorisi, düşünceler mücadelesinin merkezinde bulunmakta ve kapitalizmden sosyalizme geçiş biçimleri ve komünist bir toplumun yaratılmasının vasıtaları ve yasaları sorununu bütün önemiyle içermektedir. Dünya komünist hareketinin emperyalizme karşı mücadelede kazandığı başarılar, yeni bir toplumun kuruluşunda sosyalist ülkelerin kazandıkları başarılar, tarihi materyalizmin şu sonucunun doğruluğunu tartışılmaz bir biçimde doğrulamaktadır: kapitalist oluşumun iflası kaçınılmazdır ve sosyalizm, bütün insanlığın geleceğini temsil etmektedir.

DİPNOTLAR

(1) Karl Marx - Friedrich Engels: Seçme Eserler, (3 Cilt), c. 1, s. 525, Progress Publishers, Moskova.

(2) Lenin: Bütün Eserleri, c. 1, s. 154, Progress Publishers, Moskova.

(3) D. Bell: «The Post-Industrıal Society: The Evolution of An Idea», Survey, vol. 17, no: 2, 1973, p. 107.

(4) Karl Marx: «Le Capital», Birinci Kitap, Birinci Cilt, s: 75, Edition Sociales, Paris

(5) Karl Marx ve Friedrich Engels'ten alıntı: Bütün Eserler (Rusça), c. 26, s. 285.

(6) R. Aron: Les desillusion du progres. Essai sur la dialectigue de la modernite, p. VIII, Paris, 1969.

(7) Lenin: Bütün Eserleri, c. 1, pp. 177-178.

(8) Lenin: Bütün Eserleri, c. 25, s. 445.

(9) Karl Marx ve Friedrich Engels: Seçme Eserler (3 Cilt), c. 1, s. 8, Progress Publishers, Moskova.

(10) Lenin: Bütün Eserleri, (Rusça), c. 1, s. 137.

(11) Karl Marx ve Friedrich Engels: Seçme Eserler (3 Cilt), c. 3, s. 515.

(12) Lenin: Bütün Eserleri, c. 12, s. 493.

———— o ————

16. - 18. yüzyıllar avrupasında burjuva devrimlerinin evrelere ve bölgelere göre incelenmesi (*)

Alexandre TCHISTOZVONOV
Türkçesi : Ural ATEŞER

Marksist - leninist tarih bilimi yazarlığı ve burjuva tarih bilimi yazarlığı, burjuva devrimlerinin tarihini birbirlerine taban tabana zıt pozisyonlardan hareket ederek kavrarlar. Geçmişteki burjuvazinin devrimci zihniyeti törpülendiği ölçüde, burjuvazinin ve tarihçilerinin sadece çağdaş devrimci hareketlere karşı değil, fakat geçmiş burjuva devrimlerine karşı olan tavrında da değişiklik görülmektedir.

Burjuvazinin, devrimci geçmişinin parlaklığını silikleştirmek için gösterdiği bu eğilim marksist tarihçiler tarafından bir çok kez ele alınmış ve özellikle de 1969 yılında Demokratik Alman Cumhuriyetinde devrimlerin tarihi üzerine olan yeni bir eserde işlenmiştir (1). Bu eğilimi analiz eden yazarlardan biri olan Fransız tarihçisi A. Soboul, bu eğilimin taraftarlarının Büyük Fransız Devriminin (hatta daha önce olmuş burjuva devrimlerinin de) değerini ve rolünü suni olarak küçülterek, ekonomik, sosyal ve ulusal içeriğini inkar ederek, en önemli fetihlerini, efsanevi başarılar gibi göstererek, «Jean Jaurès'ten, Georges Lefebvre'e kadar olan yarım-yüzyıllık devrimci tarih bilimi yazarlığını sıfıra indirgemek istediklerine» işaret etmiştir (2).

İlk burjuva devrimlerinin gözden düşürülmesi özellikle savaştan önceki ve sonraki yıllarda moda olmuştur. Bu yolda ün kazanmış ya-

---

(*) Bu yazı, Tarih Bilimleri Doktoru, Alexandre Tchistozvonov'un; S.S.C.B. Bilimler Akademisinin «Social Sciences» adlı dergisinin, 1973 tarihli, 4. sayısındaki makalesinden çevrilmiştir.

zarlar arasında G. Davis, G. Clark, P. Geyl, G. Renier, A. Cobban, J. Godechot, R. Palmer, J. Smit isimlerini sayabiliriz(3). 17 nci yüzyılda İngiltere'de meydana gelen burjuva devriminin tarihsel rolünü küçültmek ve sosyo-ekonomik içeriğini inkar etmek özlemleri, Moskova'daki 13 ncü Uluslararası Tarih Bilimleri Kongre'sine sunulan S. Skalweit'in «Fransa ve 17 nci yüzyılda İngiltere'de anayasal kriz» ve N. Steensgaard'ın «17 nci yüzyıldaki ekonomik ve siyasal krizin belirtileri» adlı, raporlarında açığa çıkartılmaktadır. Buna benzer bir diğer eğilim de, ülkesinin modern tarih bilimi yazarlığının, çok büyük kısmına konfederal güneyliler için az yada çok açık ifade edilen bir sempatinin ve zenci halka karşı duyulan ırkçı önyargıların nüfuz ettiğini kaydeden Amerikalı tarihçi H. Aphteker'in Birleşik-Devletler iç savaşına karşı takındığı tavırda da gözlemlenmektedir(4).

Marksist-leninist tarih bilimi, burjuva devrimlerini feodalizmden kapitalizme geçiş için gerekli objektif bir yol olarak kabul ederek, bu devrimlerin derinleştirilmiş tarihinin, bunlara özgü genel objektif yasaların, ulusal ve devletsel özelliklerinin incelenmesini, tarihi materyalizmin ilkeleri temeli üzerinde sürdürür.

Bu problemlere yoğun bir literatür hasredilmekle beraber, bu konuda marksist-leninist somut ve teorik genelleme araştırmaları yapmak olanağı tükenmemiştir. Devrimler tarihi üzerine verilen eserlerde, çoğunlukla bu devrimler ulusal açıdan analiz ve sentez edilmişlerdir. Burjuva devrimleri tarihini mukayeseli tarih açısından ele alan eserlerin sayısı çok daha azdır. Ve hele, burjuva devrimlerini, kapitalizmin oluşum ve sistem olarak doğuşunun karmaşık global sürecinin, devrimci ifadesinin ve gelişiminin organik oluşturucu kesimi gibi ele alan eserlerin sayısı çok daha azdır; sayısı çok az olan bu eserler; bu devrimleri yöneten yasaları, diyalektik birlik ve sistem, oluşturucu kesimleri arasındaki karşılıklı bağıntı, genel ve özel, uluslararası ve ulusal açıdan ele almakta; hareketleri ve gelişimleri, biçimlerin, aşamaların, evrelerin birbirini takip edişi içinde işlemektedirler.

Konuya bu açıdan eğilindiğinde, daha önce adı geçen Studien über die Revolution (Devrimler problemi üzerine inceleme) kitabı üzerinde durmak gerekir.

Bu; farklı tipte devrimlerin, tarihi incelemeleri bilançosunu, belli bir ölçüde veren, en yeni marksist genellemelerden birisidir. Fakat bu eserde de yazıların çoğunu belirliyen, analiz olmayıp, farklı tarihsel koşullarda, kapitalizmin olgunluğunun çeşitli derecelerinde (özellikle niceliksel değişikliklerin birikimi planında farklı) şu yada bu ülkelerde meydana gelmiş devrimlerin basit bir mukaye-

sesi olmaktadır. Örneğin, V. Aléev-Popoe, 18 nci yüzyılın sonundaki Büyük Fransız Devrimi ile 1905-1907 Rus devrimi deneyini kıyaslarken, her iki ülkede de o dönemlerde varolan farklı tarihsel koşulları belirlemekle beraber, burjuva devrimlerinin, kapitalizmin emperyalizm aşamasında niteliksel olarak özgül objektif yasalarının geniş planında sorunu ortaya koymamaktadır. 1808-1814, 1820-1823'te İspanya'da ve 1820'de Portekiz'de meydana gelen devrimleri, 19 uncu yüzyılın sonunda Latin-Amerika'da meydana gelen ulusal kurtuluş devrimleri ile kıyaslayan ve buradan özel bir «iberik» devrim çevrimi çıkaran M. Kossok (Demokratik Alman Cumhuriyeti), özellikle, Büyük Fransız Devriminin, adı geçen bu devrimler üzerinde bir dış faktör olarak rolünü aydınlatmaya çaba göstermektedir. Schebitz'in 16.-18. yüzyıllardaki devrimlere uyguladığı mukayeseli tarih metodu, yararcı bir karakter taşımaktadır: kendisinin de dediği gibi, bunları kıyaslarken, «1 numaralı devrim»in, yani 16 ncı yüzyılın ilk çeyreğindeki Reform ve Almanya'da Köylü Savaşının tarihsel yeri hakkında daha doğru bir düşünce sahibi olunmaktadır.

Evrelere ve bölgelere göre incelemede en yakın yaklaşımı A. Soboul yapmıştır. Çok sağlam bir kurgusu ve zengin gözlemleri ve tümden-gelimleri olan eserinde **A. Soboul, kapitalizmin evrensel gelişimini sağlayan şeyin son tahlilde, ne Fransız Devriminin büyüklüğü, ne de yankıları olduğunu, fakat bunun «bizzat kapitalizmin yayılmacı, yapısı gereği fetihçi karakterinden» doğduğuna işaret etmiştir** ([5]). Fakat çok verimli olan bu düşünce, bu araştırmanın temeli olarak geçmemektedir. ([6])

Devrimler problemi üzerine inceleme kitabı bilimsel planda, karşı çıkılamaz değerde ve yararlılıkta bir eserdir. Ancak, mukayeseli tarih metodunun bütün olanaklarından yeterince yararlanılamadığı, evrelere ve bölgelere göre yaklaşımın yapılamadığını belirtmek gereklidir. Biz, yazımızı işte özellikle sorunun bu yönüne hasredeceğiz.

Kapitalizmin manüfaktür aşamasında, burjuva devrimlerinin öncüllerinin oluşumunda tayin edici rol, sosyo-ekonomik faktörlere, yani, burjuva üretim, mübadele ve değişim biçimlerinin doğuşu, kendini kabul ettirişi, gelişimi ve toplumda bunların taşıyıcılarına düşmekteydi: burjuvazi ve proletarya.

Köleci ve feodal sosyo-ekonomik oluşumlardan farklı olarak (yavaş veya durgun gelişimleriyle, kendilerine özgü üretim biçimini göreceli olarak kısa zaman dilimlerinde bütün dünyaya yaygınlaştırmaya yeteneksizlikleriyle, başka ekonomik rejimlerle bir çeşit bir-arada yaşamaya yetenekli olmalarıyla, örneğin feodal re-

jimin burjuva rejimi ile bir-aradalığı gibi) kapitalizm, genişletilmiş yeniden üretim yasasıyla çok dinamiktir ve kendinden önce varolan ekonomik kategorileri bütün alanlarda kendisine boyun eğdirmeye yeteneklidir.

K. Marx'ın işaret ettiği gibi, **kapitalizm, tarımda bütün prekapitalist mülkiyet biçimlerini dönüştürür: feodal, klan, küçük köylü mülkiyetini dönüşüme uğratarak, «onları bu üretim biçimine uygun ekonomik biçime sokar»** (7). Sanayide, öteki evreden hiç sözetmeksizin, bizzat manüfaktür döneminde bile gerçekleşen üretimin sürümü sadece ulusal pazara değil, fakat dünya pazarına doğru olur (8). Bu dünya pazarı, fiyatların oluşumunun ve mübadele akışının temel merkezi durumuna gelerek prekapitalist toplumları ve üretim alanlarını böylece kendine boyun eğdirir duruma getirmiştir. Karl Marx, dünya pazarının, 16 ncı yüzyıla, «sermayenin modern tarihini» (9) açtığını yazmıştır. Bu gelişim, sömürgeci sistemin doğuşunu ve gelişimini uyarmış; bütün ülkelerin ulusal gelirlerinin bölüşümünü burjuva gelişiminin liderleri ve öncüleri olmuş olan devletlerin kapitalistlerinin çıkarları doğrultusunda sağlamayı gerçekleştirmiştir. Biz, bunu, gelişimin genel objektif yasalarının daha büyük bir önem kazanması ve kapitalizm üzerinde, prekapitalist oluşumlara göre daha büyük bir etki yapmaları ile değerlendiriyoruz. Öte yandan, genel yasaların rolü (dünya kapitalist sistemi oluştuğu ölçüde, daha olgun ve daha gelişmiş evrelere geçtiği ölçüde) yöresel, ulusal ve bölgesel yasaların aleyhine büyümüştür. Şu yada bu oluşumun (sistem) ve kendini oluşturan kesimlerin arasındaki çok-biçimli ve çok çeşitli bağları ilk kez, bilimsel bir temel üzerinde analiz etmeyi sağlayan, genel olarak marksizm-leninizm ve özel olarak ta, ekonomik oluşumlar üzerine olan marksist-leninist doktrindir. Kapitalist dünya sistemi ile bileşenleri ve etki alanı içine çekilmiş ülkeler arasındaki ilişkinin ne göçlerle, mekanik alıntılarla, dış etkiler ve zincirlemelerle, ne de mutlağa çıkarılmış ilkelleştirilmiş «yerlicilikle» ortak hiç bir ölçüsü yoktur. Bu, bir bütün olarak kavranılan dünya sürecinin ve özel, tek, eşsiz birşey gibi ele alınan ulusal, yöresel, bölgesel belirişlerinin diyalektik bir birliğidir.

Buradan hareketle, evrelere ve bölgelere göre inceleme metodunun şunları içerdiği anlaşılır: 1 — Sistemin, olgunun genel tarihsel sürecinin içerik ve biçiminin (başlangıçta ortak) çıkarılması (bu konuda veri dünya kapitalist sisteminin devrimci doğuşu ve evrimidir). 2 — Başlangıç içerik ve biçiminde meydana gelen deformasyonların boyutlarının: a) Sistemin zaman ve mekan içindeki farklı doğuş ve gelişim evrelerinin objektif yasalarına göre; b) belli ülkelerin ve bölgelerin gelişiminin iç faktörlerinin bütünü-

ne göre; c) sistemin dış faktörlerine (verilen ülkelere ve bölgelere göre), özellikle daha gelişmiş burjuva ilişkilerinin biçimlerinin varlığına göre; d) sistemin kendi etki alanı içine çektiği kendini oluşturan bileşenleri (ülke, bölge) ile karşılıklı bağıntısına göre; saptanması.

Bu yapılırken ilerlendiği ölçüde sıkı sıkıya oluşuma, «sisteme» özgü faktörler, evrelere ve bölgelere göre gerçekleşen deformasyonların temel içeriğini tayin ederken, ulusal ve bölgesel nitelikli faktörler bu deformasyonların biçimini yani devrim olduğu kabul edilen bir yerin ve zamanın özelliklerini, v.d. tayin eder. Evre-bölge kavramındaki deformasyonların derecesi, burjuva gelişimi ve burjuva devrimleri yoluna giren farklı ülkeler ve bölgeler arasında varolan evre-kronoloji ayrılığının doğrudan doğruya işlevidir (fonksiyonudur). Aynı şekilde, sürekli bir faktör olarak, prekapitalist biçimlerin yitme derecesi ve dayanıklılık derecesini de hesaba katmak gerekir.

Bölge-evre kavramı ile anlatılmak istenilen; coğrafik bir kompleks oluşturan veya toprak olarak bölünmüş, fakat tarihsel sürecin gelişiminin ortak bir tipi olan temel objektif yasalarına boyun eğen (kapitalizmin doğuşu, gelişimi) bir grup ülke, yada bu sürecin deformasyonlarının ortak bir karakter taşıdığı bir grup ülkedir. Bölge-evre kavramı, zaman ve mekan içinde değişen tarihsel bir kategoridir.

16-18 nci yüzyıllar için bölge-evre mukayeseli metodu problemi, kapitalizmin iki aşamasındaki (16 ncı yüzyıldan 17 nci yüzyılın ortasına kadar ve 17 nci yüzyılın ortasından 18 nci yüzyıla kadar) manüfaktür evresinin gelişiminin genel objektif yasaları ile Avrupa'nın ileri ülkelerinin sosyo-ekonomik, siyasal, ideolojik gelişimleri arasındaki bir ilişkinin somut biçimini almaktadır.

Problemi ele alış tarzımız için önemi olan bu evrenin bazı ortak objektif yasalarını görelim. Bilindiği gibi, K. Marx bu evrenin özelliğini (ikinci aşama için bazı nüanslarla birlikte) temelde ticari sermayenin hakimiyetinde görmekteydi. Ticari sermaye bu dönemde, şimdiki gelişmiş burjuva toplumundaki gibi «özel fonksiyonu olan» sermaye olarak kendini göstermiyordu; fakat özerk gelişimi «toplumun genel ekonomik gelişiminin tersine olarak» ([10]) sermayeden ayrı bir kesim gibi varlığını sürdürüyordu. Ticari sermayenin bu muhafazakarlığı hiçbir şekilde zamana verilen bir haraç olmayıp, kapitalizmin makinacılık evresinin koşullarında da kendini korumuş organik bir özelliğini oluşturmaktaydı([11])

Manüfaktür evresi çerçevesinde burjuva gelişiminin zaferi ancak yöresel planda, ayrı olarak ele alınırsa bazı ülkelerde, ülke ça-

pında ancak sağlanabilmiş, daha henüz Avrupa yada dünya ölçüsünde bu gelişim sağlanamamıştı. Bu ülkeler de, bu sınırlı başarıları gerçekleştirmek için önce kıtasal kaynaklarının katkısına başvurmak zorunda kalmış, daha sonra da yeni toprakların koloniyal sömürüsüne geçmişlerdi. Buradan da, kapitalist yola girmiş olan ülkeler için öteki Avrupa devletlerine göre öncelikli burjuva gelişim ritmini ve düzeyini ve hatta sınai üstünlüğü (bazen geçici) sağlayacak tek koşul olan, oluşmakta olan dünya pazarına hakim olmak gerekliliği doğmaktaydı. Bütün manüfaktür evresi boyunca sadece bir dünya sisteminin değil, fakat bir Avrupa sisteminin de olmayışı, bu evrenin ayırtedici bir özelliğidir. Bu sistem daha henüz embriyon durumunda olup, objektif yasaları bir yığın ulusal değişkenden oluşmaktaydı. Bu nedenden de ulusal ve yöresel bir karakter taşıyan objektif yasaların ve faktörlerin rolü daha etkindi. Batı Avrupa bölge-evresi de tam oluşum durumunda bulunuyordu.

Burjuva ekonomik gelişiminin olgunluğa varmamış düzeyine, gelecekteki burjuva toplumunun temel sınıfları olan burjuvazinin ve proletaryanın da olgunluğa varmamış düzeyleri uygun düştüğü gibi, bu olgunlaşmama düzeyi her iki sınıf içinde eşit değildi. Burjuvazi karmaşıklıkların üstesinden gelerek gitgide «kendisi için sınıf» durumuna dönüşürken, doğuş halindeki proletarya, manüfaktür evresi boyunca «kendiliğinden bir sınıf» olarak oluşmaktaydı. Proletarya ve burjuvazi arasındaki sınıfsal antagonizma (uzlaşmaz çelişki) her zaman filiz halinde vardı ve gitgide daha sık kendiliğinden kızışmaktaydı. Ücretlilik sistemi, daha henüz hakimiyetini sürdürmekte olan feodal sömürü biçimine karşı bir çeşit olumlu anti-tez çıkarmaktaydı; mücadele, işe alma sözleşmesinin koşulları çevresinde sürmekteydi, hatta sanayi devrimi süresince en ileri sınıf olan İngiliz proletaryası bile, makinalara makina olduklarından karşı çıkarken, bunlardan kapitalist yararlanmaya karşı çıkmamaktaydılar ([12]). İdeolojinin ilerici biçimleri de olgun olmayan bir karakterde idiler. 18 nci yüzyılın sonuna kadar, bütün bu ideolojiler, pratikte farklı reformist doktrinlerin teolojik görünümünde (lütercillik, kalvinizm) ve sekter devrimci akımlar durumundaydılar.

Objektif ve sübjektif faktörlerin olgunlaşmamış durumuna rağmen, amacı burjuva üretim biçimlerinin hakimiyet kazanması ve siyasal iktidarın burjuvazi tarafından ele geçirilmesi olan burjuva devrimleri, manüfaktürcü evre çerçevesinde gerçekleşmişlerdir. Bunun nedeni o dönemde başka alternatifin olmadığındandır: reform yada devrim. O dönemde seçilmesi gereken ya burjuva rejiminin zaferi yada feodal gericiliğin zaferi, yâni şu yada bu ülkede, hatta

bütün bir bölgede kapitalizmin filizlerinin yitmesi veya uzun bir durgunluk dönemine girmesi. Başka türlü söylenirse, kapitalizmin tersine çevrilemez bir varyantı veya tersine çevrilebilir bir varyantı arasında tercih yapmak söz konusuydu. ([13])

Bütün bu koşullar manüfaktürcü burjuvaziye devrimci bir karakter vermekte, 16-18 nci yüzyıllardaki devrimlerde hakim güç olarak görevini yerine getirmesine yardım etmekle beraber, sınıfsal yapısı gereği sömürücü olan burjuvazi, bu rolü bile içtenlikle yerine getirmiyor ve sonuna kadar gitmiyordu. Bu tutarsızlığın nüansları birinci ve ikinci aşamada aynı yapıda değildi: ilk önceleri çeşitli feodal durumlardan farklılaşmadığı için, burjuvazinin aşağı gelişmiş düzeyinden dolayı olmaktaydı; daha sonra ise, bu, doğmakta olan proletaryanın sürdürdüğü gitgide daha keskinleşen sınıf mücadelesi ile koşullandı.

İlk burjuva devrimleri (Reform ve Almanya'da Köylü Savaşı, 16 ncı yüzyılda Hollanda Devrimi) üzerinde izini bırakan manüfaktürcü evrenin ilk aşamasının özellikleri arasında şunları belirtmek gerekir: ticaret sermayesinin, sanayi sermayesi üzerindeki mutlak hakimiyeti; ideolojinin ilerici biçimleri içinde teolojik görüşlerin mutlak hakimiyeti; sadece bir tüm Avrupa sisteminin yokluğu değil, fakat kapitalist devletlerin de yokluğu; doğmakta olan kapitalizmin genel gelişim düzeyinin olgunlaşmamışlığı ve aşağı düzeyi.

Alman topraklarında, evrenin özelliklerine bağlı olan «1 nolu Devrimin» öncüllerinin ulusal özellikleri şunlardı: merkezi ulusal devlet oluşumu sürecinin sona ermemiş karakteri; sürekli çatışma durumları yaratan imparatorluğun farklı toprakları ve kentleri arasındaki siyasal ve ekonomik bağların zayıflığı; kapitalist gelişim ve dış ticaret bağlantı merkezlerinin yöresel karakteri (o zamanlar dünya pazarının oluşması yönünde ilk eğilimler ortaya çıkmaktaydı); objektif ve sübjektif faktörlerin olgunlaşmamışlığı ve katolik Kilisesinin ekonomik ve siyasal baskısı nedeni ile beklendiğinden de erken gelen sosyo-politik patlama. Bu «sistem» faktörlerinin ve «ulusal» faktörlerin bütünü (Alman halkının devrimci geleneklerini miras olarak bütünleştiren köylü hareketinin programlarının radikal karakterine ve büyük gücüne rağmen) reformcu harekette ve Köylüler Savaşında rakidal akımın bozgunu ve kapitalizmin ortaya çıkışının tersine çevrilebilir bir varyantı olarak gerici feodalitenin zaferi ile son bulmuştur. Çünkü burjuva devrimini zafere ulaştıran, burjuva gelişiminin sadece basit olarak belli bir niceliksel düzeyi değil, fakat ancak ilerici gelişiminin geri çevrilemez olduğu bir biçimdir. Oysa bunun olabilmesi için kapitalizm herhangi bir ülke ve ulusal ölçüde o kadar sağlam ekonomik ve siyasal pozisyonlar kazanmış olmalıdır ki, feodal alt-yapıyı tekrardan yara-

tan faktörlere galebe çalabilsin; karşı durulamaz ilerleyişi, feodal toplumun üst-yapısının düzenleyici kontrolünden kurtulabilsin; feodal toplumun üst-yapı kurumlarının kapitalizmin gelişimini engelleme girişimleri, siyasal bir kriz, devrimci bir durum yaratsın ve giderek herhangi bir tipte verimli bir burjuva devrimi doğursun. Manüfaktürcü evrede böyle br devrimin zaferi, herhangi bir ülkede kapitalizmin gelişimini geri çevrilemez biçiminin en sağlam ölçütüdür. Kapitalizmin gelişiminin böyle bir varyantı 15 nci yüzyılın sonunda ve 16 ncı yüzyılın ilk çeyreğinde Alman topraklarında yaratılamamıştı. Ve Reform'un ve Köylüler Savaşı'nın başarısızlık nedenlerini aydınlatırken kavranılması gereken en önemli nokta budur. Reform tarafından kapitalizmin bütün Avrupa'da gelişim sürecine ve bunun devrimci vücut buluşuna yapılan katkı temelde ideoloji alanında olmuştur. ([14])

Kapitalizmin zafer kazanışının geri çevrilemez varyantı olan Hollanda Devrimi, bu ülkeye Avrupalı devletler arasında ilk kapitalist devlet yerini kazandırmıştır. Bunun gerçekleşmesinde katkıda bulunan; bu ülkede başlangıçtaki kapitalist ilişkilerin gelişiminin, ulusal ölçüler ve kompleks yoğunluk kazanmasıdır; Hollanda'nın dünya pazarındaki hakim pozisyonu bu ülkeye ticari hegemonyayı ve sınai hakimiyeti (göreceli ve geçici) sağlamaktaydı; Objektif ve sübjektif faktörlerin olgunluğu (Alman topraklarına göre) daha fazlaydı; çağın burjuvazisinin en cüretli fraksiyonunun özlemlerine cevap veren devrimci bir ideoloji (kalvinizm)'nin varlığı önemliydi. Hollanda Devriminin, aynı zamanda kendisini Alman topraklarındaki «1 Nolu Devrime» yakınlaştıran bazı özellikleri de vardı: ekonomik ve devletsel merkezileşmenin bitmemişliği, ülkenin gerici İspanyol mutlakiyetçiliği tarafından baskı altında tutulması (Bu baskı, diğer bütün objektif koşullar olgunluk durumuna varmadan devrimin patlak vermesini hızlandırmıştır).

Yukarıda belirlenen ulusal «evre» ve «sistem» faktörlerinin toplamı, Hollanda Devriminin başarı ile sonuçlanmasında rol oynamış ve dünyada ilk burjuva devletinin oluşumuna yol açmıştır: Birleşik-Vilayetler Cumhuriyeti. «Sistem» faktörünün etkisi, ticari sermayenin hakim rolü içinde belirmiştir; merkezinin önce Anvers, sonra 16 ncı yüzyılın sonundan itibaren Amsterdam olduğu dünya pazarının oluşumunda belirmiştir; Kalvinizmin devrimci doktrininin varoluşunda belirmiştir. Ekonomik alanda bölgesel özelliği yaratan, üretim değil, enflasyonist ticari konjonktür olmuş, ([15]) siyasal alanda ise, burjuvazinin devrimci kanadının zayıflığı ve muhafazakar ve kozmopolit tüccar oligarşisinin siyasal hakimiyeti olmuştur. Bu tüccar oligarşisi, siyasetini, yapısında hiçbir değişiklik yapmaksızın Amsterdam iskeleleri pazarını elinde tutmasına ve pleblerle

değil, feodal asillerle ittifaka dayandırmaktaydı. Bu ittifak «Orangizm» ile vücut bulurken siyasetteki yönelişi, 16 ncı yüzyılın sonuna kadar yabancı mücadele ve 17 nci yüzyılda da oligarşik gelenek olmuştur. Toprak sorunu da bu siyasetin sonucu olarak aynı şekilde yetersiz ve tutarsız biçimde çözümlenmiştir. Sadece göç etmiş asillerin ve Kilisenin topraklarına el konulmuş ve peyderpey satılmıştır. Senyörlük rejimi ve hatta Philippe II'nin feodal bağışları yürürlükte kalmıştır. Çeşitli tiplerde küçük köylü ekonomisi tarım rejiminin temeli olmaya devam etmiştir. Burjuva-toprak kiracıları ilişkileri yavaş yavaş ve özellikle yeni kurutulmuş topraklarda (polderler) gelişmekteydi. Devrimin sadece kuzeyde zafer kazanmasının nedenlerinden biri de işte budur; bu devrimin tarihsel değerinin sınırlı karakteri durgunluğa, askeri bozgunlara, cumhuriyeti üçüncü sıradan bir Avrupa gücü durumuna sokan giderek alçalmaya götürmüştür.

Almanya'daki ve Hollanda'daki her iki devrim de evre ve tip yönleriyle (birincisi objektif eğilimleriyle, ikincisi ise aynı şekilde pratikte) her şeyden önce dönüştürücü tipte devrimler olmuşlardır; iki devrim de (birincisi perspektif olarak, ikincisi objektif olarak) kapitalist üretim ilişkilerinin yerleşmesini ve burjuvazinin iktidara gelişini şartlandırmışlar, yani, feodal oluşumdan, kapitalist oluşuma devrimci geçişi ifade etmişlerdir. Birincisi yenilgiye uğramış, ikincisi ise bu probleme kısmi ve kararsız bir çözüm getirmiştir. Her ikisi de, daha ileri kapitalist biçimlerin etkisinde kalmadıklarından bu anlamda kendiliğinden (spontane) olmuşlardır. Her ikisi de, dış baskılar sonucu bir anlamda hızlı biçimde gerçekleşmişler, objektif ve subjektif faktörler yeterince olgunlaşmadan başlamışlardır. Fakat bu hızlandırıcı etkenle birlikte hareketlerin dinsel örtüsü de, sosyo-ekonomik ve siyasal çelişkilerin keskinliğini belli ölçüde yumuşatarak, bunları mezhep ve kurtuluş yoluna kanalize etmiştir.

Bu durum daha çok, devrimci kitle hareketinin ancak belli kritik dönemlerde genişlik kazandığı (1566, 1572, 1578 - 1583) ve özellikle büyük kentlerde ortaya çıktığı Hollanda'da, daha bir açıklık kazanmıştır; Hollanda'daki devrimci hareket ne ulusal planda ne de bölgesel planda hiç bir büyük önder yaratmamış, köylülüğü göreceli olarak az ilgilendirmiş ve devrimin sonuçları üzerinde hiçbir demokratik iz bırakmamıştır. Hollanda, hukuksal ve devletsel alanda burjuva cumhuriyeti biçimini ve ekonomik alanda da yüksek düzeyde gelişmiş bir denizcilik ve mali kredi sistemi yaratmıştır; manüfaktürcü evrenin ilk aşamasının temel özelliği olan ticaret sermayesinin hakimiyetini odaklaştırarak, bunun hakimiyetini en yüksek doruğuna ve aşırı irileşmeye (hipertrofi) vardırmıştır. İşte Hollanda Devriminin ve Birleşik-Vilayetler Cumhuriyetinin, kapitalizmin

gelişimine ve dünya devrimci sürecine ve aynı zamanda ikinci aşamaya tarihsel perspektif açmaktan çok, manüfaktürcü evrenin birinci aşamasının bilançosunu ortaya koyan bu tip «ulus-evre» sentezine katkısı bu olmuştur. Hollanda Devrimi hiç şüphesiz işte bu nedenden uluslararası bir değer kazanmamış ve dönemin toplumunun bütününün gereksinimlerini ifade etmemiştir.

Manüfaktürcü evrenin ikinci aşamasının devrimleri (17 nci yüzyılda İngiltere'deki burjuva Devrimi ve 18 nci yüzyıldaki Fransız Büyük Devrimi) daha başka koşullar içinde gerçekleşmişlerdir. Bu koşullar, birinci aşamadaki koşullardan farklı idiler ve farklı faktörler tarafından yaratılmışlardı; ancak temel koşul aynı idi: **kapitalizmin gittikçe ilerleyen gelişimi ve feodalizmin çürüyüp dağılması.**

16 ncı yüzyılın ikinci yarısından sonra hafifçe belirmeye başlayan feodal gericiliğin sağlamlaştırılmasını hedefleyen girişimler, olumsuz bir faktör yaratmışlardır. Merkezi Avrupa'da ve Doğu Avrupa'da feodal gericiliğin zaferi kesin olmuş ve bu bölgelerde servajın bir çeşit ikinci dönemi başlamıştır. Akdeniz havzasında kapitalizmin filizlerinin yokedilmesi ve Karşı-Reform biçimini kazanan siyasal ve ideolojik gericilik eğilimleri hakim olmuştur. İşte, feodalizmin henüz daha güçlü olduğu dönemde bir kapitalist gelişim tehlikesine karşı cevabı bu olmuştur. Batı Avrupa'da kapitalist gelişim o denli hızlı idi ki, bu türlü doğrudan bir saldırı son derece zor olacaktı. Feodal gericilik, burada açıkça cepheden hücuma geçmiyor, fakat çeşitli kısmî saldırılar düzenliyordu. Kapitalizmin gelişiminin feodal rejimin temelleri için açık bir tehlike niteliği kazandığı ülkelerde mutlakiyetçilik siyaseti gittikçe sertleşirken, feodal devlet, dolambaçlı yollara başvuruyor, reformlar oyununa girişiyor, «uygarlaştırıcı» bir rol oynama çehresi takınıyordu, v.d.; ve işte bu, «aydınlık mutlakiyetçilik» siyasetinin temelini oluşturuyordu.

Fakat 17 nci yüzyıl Avrupa arenasında tayin edici olan ve hakimiyet kazanan faktörler, olumsuz faktörler değillerdi. Genç kapitalizm, bir yandan kendi iç yapısal düzenlemesini gerçekleştirirken, aynı zamanda hücumunu da sürdürüyordu. Bu türden en önemli olgular şunlardır: a) 17 nci yüzyılın ikinci yarısında ve 18 nci yüzyılda sanayi sermayesinin artan payı (bütünüyle ele alındığında ticaret sermayesinin hakim rolü devam etmekle beraber). Bu oluşum bazı ülkelerde (İngiltere) bir enflasyonist üretim konjonktürünün ortaya çıkmasıyla atbaşı gitmekteydi; b) Amsterdam iskeleleri pazarı yapısının (bu yapı, emtia ana kitlesinin sonraki dağıtımı ve varış yerine ulaştırma mekanizması ile birlikte «Amsterdam bölgesinde» yoğunlaşmasına dayanmaktaydı) emtia ana kitlesinin, üretim mer-

kezlerinden, tüketicilere doğrudan doğruya yada başka merkezlerden transit geçerek (Hamburg, Amsterdam) nakledilmesini sağlayan başka bir yapı ile değişmesi eğilimi. Böylece, Hollanda'nın ticari gücünün kaleleri olan sömürgeci-tekelci ticari kumpanyalar şirketi de eskimiş oluyordu. Özellikle bu faktörler (ve diğer başka faktörler) sanayi sermayesinin, ticaret sermayesi üzerinde hakimiyet kazanması koşullarını yavaş yavaş yaratmıştır. Bu eğilimler, bütün Avrupa ölçüsünde en acil perspektifler olarak vücut bulmuşlarsa da, yöresel olarak İngiltere'de güçlenmişlerdir.

İngiltere'de çok-branşlı manüfaktür üretiminin, maden sanayisinin, ticaretin gittikçe büyüyen hacmi, tarımda kapitalist girişimin gelişimi, sadece burjuvazinin ve burjuva mülkiyetinin durumunu sağlamlaştırmakla kalmamış; fakat ekonomik yönden güçlü küçük ve orta asillerin (gentry) geniş bir tabakasının da burjuvalaşmasına yol açmıştır. Ve bunun sadece sosyo-ekonomik sonuçları olmamış, fakat siyasal yankıları da olmuş, böylece burjuvazi ile yeni asiller blokunun yaratılmasını hazırlamıştır: bu blokun hegemonyası, İngiliz Devriminin yol alışını, içeriğini ve biçimlerini tayin etmiştir. Kapitalist gelişimin bu varyantı, geri çevrilemez bir nitelik kazanmış ve İngiliz mutlakiyetçiliğinin düzenleyici kontrolünden kurtulmuştur; tarihin ilerleyişinin tersine çevrilmesi girişimi ise, köylülüğün temel motor güç (itici güç) olduğu İngiliz Devriminin zaferi ile sonuçlanmıştır.

Aralarında çok önemli niteliksel ayrılıklar olmakla beraber, devrimci hareketin dinsel ideolojik kılıfı (Kalvinizm) ve burjuvazinin, asillerle ittifakı, İngiliz ve Hollanda devrimlerinin ortak özellikleridir. Birleşik-Vilayetler Cumhuriyetinde Kalvinizm, kendisini çok büyük bir uzlaşmaya götürecek biçimde yol almıştır: kalvinizm burada önce devrimin ideolojik bayrağı ve örgütleyici gücü olarak başlamış, daha sonra ise yönetimin resmi Kilisesi durumuna gelmiş, bu iki uç arasında ise az etkili olan bir muhalefetin «genel-kurmayı» olmuştur. İngiltere'de Püritanizm, açgözlülüğü ve sömürüye eğilimi nedeniyle sınıfsal özüne ihanet etmiş, sağın olduğu kadar solun da eleştirisine açık duruma gelmiş, ideolojisinin dinsel biçimlerinin devrimci potansiyelini yitirmiş, gelecekteki devrimlerde ideolojik liderlik rolünü oynama olanağından yoksun kalmıştır. Burjuvazinin, burjuvalaşmış yeni asillerle ittifakının özü ve sonuçları birbirinden tamamen farklı olmuştur. Bu ittifak, tarımda kapitalist üretime ayak bağı olan her türlü engelin acımasızca ortadan kaldırılması derecesinde radikal bir devrimle başarıya ulaşmıştır. Bu nedenle tarımsal kapitalizmin klasik ülkesi İngiltere olmuş ve 18 nci yüzyılın sonunda İngiltere'de artık köylülük ortadan kalkmış bulunmaktaydı.

Devrim sırasında ve sonrasında sanayide, ticarette ve kredide burjuva biçimlerini sağlamlaştıran ve hızla geliştiren İngiltere, dün-

ya pazarının hakimiyetini eline geçirmiş, bu pazarın yapısını değiştirmiş ve bir dizi ticari savaş sonucu, rakibi olan Hollanda cumhuriyetinin ticaret ve askeri-deniz gücünü kırmıştır. Marx'ın terimleriyle, «Ticaret sermayesinin, sanayi sermayesine boyun eğişi», işte böyle gerçekleşmiştir ([16]). Böylece manüfaktürcü evrenin ikinci aşamasının temel görevlerinden biri, somut ve tarihsel olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber bütün hatlarıyla bir çöküş dönemine girmiş olan Hollanda cumhuriyeti için, durum, kapitalizmin doğuşunun ve gelişiminin geri çevrilebilir tipte bir varyantı olmamıştır. Olan, sadece bir liderin başka bir liderle yer değiştirmesi olmuş ve yenilen taraf doğal olarak zarara uğramıştır; Hollanda, 1688 «şerefli devrimine» katkıda bulunmuş, İngiltere'ye yeni bir hanedan vermiş, fakat aynı zamanda İnigltere'nin uydusu ve sürekli alacaklısı olmuştur.

Bu olaylar ve diğerleri, 18 nci yüzyılın sonuna doğru, burjuva devrimini yapma sırası Fransa'ya geldiğinde genel durumda yeni ve ciddi değişikliklere yol açmıştır. En önemli değişiklikler şunlar olmuştur: 1 — Avrupa'da iki burjuva ülkenin ortaya çıkışı (Hollanda cumhuriyeti ve İngiltere), Birleşik-Devletlerde burjuva cumhuriyetinin oluşumu, diğer ülkelerde kapitalist gelişimin başarıları; bütün bunlar bir bütün olarak, dünya kapitalist sisteminin oluşumunu haber vermekteydi. 2 — Kapitalizm için uygun bir maddi ve teknik temel (yeni bir aşamaya, makinalı aşamaya geçmesi için temel koşul) yaratan ve böylece kapitalizmin gelişim sürecinin Avrupa ve giderek dünya ölçüsünde geri çevrilemez bir sürece dönüşmesine katkıda bulunan, İngiltere'de meydana gelen sanayi devrimi. 3 — Üretimin makinalaşması için bilimsel bir temel sağlayan fizikte ve mekanikte yeni buluşlar. 4 — Dinsel biçimlerin devrimci olanaklarının yitmesi ve ilerici ideolojinin laik biçimlerinin başarı kazanması. Burjuvazi bundan böyle, ekonomik, sosyal, siyasal ve diğer isteklerini teolojik doktrinlerden ve kutsal kitaplardan çıkarılmış bir kılıf altına saklamadan ifade edebilir ve programlarının ve anayasalarının hazırlanmasında Hobbes, Locke, Condorcet, Rousseau, Diderot, Voltaire, Turgot ve Smith gibi parlak bir kıymetli düşünürler topluluğu tarafından yaratılmış birçok felsefi, hukuksal, siyasal ve sosyal eserlerin zengin birikimine başvurabilirdi.

Bilimsel planda, Büyük Fransız Devriminin içeriğini, değerini ve yol alışını kapitalizmin manüfaktürcü evresinin ikinci aşamasına özgü yukarıda belirlenen olguların ve diğerlerinin bütününün etkisini (doğrudan veya dolaylı) hesaba katmadan sadece ilk aşamadaki öncüllerde bulmayı denemek ve anlamaya çalışmak boşuna olacaktır. 18 nci yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da kapitalizmin, 16 ncı yüzyıldaki Hollanda'ya ve 17 nci yüzyıldaki İngiltere'ye göre görünüşte

daha yüksek bir düzeyde ve olgunlukta olduğu iddiası temelden yoksun bir iddiadır. A. Soboul'un yazılarından elde edilen verilerin gösterdiğine göre, bu dönemde Fransa'da senyörlük gelirlerinin % 30'nu köylülerden alınan feodal vergiler oluşturmaktaydı; köylüler, nüfusun % 90'nını meydana getirmekteydi (oysa 16 ncı yüzyılın ilk yarısında Hollanda'nın gelişmiş vilayetlerinde kentli nüfus, toplam nüfusun % 35-50'sini meydana getirmekteydi); ticaret sermayesi hakim durumdaydı; küçük ve orta işletmeler sanayi yapıda hakimiyetlerini sürdürmekteydiler; pre-proletaryanın sayısı azdı ve deneysizdi ([17]); Fransa, dünya pazarında hiç te hakim bir yer işgal etmemekteydi; (devrimden önce) pratik açıdan sanayi devrimi yoluna girmemişti. Bütün bu problemler ancak Direktuvar döneminde, Napoleon ve Napoleon-sonrası döneminde çözümlenmiştir ([18]).

Dramatizm, çatışmaların keskinliği, senyörlük ve lonca rejiminin mutlakiyetçiliğin, feodalizmin ve katolik karanlığının bütün kalıntılarının tasfiyesinde kararlı devrimci zihniyet, zafer yolunda ilerleyen kapitalizmin yolu üstündeki bütün engellerin ortadan kaldırılması, sosyal hayatın bütün alanlarında demokratik ve radikal reformlar zihniyeti, Fransız burjuvazisinin devrimci fraksiyonunun sonuna kadar gitmede kararlılığı; bütün bunlar, eğer «evreler ve sistem» faktörlerinin ve iç ulusal faktörlerin sentezine başvurulmadığı taktirde, anlaşılamıyacak şeylerdir. Fransız Büyük Devrimi'nin çatışmalarının dramatizmi iki akımın bileşimine ve karşıtlığına bağlayarak açıklanmaya çalışılabilir: 1 — Dünya kapitalist sisteminin ortaya çıkması ve kapitalizmin manüfaktürcü evreden makina evresine geçiş sınırına varmış olmanın (fakat potansiyel faktörler daha henüz bu sınıra varmış değildir) yarattığı «sistem faktörlerinin» çok ileri düzeyde olgunlaşmış olması; ve bunun sonucu ideoloji alanında gelişimin ve daha önceki devrim deneylerinden yararlanma olanağının öncelik kazanması. 2 — Gerçekten varolan ve etki yapan daha az olgunlaşmış ulusal ve evresel faktörler. Bu faktörler arasında şunları sayabiliriz: ticaret sermayesinin hegemonyası, kapitalist ilişkilerin yetersiz düzeyde olgunluğu, proletarya ve burjuvaziyi karşı karşıya getiren embriyoner sınıfsal antagonizma, kapitalizmin geri çevrilemez gelişiminin varyantının garantisinin olmaması ve feodal gericiliğin zafer olanağının bulunması; bütün bunlar manüfaktürcü evrenin tipik faktörleridir.

Fransız burjuvazisi, manüfaktürcü evrenin bütün radikal burjuvazileri gibi devrimci idi. Pratik olarak, Fransız burjuvazisi daha henüz bağımsız önemi olan herhangi bir proletarya hareketinin tehlikesi ile karşı karşıya değildi. Bundan da fazla olarak, kökenleri 16-18 nci yüzyıldaki birçok sosyal mücadelelere kadar çıkan ulusal ve devrimci gelenekler, tarihsel deney birikimi ve laik ideolojinin ba-

şarıları; en geniş problemleri ulusal koşulları empoze edenlerden daha iyi çözümleyeceği umut edilen, beklenen devrimde; burjuvaziyi yönetici role daha iyi hazırlanmış bir güç yapıyordu. Belki de, burada, Fransız burjuvazisinin devrimci fraksiyonunun neden tutarlı devrimci pozisyonlarda olduğu, neden halkla elele yürüdüğü ve neden bizzat devrimin en yüksek doruğunda, damgasını sonuçlarına vuran burjuva demokratik devrim karakteri kazandığı sorularının cevabı bulunmaktadır ([19]). İkinci grup faktörlerin devrim koşullarını yarattığı, bizzat Fransa'da patlak vermesini tayin ettiği, devrimde burjuvazinin hegemonyasını ve ulusal problemlerin çözümünü sağladığı söylenebilir. Fakat, Fransız Büyük Devrimine, tamamlanmış karakterini veren, feodalizmin kalıntılarına karşı mücadelesinde uzlaşmazlığını tayin eden, Bütün Avrupa ve hatta dünya çapında bir önem kazandıran ve genel tarihsel problemleri çözümlemesini sağlayan, birinci grup faktörlerdir.

Bununla beraber, Napoleon imparatorluğunun askeri başarılar ile sarhoş seçkinleri ve Fransz büyük burjuvazisi, Fransız Devriminin bu uluslararası hazinesini kendi egoist amaçları uğruna, dünya hakimiyetini kazanmak için kullanmaya çalışırlarken acı bir yenilgiye uğramışlardır. Hollanda cumhuriyetinden farklı olarak, İngiltere, birinci dünya gücü yerini Fransa'ya terketmemiş, tersine bunu elinde tutmuş ve ekonomik üstünlüğünü pekiştirmiş; Fransa yenilginin acılığını tadarken, bundan da fazla Burbon hanedanının Restorasyonu ile karşılaşırken, İngiltere bu ülkeden önce makina evresine girmiştir.

Manüfaktürcü dönemin burjuva devrimlerinin bu gelişim mantığı (devrimci mücadelenin kendini ispatlama sürecinin ve kapitalizmin evriminin ortaya koyduğu bütün problemlerin aynı zamanda hem evrelerle ve hem de geleceğe dönük olarak çözümlenmesi), K. Marx tarafından zamanında, çok özlü ve açık bir biçimde ifade edilmiştir: «1648 Devrimi, On yedinci yüzyılın on altıncı yüzyıl üzerindeki zaferini; 1789 Devrimi, on sekizinci yüzyılın on yedinci yüzyıl üzerindeki zaferini belirliyordu. Bu devrimler dünyanın, gerçekleştikleri kesimlerinin gereksinimlerinden, yâni İngiltere ve Fransa'nın gereksinimlerinden çok daha geniş bir ölçüde, bu çağın bütün insanlığının gereksinimlerini ifade ediyordu.» ([20]).

Bu iki devrim, tipleriyle dönüştürücü ve kendiliğinden devrimlerdir, çünkü o dönemde daha yüksek bir gelişim evresinde bulunan ve kendilerine etki eden kapitalizm daha henüz bir dünya sistemi oluşturmamıştı; o dönemde varolan burjuva ülkelerin etkisi, manüfaktürcü dönemin burjuva devrimlerinin ekonomik gelişiminin ilerleyişinde ve karakterinde, amaçlarında, içeriğinde kesin niteliksel

değişiklikler yaratacak kadar güçlü değildir. Bizzat bu ülkeler (İngiltere bir yana bırakılırsa) daha henüz gelişimin manüfaktürcü evresinin düzeyinde bulunuyorlardı ve sanayi devriminin sonuçları çok daha sonraları belirmeye başlayacaktır. 16 ncı yüzyılın devrimlerinden farklı olarak, 17 nci ve 18 nci yüzyılın devrimleri, dış faktörler tarafından hızlandırılmış değildir. Her iki devrim de ulusal problemleri başarı ile çözümlemekte ve böylece bizzat o çağın dünyasının gereksinimlerine cevap vermekteydi; bu durum da bu devrimlere evrensel bir tarihsel önem kazandırmıştır. Sonuncusu, Fransız Büyük Devrimi, manüfaktürcü evrenin olanaklarının sınırında ve bir sonraki, yani makina aşamasının eşiğinde geçiş döneminin sentetik devriminin klasik tipinin vücut bulmasıdır.

En genel çizgileriyle, Batı-Avrupa evre-bölge tipinin oluşum süreci ve kapitalizmin devrimci yoldan varlığını kabul ettirişi ve manüfaktürcü evre çerçevesi içinde kendine uygun düşen burjuva devrimi tipi işte böyle ortaya çıkmıştır.

Makinacı evre ile ilgili problemin analizi yükümlendiğimiz görevin çerçevesi dışına çıkmaktadır. Buna karşılık, manüfaktürcü evrenin özgüllüğünü daha iyi belirliyebilmek için bu evrenin sınırlarını en genel çizgileriyle çizmek kanımızca yerinde olacaktır.

Kapitalizmin gelişiminin ikinci evresine girişi (makinacı evre), dünya kapitalist sisteminin ortaya çıkışı, kapitalizmin evriminde çok önemli bir niteliksel değişiklik yaratmıştır. Bu yeni koşullarda özellikle Avrupa'da artık hayati önem kazanan problem, kapitalizmin geri çevrilebilirliği yada geri çevrilemezliği değil, fakat kapitalist gelişimin dinamiği ve biçimleri sorunudur. Dünya arenasına girmiş olan zafer kazanmış burjuvazi, «ölüm cezası tehdidiyle... bütün ulusları burjuva üretim biçimini kabul etmeleri için zorlamaktadır» ([21]). Bu durum, Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkelerinde, devletin ve mutlakiyetçi monarşilerin düzenleyici rolünü daha da artırmıştır. Bu yönetimler, bir yandan kapitalizmin gelişimi için uygun koşulları yaratırlarken öte yandan feodalizmin kalıntılarının en yüksek oranda yaşamaya devam etmesi için zirveden başlayarak yarı-tedbirler almaktadırlar. Bu dönemin iktidar temsilcileri ise, 16-18 nci yüzyılın mutlakiyetçi monarşilerinin temsilcilerinden farklı olarak, aldıkları tedbirlerin nereye varacağını doğru olarak saptayarak bu siyaseti uygulamaktadırlar. Bu tarihsel koşullarda, asillerin ve burjuvazinin tavırları tamamiyle başka türlüdür. Asiller, bir çok durumda burjuva dönüşümlerine itkide bulunmakta ve bizzat kendileri yavaş yavaş burjuvalaşmaktadırlar; burjuvazi ise, fabrika proletaryasının «kendiliğinden bir sınıf» olarak oluşması ve sınıfsal antagonizmanın gelişmesi karşısında, manüfaktürcü dönemde ken-

dine özgü olan devrimci zihniyetini kaybetmekte ve önüne çıkan problemleri gitgide uzlaşma ve reformlar yolu ile çözümlemeye başlamaktadır. Bu oluşum, kapitalizmin devrimci değil, evrimci bir gelişimi için uygun koşullar yaratmakta; burjuvazi,mutlakiyetçi monarşilerin devrimci yoldan devrilmesini değil, fakat yavaş bir evrimle anayasal bir burjuva monarşisine dönüşmesini yeğlemektedir. İşte böyle yada buna yakın bir temel üzerinde, Merkezi Avrupa'da ve Doğu Avrupa'da kapitalizmin gelişiminin evre-bölge tipi oluşmaya başlamıştır.

Fakat, uygulanması dünya kapitalist sisteminin varlığı ile sağlanan uzlaşmalar ve reformlar metodu, ne sosyo-politik bir mücadeleyi, ne keskin bir sınıf mücadelesini ne de burjuva devrimlerini ortadan tümden kaldırmış değildir. Sosyal gelişimin (özellikle burjuva gelişiminin) ritimleri ve biçimlerinin ne olacağı ve bundan temelde zarar göreceğin kim olacağı sorunu, bu adı geçen ülkelerdeki çalışan kitlelerin ve bütün sosyal tabakaların ilgisiz kalacağı bir sorun değildi. Avrupa'da makinacılık evresindeki burjuva devrimleri biçimleri ve sınıfsal güçlerin dağılışı açısından artık tamamen farklıydılar. Artık bu devrimler kapitalizmin varoluşu yada yokoluşunu (genel kural olarak kapitalizm bu ülkelerde vardı) değil, fakat gelişim biçimlerini ve tarzını, üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin gelişiminin ulaştığı düzeyle uygunluğunun sağlanması sürecini tayin etmekteydiler. Ulusal ve siyasal kurtuluş problemleri de bu devrimler akımı içinde kendini gösteriyordu. Dönüştürücü tipte devrimlerin daha önceden olduğu, Batı Avrupa bölgesindeki devletlerde, makinacı evrenin devrimleri, feodalitenin restorasyonu girişimlerinin sonuçlarını tasfiye ediyor, siyasal üst-yapı biçimlerini değişikliğe uğratıyor, bunu demokratikleştiriyor, iktidara burjuvazinin şu yada bu rakip fraksiyonunu getiriyordu. Avrupa'nın tarihsel gelişimi için Fransız Büyük Devriminin taşıdığı büyük önem hakkında, Lenin'in şu önemli tezini burada belirtmek, bu oluşum sürecinin niteliğini yeterince aydınlatacaktır: «bütün insanlığa uygarlığı ve kültürü veren ve kendi sınıfına hizmet eden burjuvazi, bütün 19 ncu yüzyıl boyunca o kadar çok şey yapmıştır ki, bütün yüzyıl, Fransız Devriminin damgası altında geçmiştir. Fransız burjuvazisinin büyük devrimcilerinin, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sözleri örtüsü altında bilincinde olmadan yarattıklarını, bu yüzyıl, dünyanın bütün köşelerinde yerleştirmek, kesim kesim gerçekleştirmek ve tamamlamaktan başka bir şey yapmamıştır.» ([22])

Makinacı evrenin devrimlerini ayırdeden temel niteliksel farklılık, bu devrimlerde her iki bölgede de (Batı ve Doğu Avrupa) farklı nedenlerden dolayı, burjuvazinin devrimdeki eski hegemonya hakkını yitirdiği yada yitirmekte oluşudur. Artık, köylülük ve diğer ile-

rici güçlerle ittifak kuran proletarya, gitgide daha çok haklı olarak bu role sahip çıkmaya başlamıştır.

Çeşitlilikleri ve ulusal özgülleri ile bütün bu yeni objektif yasalar, 19 ncu yüzyılda Avrupa'da çeşitli ülkelerde gerçekleşen burjuva devrimleri çevriminde varlıklarını açıkça ifade etmişlerdir. Bu çevrimin en yüksek doruğu, muhakkak ki 1848'den 1849'a kadar Alman, İtalyan topraklarında, Avusturya-Macaristan imparatorluğunda ve Fransa'da ortaya çıkan bir dizi devrimci sarsıntıdır. 19 ncu yüzyıl «İberik çevrimi» devrimleri ve Latin-Amerika ulusal kurtuluş devrimlerinin çok daha karmaşık bağlantıları, ara zincirlemeleri (bugüne kadar çok az incelenmiş), karakteristik nitelikler göstermektedir. Biz, bu sonuncuları, hem yöresel özellikler ve hem de oluşmuş ve dinamik bir biçimde gelişmekte olan dünya kapitalist sisteminin etkileri ile önemli deformasyonlara uğramış olmakla beraber, manüfaktürcü dönemin «evre» tipine bağlayabiliyoruz.

Buraya kadar bütün söylediklerimizi toparladığımızda, burjuva devrimlerinin bugünkü kabul edilmiş terminoloji ile «erken» ve «geç» olarak ayırdedilmesini bilimsel olarak doğru görmemekteyiz. Bu ayırım bazen şu yada bu devrimin «erken» yada «geç» sınıflandırılması gibi formel mantık alanına giren bazı tartışmalar yaratmaktadır. Özellikle 1969'da, Leipzig'de «Devrimci dönüşümler çağlarında sınıflar ve ideoloji» konusuna hasredilmiş, Uluslararası Sempozyumda 1789 Fransız Büyük Devriminin erken, geç yada özel «klasik»ler kategorisinin hangisine sokulması konusunda, uzmanlar önemli tartışmalara girdiler. Burjuva devrimlerinin «evre» ilkesine göre sınıflandırılması, yani farklı evrelerin devrimlerine göre bölünmesi —manüfaktürcü, makinacı, emperyalist evre— bilimsel olarak daha sağlam görünmektedir.

Sonuç olarak, bu yazıda önerdiğimiz sorunu ortaya koyma tarzı, verimliliği marksist araştırma pratiği tarafından doğrulanmış metodlardan bir tanesidir. Bu metod, çok geniş bir kronolojik alandaki büyük olayların incelenmesine en büyük etkililikle uygulanabilir. Bu metodu mutlaklık derecesine çıkarmak, kendiliğinden bir amaç haline dönüştürmek, dar bir zaman çerçevesi içinde gerçekleşen az önemi olan olguların analizine «bağlamak» verimsiz olacak ve hatalı çözümlemelere yol açacaktır.

DİPNOTLAR

(1) Studien über die Revolution, Berlin, 1969.
(2) Ibid, pp. 77-78.
(3) Bak: A. Tchistozvonov, «Kapitalizmin doğuşu problemleri» (5 nci Uluslararası Ekonomik Tarih Kongresi ve 13 ncü Uluslararası Tarih Bilimleri

Kongresi notlarından hazırlanmış), Novaia i novéichaia istoria, 1971, no: 4, pp. 50-51.
(4) Bak: Studien über die Revolution, p. 290.
(5) Ibid, p. 82. Bak: A. Foursenko, «18 nci yüzyılın Amerikan ve Fransız Devrimleri», Voprossy istorii, 1972, no: 11.
(6) Bak: Ibid, pp. 68, 75, 83-85. Soboul, Fransız Devriminin radikal karakterinin nedenini, dünya kapitalist sisteminin gelişim evreleri ile Fransa'nın gelişim karakteri arasındaki ilişkide değil, fakat Devrimin ulusal özelliklerinde aramaktadır: aristokratların ayrıcalıklarını kaybetmeye katlanmayı reddedişleri; kentli pleblerin ve köylülüğün de bu ayrıcalıkları tasfiye için duydukları özlemlerin daha az inatçı olmayışı; halkın baskısı ile burjuvazinin eski rejimin kalıntılarını sosyal hayatın bütün alanlarında ortadan kaldırmak zorunda kalışı. Soboul bunları belirtirken, burjuvaziyi bütün tarih boyunca devrimci eylemlerin düşmanı olarak görmekte ve 18 nci yüzyılın sonundaki Fransız burjuvazisinin tavrını, 19 ncu yüzyılın sonundaki İtalyan ve Alman burjuvazileriyle özdeşleştirmektedir.
(7) K. Marx, «Le Capital», Üçüncü Kitap, Üçüncü Cilt, Paris, 1960, s: 9
(8) Bak: V. Lenin, Bütün Eserleri, Paris-Moskova, Üçüncü Cilt, s: 58-59.
(9) K. Marx, «Le Capital», I nci Kitap, I nci Cilt, Paris - 1938, s: 161.
(10) K. Marx, «Le Capital», 11 nci Cilt, Paris, 1928, s: 107.
(11) Bak: Ibid, s: 100, 107. Söylenmeden de anlaşılacağı gibi, ticaret sermayesi o çağda sadece dolaşım alanında rol oynamıyordu. En aranılan emtianın bulunmasını sağlamak için, fazladan kârlar elde etmek için (ticari kâr), özellikle dağınık tipte çeşitli manüfaktürler kuran istifçi-dağıtıcı, tüccar-girişimci'nin kişiliğinde üretimin çeşitli biçimlerini doğrudan doğruya mülkiyeti altına alıyordu. Fakat ilerleme ticaretten hareket ederek (ve ticaret için), üretime doğru gerçekleşiyordu, yoksa, sanayi sermayesinde olduğu gibi, tersine yönde gerçekleşmiyordu. Bunun sonucu olarak hakim olan sanayici değil, fakat tüccardır.
(12) Bak: K. Marx, «Le Capital», Birinci Kitap, 11 nci Cilt, Paris, 1938, s: 119-120.
(13) Bu problem, A. Tchistozvonov'un «Tarihsel sürecin geri çevrilebilirlik ve geri çevrilemezlik kavramı ve ölçütü» yazısında özel bir inceleme konusu olarak yer almaktadır, Voprossy istorii, 1969, No: 5.
(14) Studien übe die Revolution, pp. 42-43.
(15) H. van der Wee, «The Growth of the Antwerp Market and the European Economy», 11 nci Cilt, Louvain, 1963, pp. 8, 10.
(16) K. Marx, «Le Capital», Onbirinci Cilt, Paris, 1928, s: 116.
(17) Bak: Studien über die Revolution, pp. 67-69, 76, 81-82; Bak: A. Soboul, «Origine de la classe ouvrière industrielle de Paris». Apparition du capitalisme dans l'industrie et l'agriculture des pays d'Europe, d'Asie et d'Afrique, Receuil d'Articles, Moscou, 1968, p. 170-175 (rusça).
(18) A. Soboul'un, toprak aristokrasisinin ve Fransa asillerinin ayrıcalıklarını yitirmemek için gösterdikleri inatçı istekle, köylülerin ve kentli pleblerin de bu ayrıcalıkları ortadan kaldırmak için gösterdikleri onlardan geri kalmayan inatçı özlemlerinin çarpışması hiç te kanıtlayıcı olmamaktadır, böyle bir inatçılık açıklama gerektirmektedir.
(19) Bak: V. Lenin, Bütün Eserleri, cilt: 25, s: 392-393.
(20) K. Marx - F. Engels, Seçme Eserler, Cilt 1, Moskova, 1970, s: 145.
(21) Ibid, Cilt 1, s: 116.
(22) V. Lenin, Bütün Eserler, Cilt: 29, s: 375.

——— o ———

batı avrupa ve amerika birleşik devletleri ile mukayeseli olarak rusya'da kapitalizmin doğuşunun özellikleri (*)

Nikolai DROUJININE
Türkçesi: Ural ATEŞER

Sosyo-ekonomik oluşumların birbirini takip etmesi, dünya tarihsel sürecinin mutlak bir yasasıdır. Bunun hangi koşullarda gerçekleştiği, özellikle kapitalist üretim biçiminin doğuşunu inceleyen marksizm-leninizmin kurucuları K. Marx, F. Engels ve V. Lenin tarafından analiz edilmiştir. Marksizm-leninizm'in kurucularının vardıkları sonuçlar; marksistlerin Avrupa, Amerika ve Asya ülkelerinde kapitalizmin doğuşunu incelemelerinde, metodolojik alet olarak hizmet etmektedir.

Kapitalist ilişikler; üretim güçlerinin gelişim düzeyleri, emeğin sosyal olduğu kadar teknik olarak ta bölünmeye ulaştığı, sanayi ve tarım arasında ayrılma ortaya çıktığı ve belli bir ülkenin bölgeleri arasında ekonomik uzmanlaşma (spesializasyon) belirdiği zaman doğarlar. İşte pazar için üretimin ve bunun gerekli sonuçları olarak yeterli önemde bir pazarın oluşumu ve sermayenin rolünün artmasının başlangıç noktası budur. Kapitalizmin doğuşunun bu ilk aşamasından itibaren tüccar, küçük üreticiler tarafından imal edilen emtianın istifçisi olur. Bu duruma gelen tüccar artık sadece basit bir aracı görevi görmez, fakat bizzat üretimi dönüştürür. Bununla beraber, bağımsız üreticilerin büyük kitlesinin elindekilere el konularak ve yeterli önemde sermaye bir araya getirilerek gerçekleşen ilkel sermaye birikimi olmaksızın, pazar için üretim kapitalist aşamaya geçemez. Bu gerçekleştiğinde, birbirine karşıt sınıfların oluşumu için gerekli koşullar doğar: bir yanda iş-gücünü satan özgür in-

(*) Bu yazı, S.S.C.B. Bilimler Akademisi asil üyesi Nikolai Droujinine'in; S.S.C.B. Bilimler Akademisinin «Social Sciences» dergisinin, 1973 tarihli 3 numaralı sayısında çıkan makalesinden çevrilmiştir.

sanlar, öte yanda ise, ücretliler tarafından yaratılan artı-değer'e el koyan üretim araçları sahipleri.

Bu karmaşık süreçte öncü bir rol, tarımı şu aşamalardan geçerek geride bırakan sanayiye düşer: kooperasyon (ortaklaşa çalışma); el emeğinin teknik bölünümünü gerçekleştiren manüfaktür; insan emeğinin yerini bütünüyle yada kısmen alan makinalarla donatılmış fabrikasyon üretimi. Kapitalizm, ancak teknik devrim sanayiyi allak bullak ettiği zaman, büyük bir sınai üretim doğduğu ve işletmeler büyük sayılarda işçileri toplu olarak çalıştırmaya başladıkları zaman, zafere ulaşabilir. Üretim güçlerinin evriminde ortaya çıkan bu dönemeç, eski sosyal ilişkileri kökten değiştirir, kadınların ve çocukların büyük kitlesini fabrikalara çeker, kentlerin hızlı bir biçimde büyümesine katkıda bulunur, pazarlar için azgın bir mücadele doğurur ve işletme sahipleri ile işçiler arasındaki sınıf mücadelesini keskinleştirir. Ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan değişiklikler insanlar arasındaki siyasal, ideolojik ve hukuksal ilişkilerde köklü değişiklikler yaratırken, değişen üst-yapı da ekonomik ve sosyal hayat üzerinde tersine bir etkide bulunmaya başlar. Feodalizmden kapitalist üretim biçimine geçiş, keskin sınıf mücadeleleri eşliğinde olur: emekçileri birleştiren devrimler yada kitlelerin devrimci hareketlerinin baskısı altında feodal otoritelerin uyguladıkları reformlar.

Çeşitli kıtalardaki farklı ülkelerde kapitalizmin bütün doğuş biçimlerine özgü genel yasalar işte bunlardır. Bu, elbette ki, bu sürecin aynı zamanda ve aynı biçimde olacağı anlamına gelmemektedir. K. Marx, kapitalizmin doğuşunu böyle basitleştirici görüşlere karşı dikkati çekmiştir. Mukayeseli tarih metodunu uygulayarak bu evrensel olgunun genel yasalarını formüle etmek ve ulusal özelliklerini belirlemek olanağımız vardır. Sadece bu metod, kapitalizmin çeşitli ülkelerde ve temel konumuz Rusya'da doğuşu hakkında bize doğru bir diyalektik görüş kazandırabilir.

K. Marx yaşadığı dönemde, İngiltere'de kapitalizmin doğuşunun ayrıntılı bir analizini yapmıştır. İngiltere gerçekten de bu alanda klasik bir model olduğundan, karakteristikleri, feodalizmden kapitalizme geçişte etkisini gösteren genel yasaları en iyi tarzda keşfetmeye yarayışlıydı. Bu nedenle, Rusya'nın diğer Avrupa ülkeleri ve A.B.D. ile mukayesesini yapmadan önce, İngiltere'nin özelliklerinin analizini yapmak gerekmektedir.

Doğal koşulları İngiltere'nin, Batı Avrupa'nın ekonomik hayatında seçkin bir yer işgal etmesine yardımcı olmuştur. Atlantik Okyanusu ve Kuzey Denizi ile çevrili bir büyük ada olarak coğra-

fik konumu, İngiltere'yi hem saldırılardan korurken aynı zamanda da kendisine deniz ticaretinde belli bir üstünlük de sağlamaktaydı. Göreceli olarak türdeş olan nüfusu, ekonomik gelişiminin ritimlerini hızlandırmak için yeterli düzeyde yoğundu. İngiliz tüccarları 14 ncü ve 15 nci yüzyıllardan beri, sadece Avrupa ile değil fakat aynı zamanda Uzak Doğu ülkeleri ile de ticaret yapıyorlardı. Amerikanın keşfinden ve İngiliz göçmenleri tarafından sömürgeleştirilmesinden sonra ticaretin yönü buraya çevrilmiştir. 16 ncı yüzyılın başında İngiltere'de, Orta-Çağ loncalarının temellerini yıkan büyük manüfaktürler (özellikle kumaş alanında) görülmeye başlandı. Bu çağın başlangıcına doğru, eskiden feodal vergiler ödeyen köylüler, özel uzlaşmalarla bu vergilerden kurtulmaya başladılar. Kumaş sanayisine ham madde sağlayan koyun yetiştirme alanında elde edilen büyük kârlar, toprak sahiplerinin, ortaklaşa kullanılan toprakları (komünal topraklar) çit parmaklıklarla çevirmelerine yol açtı; bütün direnmelerine rağmen, tarımcılar, topraklarından kovuldular veya yoksul sürgün yada ücretli olarak çalışan emekçi durumuna dönüştüler. Bunların yoksullaşması büyük toprak ve manüfaktür sahiplerini zenginleştiriyordu. Böylece Kilise topraklarına el konularak, ulusal zenginlikler yağma edilerek, kurutulan bataklıklara sahip çıkılarak, 16-17 nci yüzyıllarda, hızlı «ilkel birikim» başlamış oldu.

Sanayinin gelişmesi ve ticaretin yaygınlaşması, İngiliz burjuvazisini güçlendirirken; gittikçe güçlenen bu burjuvazi bir yandan ekonomik etkisini genişletmekte, diğer yandan ise kapitalist üretime bağlı olan «yeni senyörler»le ittifak kurarak, kralcı mutlakiyete ve resmi Kilise'ye karşı mücadeleye girmekteydi. Kentlerin ve kırların çalışan kitleleri, 1642-1649 Devriminin vurucu gücü olmakla beraber, az örgütlü olduklarından zaferlerinden yararlanma olanağı bulamadılar. Kralcıların ve papazların ele geçirilen toprakları zenginler tarafından satın alındı; burjuva mülkiyetine ayak bağı olan feodal ksıtlamalar ortadan kaldırıldı; fakat köylülerin büyük kitlesi daha halâ feodal vergiler ödemeye devam ettiler; komünal toprakların özel mülkiyete geçirilmesi (enclosure) işlemleri sürmekte devam ediyordu. 18 nci yüzyılda ve 19 ncu yüzyılın ilk on yıllarında İngiltere parlamentosu, landlord'lara (büyük toprak sahibi asillere) ve burjuvalara milyonlarca akr (52 ar kadar olan bir yer ölçü birimi) toprak vermiştir. Bu şiddetli el koyma, hemen hemen tüm İngiliz özgür köylülüğünün tasfiyesiyle son bulmuştur. 17 nci yüzyıl Devrimi, ülkedeki sosyal güç ilişkilerini köklü olarak değiştirmiştir. Uzak ülkelerin sömürgeleştirilmesi ve özellikle Hindistan'ın fethi, İngiliz sermayesinin etkisini çok geniş ölçülerde yaygınlaştırmıştır: Avrupanın bir numaralı denizci ve sömürge-

cisi olan İngiltere, ilkel sermaye birikimi yolunda hızla ilerlemiştir. Banka kredileri ve koruyucu tedbirler de bu yolda çok önemli bir rol oynamıştır.

18 nci yüzyılın ikinci yarısında başlayan sanayi devrimi, kapitalizmin doğuşunda yeni bir aşamayı belirlemiştir; Makinalar önce tekstil sonra metalürji ve maden sanayisinde büyük sanayiyi yaratmış, bu da küçük el-işçiliğine öldürücü bir darbe indirmiştir. Buna paralel olarak tarımda da köklü bir dönüşüm gerçekleşmekteydi. Toprağın iyileştirilmesi, kök bitkiler ekimi, almaşık ekim, makinalardan ve yetkinleştirilmiş tarım aletlerinden yararlanma tarımda büyük yatırımları gerektiriyordu. Senyörler gibi kentlerin burjuvaları ve köy zengileri de büyük toprak sahiplerine dönüşüyorlardı. Kapitalist toprak kiracılığı, ülkenin tarım hayatında hakimiyet kazandı. İngiliz toplumu kesinlikle üç büyük sınıfa bölündü: hiç bir şey yapmadan büyük bir toprak rantından yararlanan büyük toprak sahipleri; ücretli el emeğini sömürerek büyük kârlar elde eden burjuva tüccarlar, sanayiciler ve arazi kiracısı-girişimciler; sanayi ve tarım işçileri. Böylece İngiltere'de kapitalizmin doğuşu, feodal ilişkilerin yitmesi, küçük tarım üreticileri sınıfının ortadan kalkışı ve kapitalist gelişim yasalarının ülkenin ekonomik hayatında tam olarak hakimiyet kazanışı ile belirlenmiştir.

Kapitalizmin doğuş ve gelişim koşulları, her iki ülkede de ortak özellikler göstermekle beraber, Fransa'da bu süreç tamamen başka türlü olmuştur. Fransa da Atlantik Okyanusu ve Akdeniz ile çevrili bir deniz ülkesi olup, bu coğrafik konum, bu ülkenin de dış ticaretinin erkenden gelişmesine katkıda bulunmuştur. İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da köylüler erken bir dönemde özgürlüğe kavuşmuşlardır. Ortaçağ'ın ve modern çağların kesiştiği dönemde köylülük iki temel tabakaya ayrılmıştı: mülk sahiplerine (feodal) herzaman vergi ödeyen, toprağın sadece kullanım hakkı kendisinde olan ve serf'ten az farklılaşmış köylüler; ödemesini çoğunlukla aynî yapan ve küçük toprak parçaları kiralayan ortakçılar. İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da senyörler topraklarını kendi hesaplarına ender olarak işlemekteydiler. Çoğu kez feodal rantları tercih etmekteydiler. Fransa toprakları kendi geleneklerini koruyan çeşitli vilayetlere bölünmüş olmakla beraber, nüfus ulusal ve ekonomik planda İngiltere'deki kadar türdeşti.

Bununla beraber Fransa, kapitalist gelişim yoluna daha geç girmiştir; Fransa'nın dış ticareti aynı genişliği kazanamamıştır; ülke içindeki mübadele akımı, geri kalmış bölgelerin kapalı ekonomisini yıkmaksızın daha yavaş yoğunlaşmaktaydı. Fransa, sömürgeci yayılmaya ancak 17 nci yüzyılda ulaşabilmiş ve tüccarlarına ve sa-

nayicilerine, İngiltere sömürgecileri ölçüsünde efsanevi zenginlikler sağlayamamıştır. Daha az hissedilir önemde olmayan siyasal rejimde bazı önemli farklılıklar her iki ülkede de gözlemlenmektedir: kralların bölgesel özerklik tanımak zorunda kaldıkları İngiltere'nin tersine, Fransa'da modern çağların arefesinde, özellikle feodal senyörlere dayanan mutlakiyetçi monarşi Orta-Çağ kurumlarının kalıntılarının yaşaması için elinden geleni yapmaktaydı. Fransız köylülüğü bireysel özgürlüğe sahip olmakla beraber, laik ve dinsel feodallere ödemekle yükümlü olduğu birçok kamusal vergilerin ve harçların ağırlığı altında ezilmekte idi. Bütün bu faktörler; ilkel birikim ritminin daha yavaşlığını, merkezileşmiş bir manüfüktür sisteminin gelişiminin hızlı olmayan büyümesini veya dağınıklığını, iç pazarın oluşumunu engelleyen senyörlük çiftliklerinin ve ayrıcalıklarının sürgit devam edişini açıklamaktadır. İngiltere burjuva devrimi, 17 nci yüzyılda kapitalizme gelişim yolunu bütün genişliğiyle açarken; aynı yüzyılda Fransız mutlakiyetçi monarşisi, gelişiminin doruğuna varıyordu.

Diğer yandan büyük toprak sahiplerinin komünal toprakları ele geçirme girişimlerine rağmen, Fransa kırsal alanlarında, komünal topraklar sistemi ve küçük köylü sınıfı daha uzun süre varlığını koruyabilmiştir. Bununla beraber 17 - 18 nci yüzyıllarda, Fransa'da da lonca zanaatkarlığ yerini yavaş yavaş kapitalist manüfaktüre bırakmak zorunda kalmıştır. Burjuvazi dış ve iç pazarda yavaş yavaş ağırlığını gösterirken önemli işletmelerin (özellikle lüks eşya imal eden) doğduğu görülmüştür. 18 nci yüzyılın sonunda feodal mutlakiyetçiliğin çökmesi, köylülerin ve işçilerin yoksullaşması ile beraber gelişen büyük bir mali, sınai ve ticari kriz doğurmuştur.

Burjuvazinin iktidar için mücadelesi, köylülerin ve yoksul kentlilerin ayaklanmaları ile birleşmiştir. Çok belirgin bir demokratik karakteri olan 1789-1794 Fransız Devrimi, feodalizmin kalıntılarını tasfiye etmiş, Kilisenin, göç etmiş asillerin ve devrime düşman kişilerin topraklarına el koymuş ve satışa çıkarmıştır. Küçük köylüler de, satışa çıkarılan bu topraklardan satın alabilme olanağına kavuşmuşlardır. İngiliz köylülerinin tersine Fransa köylüleri kendilerine belli bir an'a kadar bağımsız kalma olanağını veren topraklarını ellerinde tutabilmiş ve koruyabilmişlerdir.

Devrim, 19 ncu yüzyılın ilk on yıllarında belli bir büyüme içine giren sanayileşmeyi hızlandırmıştır. Fransa, hiçbir zaman İngiltere ölçüsünde olmamakla beraber büyük bir kapitalist güç haline gelmiştir. K. Marx, her iki ülkenin 19 ncu yüzyılın 50 yıllarındaki ekonomik durumlarını mukayese ederken, Fransa'da «bölünmüş toprak sisteminin (parcellaire)... nüfusun büyük bir kesimini

toprağa ve toprağın işlenmesine bağladığını» saptamıştır. Bu nedenden Fransa'daki sınai işletmelerin daha az işçisi, işçi başına makina ve buhar makinası sayısının daha az bulunduğu ve bunun sonucu olarak ta prodüktivitenin İngiltere'ye göre daha aşağı düzeyde olması doğaldır. Karl Max bu konuda sözlerini söyle bitirmektedir: «Bu durum da, büyük sanayinin gelişimi için topraklara el konulmasının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.» ([1]). Fakat bölünmüş toprak sistemi, kapitalizm geliştiği ölçüde, büyük tarım işletmelerinin rekabetine kafa tutamamış, gitgide tefeci sermayenin kurbanı olarak yerini büyük kapitalist çiftliklere ve tarımsal işletmelere bırakmıştır.

Böylece görüldüğü gibi, Fransa'da doğmakta olan kapitalizmi belirliyen temel özellikler şunlardı: bölünmüş toprak sisteminin geçici hakimiyeti, teknik donatım ve sanayinin temerküzü açısından İngiltere'ye göre geri kalmışlık.

En büyük Alman devleti olan Prusya, kapitalizmin doğuşu ve gelişimi açısından farklı bir görünüm kazanmaktadır. Prusya, İngiltere ve Fransa'nın tersine deniz ticaret yollarının uzağında idi; Kuzey Denizi ve Baltık Denizi üzerindeki limanları, ihracat ve ithalat yönünden, Atlantik limanları ile rekabet edecek durumda değildi. Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) uzun bir ekonomik durgunluk döneminin başlamasına yol açmış ve ülkenin bağımsız prensliklere bölünmesini kesinleştirmiştir. 17 nci yüzyılın ikinci yarısında, özgür İngiliz köylüleri topraklarından atılır ve Fransız köylüleri feodal vergilerin yükü altında ezilmekle beraber bireysel özgürlüklerini ellerinde bulundururlarken; Elbe nehrinin doğusundaki Prusya köylüleri «ikinci bir servaj» dönemine girmişlerdir: İngiltere ve Hollanda'nın tahıl ve tarımsal ham madde gereksinimlerinin artması, Prusyalı köy asillerini (hobereau) köylüleri, «kalıtımsal uyrukları» veya tarım işçileri durumuna sokmaya itelemiştir. Prusya köy asilleri, ekili toprakların yüzölçümünü genişleterek ve serfleri buralarda çalışmaya zorlayarak büyük kârlar elde etmişlerdir.

Bu dönemdeki Prusya sanayisi lonca zanaatkarlığı ve emtia üretiminin ve sürümünün sıkı kontrol altında tutulmasıyla belirlenebilir. Kentlerin sayısı azdı ve kentler ile kırların bağlantıları zayıftı ve burjuvaların zenginleşmelerine katkıda bulunamıyordu. Tarımsal ürünler ihracatı artmış olmakla beraber, ithalatın önüne geçemiyor ve ticari denge her zaman açık veriyordu. Prusya kralları olan Brandebourg seçicileri, servajı ve feodal ayrıcalıkları koruyan güçlü bir askeri monarşi oluşturmuşlardı. Diğer Alman Devletlerinden gümrük sınırları ve iç engellerle ayrılan 17-18 nci yüzyıllar Prusya'sı, Orta-Çağ feodalizmi geleneklerinin sürdüğü ekonomik olarak geri kalmış bir devletti.

Bununla beraber, Elbe nehrinin doğusundaki uzak bölgeler bile dünya ekonomisinin etkisi dışında kalamamaktaydı. Askeri ve vergisel nedenler, Prusya krallarını ekonomik yenilikler yapmak yoluna iteliyordu. Otuz Yıl Savaşları sonucu insanlardan yoksun kalmış topraklarına, Batı Avrupalı kolonları, özellikle tecrübeli tüccar ve zanaatkar olan Fransız hügönolarını (huguenot) kabul ettiler. Bir fetih politikası izleyen ve güçlü bir ordu oluşturan Prusya kralları, silah ve üniforma imal eden büyük manüfaktürleri desteklediler. Lonca kontrolü altında olmayan küçük tekstil ve metal işleme üretimi kırlarda bağımsız olarak gelişirken; bu gelişimi sağlayan lonca kontrolünden uzak olma nitelikleri, bunların özellikle sürüm ve üretim alanında karşılaştıkları zorluklar nedeni ile yavaş yavaş aracıların ellerine düşmelerine yol açmaktaydı. Böylece ilkel birikim başlamış, fakat bu birikim karşısına çıkan birçok engellerden dolayı yavaş olmuştur: servaj, iş-gücü pazarının gelişmesini kısıtlarken, kapalı ekonominin direnci ve sömürgelerin yokluğu, Prusya'nın hızla sermaye biriktirmesini engelliyordu.

Lonca zanaatkarlığı kentlerde hakimiyetini sürdürmeye devam ediyordu. Sadece Berlin, Solingen ve Silezya gibi birkaç büyük sanayi merkezinde dağınık manüfaktürler giderek merkezileşen büyük işletmelere dönüşüyorlardı. Ekonomik ve siyasal planda zayıf olan Prusya burjuvazisi, devlete ve köy asillerine bağımlıydı.

Aktif dış siyasetine rağmen, Prusya, 18 nci yüzyıldaki devrimle burjuva devletine dönüşmüş Fransa ile ekonomik ve askeri planda rekabet edemez durumdaydı. 1806'da Napoleon ordusu tarafından ezilen Prusya, kurtuluşu adına tarım reformlarına girişmek zorunda kalmıştır. 1807 buyruğu ile, Elbe nehrinin doğusundaki bölgelerde yaşayan ve asillere ait olan köylüler (serfler) özgür kılınmışlardır (Pomeranya köylüleri ve Kraliyete ait köylüler daha önce 18 nci yüzyılın sonunda özgürlüğe kavuşmuşlardı). Bu buyruğu takiben köylüleri feodal yükümlülüklerden ve vergilerden kurtarmak için gerekli düzenlemeleri sağlayan yeni yasalar çıkmıştır; bu yasalara göre toprakların yarısından üçte ikisine kadar olan kısmı köylülere geçmekte, geri kalanı ise, zarar ödentisi olarak köy asillerine bırakılmaktaydı. Bu reformlar, köy asillerinin dirençleri ile karşılaşmış ve yasalarda bir çok yeni kısıtlamalar yapılmıştır: «düzenlemeye» konu olarak ilan edilen köylülerin sayısı büyük ölçüde azaltılırken, aynı zamanda feodal yükümlülüklerden ve vergilerden kurtulmak için gerekli ödemelerin oranları önemli ölçüde artırılmıştır. Bu tedbirler gerçekleştirilirken diğer yandan özellikle ilkel nadas ve iç toprak (başka topraklarla çevrili toprak parçaları olup, geniş toprakların ekimini engellemekteydi) sistemi ile beraber komünal rejimin tasfiyesine devam ediliyordu.

Reformlar toprakta daha yüksek bir verimliliğin elde edilmesini sağladılar: ilkel nadas sistemine, almaşık bitki ekimi ile, yem bitkilerinin yaygınlaştırılması ile ve patatesten ve pancardan sınai yararlanma gerçekleştirilerek son verildi. Bununla beraber bu yenilikler sadece büyük toprak sahiplerinin toprakları ve daha az ölçüde zengin köylülerin topraklarında gerçekleştirilmekte, oysa küçük köylüler, toprağı eskisi gibi ekmeye devam etmekteydiler.

Ancak bir çok engellere rağmen bu tarım reformları sanayinin ve ticaretin gelişimini etkilediler: bu reformlardan sonra gelen on yılda daha büyük ölçüde makina kullanmaya başlayan merkezileşmiş manüfaktürlerin sayısında artış görüldü. 1835'te Prusya, demiryolu ve büyük kara yolları şebekesini kurmaya başladı; nehir yolları buharlı gemiler ile donatıldı. Büyük önemi olan Leipzig ve Francfort-sur-Oder fuarları ülke içi mübadeledeki yaygınlaşmayı hızlandırdı. İç gümrükler ortadan kaldırıldı, bu da gelecekteki Alman Gümrük Birliğinin temellerini attı. Ülkede kömür ve demir çıkarımı artarken, demir, madeni ürünler ve tekstil ürünleri ihracatı da gelişti. Köylülüğün gitgide daha hızlı farklılaşması ve ücretli iş-gücünün gitgide daha yoğun kullanılışı ülkenin ekonomik hayatını canlandırdı. Feodalizmden kapitalizme bu geçiş döneminde kent ve köy emekçilerinin durumu son derece kötüleşmişti: kent ve tarım işçileri acımasızca sömürülürken, küçük ve orta köylüler de feodal kalıntılardan ve bağımsız bir işletmeye sahip olmanın olanaksızlığından acı çekiyorlardı.

Sadece, köylülerin feodal şatolara saldırdığı ve feodal yükümlülülklerden kurtulma belgelerini yaktıkları 1848 Devrimi, hükümeti, başadığı reformları sona erdirmeye zorlayabildi. Prusya burjuvazisi işçi hareketi karşısında güçsüzlüğünü ve korkusunu gösterirken, köy asilleri de köylülere başka tavizler vermek zorunda kaldılar : 1850 - 1852 yasaları, feodal yükümlülükleri içeren ve feodal rant ödentisini zorunlu kılan geri kalan bütün kısıtlamaları ortadan kaldırdılar. F. Engels'in hesaplarına göre, köylüler bu zorunlu ödentiler gereği, büyük toprak sahiplerine bir milyar marktan fazla ödemişlerdi.

Bu tarihten itibaren Prusya ekonomisi kapitalist yola kesinlikle girmiştir. 19 ncu yüzyılın 50 yılları, sınai gelişim, hisse senetli çok sayıda şirketin kuruluşu, demiryollarının hızlı inşaası, kentlerde ve kırlarda üretim güçlerinin gelişmesi ile belirlenmiştir. Bununla beraber 1848-1849 Devrimleri, 18 nci yüzyıldaki Fransız Devriminin verdiği sonuçları vermemiştir: Prusya, Hohenzollern monarşisini ve tarımsal ve siyasal hayatta köy asillerinin hakimiyetini korumuştur. Bir yandan büyük köylü kitlesi, borçlanıp herşeyi-

ni yitirip sanayinin büyük iş-gücü rezervini zenginleştirirken diğer yandan önemli bir «Grossbauern» tabakası ortaya çıkmıştır.

İşte, İngiltere'de köylü kitlelerin kitle olarak topraklarına el konulması ve Fransa'da bölünmüş toprak sisteminin devrimle yaratılmasından farklı olarak; Prusya usulü tarımda kapitalist gelişim yolu budur.

Prusya, İngiltere ve Fransa'dan daha geç kapitalist yola girmiştir. Bu nedenden, kapitalist birikim ritimlerini hızlandırmak için kendinden önce bu yola girmiş ülkelerden teknik buluşları alabildi, fakat ekonomik ve sosyal rejimi, daha önceki geriliği ve büyük toprak sahipliğinin hakimiyeti sonucu; feodal geçmişin kalıntılarını uzun zaman içinde taşıdı.

Amerika Birleşik Devletlerinde kapitalizmin doğuşu bazı yönlerden İngiltere'deki gelişime benzerken, evrimi ve sonuçları açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Gelecekteki Birleşik-Devletlerin çekirdeği, 17 ve 18 nci yüzyıllarda ana ülkeden gelen göçmen kitlelerini topraklarına yerleştiren İngiliz kolonileri tarafından oluşturulmuştur. Bunlar, karşılarında, doğal kaynakları zengin geniş bir ülke, Avrupalıların silahları karşısında müdafasız kalan yerli kabileler ve daha yüksek bir ekonomik hayat düzeyi bulmuşlardı. Kolonlar buraya kendi mesleklerini ve ana ülkenin ekonomik buluşlarını getirmişlerdi. İngiliz otoriteleri, Amerikan kolonilerini, kapitalistleşen İngiltere'nin bir tarım uzantısı yapmak için burada feodal bir rejim kurmak istiyorlardı. Krallar, ellerinde hiç bir şey olmayan kolonları («zorunlu uşaklar» yada gerçekte beyaz köleler) kullanan İngiliz aristokratlarına çok geniş toprak parçaları verdiler. Ana ülke, kendisine ucuz ham madde sağlayan ve önemli vergiler ödeyen Amerikan kolonilerinin ekonomik gelişimi sınırlamayı hedefleyen yasalar empoze ediyordu.

Bununla beraber ekonomik bağımsızlık için verilen inatçı mücadele ve özellikle uygun doğal koşullar Amerikan kolonlarının ülkeye sağlamca yerleşmelerini sağladı: yerli nüfusu topraklarından atarak Batıya ve Güneye doğru ilerleyişlerine devam ediyorlardı. Yerlilerin toptan ortadan kaldırılması, her türlü haklardan yoksun bırakılması, kabilelerin çevreyle bağlantısı olmayan rezervlere hapsedilmesi, Kuzey Amerika'da ilkel sermaye birikimi ile beraber gidiyordu.

Toprak spekülasyonu yapan ve toprakları kiraya veren zenginlerin elinde çok büyük toprakların oluşmasına paralel olarak, squatter hareketi de doğdu. Squatterler, elinde hiç bir şeyi olmayan kolonlar olup, yasal bir mülkiyet ünvanı olmaksızın keşfedilmemiş

topraklar üzerinde yerleşmekte ve böylece küçük tarım alanları açmaktaydılar. Büyük kapitalistler, Afrikalı zenci kölelerin çalıştırıldığı, büyük tütün, daha sonra ise pamuk ve şeker kamışı plantasyonlarının ortaya çıktığı, ülkenin Güneyindeki verimli topraklara yerleştiler.

Köle ticareti 17 nci ve 18 nci yüzyıllarda İngiliz spekülatörlerinin en kazançlı girişimlerinden biri olmuştur. Kölelerin emeği, Amerikalı plantasyon sahiplerine efsanevi kârlar getirmekle beraber, ülkenin ekonomik hayatını bu olgu belirlememekteydi. Kuzeyde, temel rol, gemi inşası, teskstil ve metalürji alanlarındaki kapitalist manüfaktür tarafından oynanmaktaydı; küçük üretim temeli üzerinde doğan, bu gittikçe büyüyen manüfaktür sistemi, iç pazarın genişlemesi ve emtianın Avrupa'ya ve diğer kıtalara sürümü ile gelişiyordu. Tıpkı İngiltere'de olduğu gibi okyanus yolları, Amerikan kolonilerinin ekonomik gelişimini kolaylaştırmıştır.

Bütün 17 nci ve 18 nci yüzyıllar boyunca zengin Amerikan toprakları, bir yandan İngiltere, öte yandan ise Fransa, Hollanda, İspanya ve diğerleri arasında paylaşılamıyan bir elma olmuştur. Sömürge savaşları, yerlilerin kıyımı, kolonilerin bağımsızlıklarını koruma gayretleri, küçük çiftçiler ve büyük toprak sahipleri ve girişimciler arasındaki sınıf mücadelesi ile beraber at başı gidiyordu.

18 nci yüzyılın ortasında koloniler ve İngiltere arasındaki mücadele kızışarak, İngiltere'nin siyasal hakimiyetine karşı bir savaş durumuna dönüşmüştür. Ekonomik güçlerine ve aydınlık düşüncelerine dayanan Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri, bağımsızlık özlemleri ile hareket geçerek bağımsız bir federal devlet oluşturmuşlardır. Bağımsızlık savaşı, Kuzey Devletlerinde köleliği ortadan kaldıran, İngiliz aristokratlarının topraklarını ulusallaştıran, işgal edilmemiş toprakları dağıtan ve satan bir burjuva devrimi olmuştur. Zengin tabakaların zorlu direncine rağmen, yeni devlet 1841 yılında «squatterizm»i resmen onaylamıştır.

Bağımsızlığın kazanılması Birleşik-Devletlerin ekonomik gelişimine güçlü bir itkide bulunmuştur. Avrupalı göçmenler akını işgücünü bol miktarda sağlamıştır. Ülke geniş bir kanallar, yollar ve daha sonra da demir yolları ile örtülmüştür. 19 uncu yüzyılın 30 ve 40 yıllarında tarım, makinalarla ve yetkinleştirilmiş aletlerle donatılmıştır. İngiliz sanayisindeki teknik devrim, Birleşik-Devletlerin sanayisini de aynı şekilde etkilemiştir. 19 ncu yüzyılın ortasına doğru Kuzey Amerika'da, yüzbinlerce işçi çalıştıran binlerce sanayi işleşmesi bulunmaktaydı. Birleşik-Devletler, topraklarını genişleterek Pasifik kıyısına ulaşmış ve mamul ürünlerini Doğu Asya'ya ihraç etmeye başlamıştır. 19 ncu yüzyılın sonu, daha şimdiden oluşmuş

sınıflar arasındaki (proletarya ve burjuvazi) sosyal antagonizmayı canlı bir biçimde gösteren, ücretliler tarafından gerçekleştirilen büyük bir grev dalgasına sahne olmuştur.

Fakat Amerikan kapitalizmi tarafından gerçekleştirilen ilerlemeler ne kadar büyükse, sanayici Kuzey ile köleci Güney arasındaki ekonomik çelişkiler de o kadar keskindi. Kölecilik, iç pazarın oluşmasına ayak bağı oluyor, plantasyonlarda emeğin üretkenliğini azaltıyor ve krizlerini yaratıyordu. Zaman zaman köleler, özgürlük için ayaklanıyorlardı; onbinlerce zenci Kuzey ve Batı devletlerine kaçıyor ve buralarda ekilmemiş bölgelere yerleşiyordu. Köleciliğin ortadan kaldırılması sorunu birinci plana çıkmış ve bu durum 19 ncu yüzyılın 60 yıllarında Kuzey ve Güney arasında iç savaşa yol açmıştı. Bu iç savaş, içeriği ve sonuçları ile ikinci bir burjuva devrimidir. Savaşın en kızgın olduğu dönemde Federal hükümet, yoksul çiftçilerin sömürgeleştirilen bölgelerde işletmeye açılmamış topraklara vergi ödemeksizin yerleşmelerini sağlayan «homestead» yasasını ilân etmiştir. Kuzeylilerin zaferi köleciliği ortadan kaldırdı ve zencilerin hukuksal eşitliğini sağladı. Alınan tedbirler geçmişin bütün kalıntılarını ortadan kaldırmamakla beraber Birleşik-Devletlerin kapitalist gelişimine büyük bir itkide bulunmuştur: Güneyin «yeniden inşası» sürecinde büyük topraklar parçalanmakla ve köleciliğin en gayretli taraftarları ortadan kaldırılmakla beraber, zenciler, gerçek eşitliğe kavuşamamışlardı; zencilerin büyük bir çoğunluğu aynı büyük plantasyon sahiplerinin toprakları üzerinde yarıcı olmuşlardı. Buna paralel olarak burjuva rekabeti, küçük çiftliklerin büyük kapitalist işletmeler oluşturmaları yönünde konsantrasyonu sürecini başlatmıştı.

Görüldüğü gibi Birleşik-Devletlerde kapitalizmin doğuşu, Batı Avrupa ülkelerindekine göre oldukça farklı bir biçimde olmuştur: sermayenin ilkel birikimi, az yoğunlukta bir nüfusu olan zengin bir ülkenin sömürgeleştirilmesi ve iki kademeli burjuva devrimi ile ile beraber olmuş ve sonunda sadece kapitalist sanayinin değil fakat makinalı büyük tarımın ve hayvancılığın da hızlı bir büyüyüşüne yol açmıştır. V. Lenin'in sözünü ettiği özgür kapitalist tarımsal gelişim yolu, Amerikan sanayisinin hızlı gelişimini garanti ediyordu.

Kapitalizmin Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'daki bu doğuş tablosu, bize, temel evrelerin aynı olmakla beraber, sosyal, demografik ve doğal koşulların nedeni ile farklı gelişim özellikleri olduğunu göstermektedir. Tarihsel veriler, marksizm-leninizm kurucularının metodolojik sonuçlarının doğruluğunu kanıtlamaktadır: feodalizmden kapitalizme geçiş, aynı zamanda olmamıştır; bazı ül-

keler ilerlerken diğerleri bazen birkaç yüzyıl geri kalmıştır. Kapitalizmin İngiltere'de ve Birleşik Devletlerdeki gelişimini kıyaslamak bu açıdan, özellikle öğreticidir. Amerika Birleşik-Devletleri, İngiltere'nin düzeyine hemen ulaşamamışlardır; ülkenin geniş topraklarını değerlendirmek ve doğal zenginliklerinden yararlanmak için bir yüzyıldan fazla bir süre harcamışlardır; Güney devletlerindeki kölecilik, kapitalist gelişimi önemli ölçüde frenlemiştir.

Tarihsel özellikler nedeniyle, ilerleme ritimleri her iki ülkede de farklıdır: iki burjuva devriminin Kuzey Amerika'daki bu ilerleyişte etkisini ve bunu Elbe nehrinin doğusundaki Prusya vilayetlerindeki yavaş ilerleyişle mukayese etmek, bu konuda bir fikir sahibi olmak için yeterlidir. Burjuvazinin ve kent ve köy emekçilerinin devrimci eylemleri de ekonomik süreçler üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Bu büyük sosyo-ekonomik hareket, bununla beraber gericilik ve deformasyon dönemleri de tanımıştır: bu, örneğin A.B.D.'de bağımsızlığın kazanılmasından sonraki dönemde; İngiltere'de 1648-1649 Devriminden sonraki dönemde ve özellikle Avrupa'da Fransa'da ve Prusya'da görülmüştür.

En nihayet, kapitalistleşen devletlerin kendi aralarındaki karşılıklı etkileşimlerini de gözönüne almak gerekir: Birleşik-Devletler, İngiltere'nin çeşitli alanlardaki buluşlarından yararlanmış; Fransa, İngiltere'den çok alanda yararlanmış; Prusya, gelişmiş Avrupa ülkelerinin ekonomik bulgularından yararlanmıştır. Kapitalizm çağında bu ülkeler dünya ekonomi sistemini kesimlerini oluştururken, dünyanın öteki devletleriyle işbirliği yapıyor ve rekabet ediyorlardı.

Rusya'da kapitalizmin doğuşunun incelemesine geçmeden önce bir çok önemli sorunu aydınlatmak gerekiyor. Rusya'da kapitalizmin doğuşunu önceleyen sosyal, ekonomik, demografik ve doğal koşullar nelerdir? Bu koşullar kapitalizmin doğuşunu ve Rusya'da kapitalist gelişimin başlangıç evresini nasıl etkilemişlerdir? Avrupa ve Asya'nın sınırında bulunan Rusya'nın diğer Avrupalı ve Asyalı halklarla olan ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkileri nelerdi? Rusya'da kapitalizmin gelişimi, diğer feodalizmden kapitalizme geçiş biçimleri ile karşılaştırıldığında hangi yönlerden benzer ve hangi yönlerden ayrılır? Ve en nihayet ulusal gelişimin bu özellikleri, devletin siyasal ve ekonomik evrimi üzerine nasıl bir etki yapmıştır? Bu soruları cevaplarken, herşeyden önce ülkenin çekirdeğinde, yani Rus devletinde oluşan süreçlerin analizinden hareket etmemiz zorunludur: çünkü kapitalizmin öncülleri orada ortaya çıkmış ve güçlenmişlerdir.

K. Marx'a göre, dünya kapitalist çağının başlangıcını noktala-

yan 16 ncı yüzyılda, Rusya, Doğu Avrupa ovasının büyük bir kesimini işgal eden merkezileşmiş bir devletti. Çok geniş toprakları ile İngiltere'den, Fransa'dan ve Prusya'dan farklıydı; fakat İngiltere'nin Kuzey Amerika'daki kolonilerine benziyordu: halkın yerleştiği bir çekirdek ve güçlü nehirlerle kesilmiş, çok zengin doğal kaynakları taşıyan ve değerlendirilmeyi bekleyen geniş verimli topraklar.

Tıpkı Kuzey Amerika'da olduğu gibi hiç bir şey bu toprakların sömürgeleştirilmesini engelliyemiyecekti: ne ormanlar, ne bataklıklar, ne de dağlar. Nüfusun Asya'ya göçü, daha önceki yüzyıllarda Asyalı göçmen topluluklarının, özellikle de Peçenekler, Polovetler ve Tatarlar'ın geçtiği Ural dağları ile Hazer Denizi arasındaki geçit tarafından kolaylaştırılmıştı. Feodal bölünmenin hüküm sürdüğü çağlarda, Rusya'nın nüfusu, bunları durdurmak için güçsüzdü. 13 ncü yüzyılda Moğol istilasının kurbanı olan Rus halkı, yağma edilmiş ve diğer Doğu Slavlarından iki buçuk yüzyıl tecrit edilmişti.

Ancak Moskova Prensliğinin çevresindeki kümelenme ve Altın Ordu devletinin zayıflaması, genç devletin yabancı boyunduruğundan kurtulmasını ve bütün Volga boyunca yerleşmesini sağladı.

Sibirya'ya doğru ilerleyen Rus devleti, Güneyden gelen saldırılara karşı korunmak, sınırlarında askeri birlikler bulundurmak ve işgal ettiği toprakları muhafaza edebilmek için usta bir diplomatik oyun sürdürmek zorundaydı. Tehlike Batıdan da geliyordu: Livonya, İsveç ve Polonya. Geniş toprakları sömürgeleştirmek olanağı, Rusya'yı Amerikan kolonilerine benzer duruma getirmekle beraber, sürekli bir tehlikenin varlığı, onu, bu kolonilerden önemli bir biçimde ayırıyordu.

Rusya'yı, İngiltere ve Fransa'dan olduğu gibi, Amerikan kolonilerinden ayıran bir diğer şey de, okyanus ticaret yollarına olan uzaklığıydı. Kıtasal bir ülke olarak Rusya, 15 nci ve 16 ncı yüzyıllardaki coğrafik keşiflerden uzun süre yararlanmak olanağı bulamamıştır. Yılın önemli bir süresi boyunca donan Beyaz Deniz kıyısındaki küçük limanları, Rusya'nın 16 ncı yüzyılda dünya ekonomisine aktif olarak katılmasına müsaade etmemekteydi; bazen İsveçlilerin, bazen de Rusların eline geçen Finlandiya körfezindeki kasabalar da deniz ticaretinin güvenliğini garanti edemiyordu. Bu durumda Batı Avrupa ile yapılan ticari mübadeleler yolu ile, özellikle de Novgorod, Pskov ve Smolenks vasıtasıyla gerçekleşiyordu; burada önemli bir rol de tarım ürünleri ihraç eden yabancı tüccarlara düşmekteydi. Korkunç İvan'ın Baltık kıyısına yerleşme ve Batı Avrupa ile düzgün ve güvenilir deniz bağlantıları kurma girişimi başarı ile sonuçlanma-

mıştı: 1558'den 1595'e kadar süren uzun savaş Rusya'ya kesin bir zafer sağlamamıştır.

16 nci yüzyıldaki Rus devleti, orjinal bir nüfus bileşimi ile belirleniyordu. Rusya'nın kuzey - doğusunda, Dinyeper nehrinin kıyısından gelen slav kolonları, daha aşağı bir ekonomik ve kültürel düzeyde bulunan Fin - Uygur kabilelerine yavaş yavaş karıştılar. Böylece etnik özellikleri Beyaz Rus ve Ukranya milliyetlerinden farklı Rus tipi oluştu. Kuzeye ve Doğuya doğru ilerleyen Ruslar, Kola yarımadasında tecrit olmuş Kareliyen ve Nenet milliyetleri ile, Kama'nın kuzeyinde Udmurt ve Komi'ler ile, orta Volga'da Mordv'lar ve Mari'ler ile karşılaştılar. Ekonomik ve kültürel planda Rus kolonlarından daha aşağı düzeyde olan bu milliyetler, Rusların etkisine boyun eğmekle beraber, dillerini, adetlerini ve yaşama biçimlerini muhafaza ettiler. Altın Ordu devletinin bölümlerini oluşturan ve müslüman dininden olan Türk halklarının, Çuvaşların ve Volga Tatarlarının çok daha kapalı bir yaşama biçimleri vardı.

Böylece 16 ncı yüzyıldan itibaren Rus nüfusunun çekirdeğinin, Rus-olmayan milliyetlerle doğrudan bağlantıları vardı ve onlarla beraber birleşik Rus devletini oluşturuyordu. Burada da, Keltlerle Anglo - Sakson'ların bileşiminden meydana gelen, İngiltere nüfusunun ve Galyalılarla Romalılardan meydana gelen Fransa nüfusunun türdeşliği ile Rus devletinin etnik açıdan türdeş olmayışı arasında önemli bir fark vardır. Prusya nüfusu daha az türdeşti; burada özümlenmiş Baltık Slavları, Polonyalılar ve ilhak edilmiş olan Pozmanyalılar vardı; herşeye rağmen Prusya devleti, çok-uluslu Rusya'dan çok, İngiltere ve Fransa'ya demografik açıdan daha yakındı. Bununla beraber Rusya ile Amerikan kolonileri arasında bu açıdan büyük bir benzerlik vardı: Kuzey Amerika nüfusunun çekirdeği İngilizlerden oluşmuş olup, bunlara özellikle Batı Avrupa ülkelerinden gelen göçmen kitleleri katılmıştı. Birleşik - Devletler de, Rusya gibi çok-uluslu bir devlet olmuştur.

Fakat Amerika'ya yerleşen göçmenler İngilizlerden tecrit olmuyorlar, tersine daha sonra tek bir Amerikan ulusu (yankee) oluşturmak üzere bunlarla karışıyorlardı.

Buna karşılık Rusya'da, Batı'ya, Güney'e ve Doğu'ya yayılış sürecinde, Batı bölgelerinin, Kafkasya'nın, Sibirya'nın ve Orta Asyanın milliyetleri Ruslar tarafından oluşturulmuş çekirdeğe bağlanıyorlardı. Bu milliyetlerin herbirinin iyice belirlenmiş kendi etnik sınırları, kendi ekonomik özellikleri ve kendilerine özgü kültürleri vardı. Toprakları birbirinden tecrit olmuş, türdeş olmayan bu bütünlerin varlığı, Büyük Ekim Devrimi bunları tek bir sosyalist devlet içinde birleştirinceye kadar, ülkenin sosyo-ekonomik gelişimini güçleştiriyordu.

Gördüğümüz gibi, Rusya'nın feodalizmden kapitalizme geçişi son derece güç koşullar içinde olabilecektir. Rusya modern çağlara, Moğol boyunduruğunun kalıntılarını sürükleyerek, sürekli savaşlar tehlikesi içinde olarak, okyanus yollarının uzağında, türdeş olmayan milliyetlerin oturduğu geniş vahşi topraklar üzerine yayılarak ulaşmıştır.

Bu faktörler, feodal devletin ekonomik hayatını yavaşlatmakla beraber, durduramamıştır. Moğol istilasıyla harab olmuş ülke, tekrar ayağa kalktıktan sonra, 13-15 nci yüzyıllar arasında ekonomik hayatın canlandığı görülmüştür. Köylüler ormanlara ve bataklıklara el atıyorlar, işlenmemiş toprakları tarıma açıyorlardı. İlkel nadas sistemi, üç yıllık almaşık ekim sistemi ile değiştirildi; yeni tip sabanlar, özellikle daha derin bir ekim sağlayan iki demirli sabanlar kullanılmaya başlandı. Ufak yapılı fakat daha gürbüz yeni çekim ve süt hayvanı cinsleri yetiştirilmeye girişildi. Kapalı ekonomi, aile ekonomisini tarım ile birleştiriyordu, çünkü köylü ailesi bizzat kendisi konutunu inşa ediyor, giysilerini dikiyor, ayakkabılarını yapıyor ve besinini sağlıyordu.

Sanayi, gitgide tarımdan ayrılıyordu; bu ayrılışın en çok gözlemlendiği alanlar; tuz üretimi, arıcılık, balıkçılık ve değirmencilikti. Yeni kentler doğuyor, zanaatkarlık, Moğol istilasından önceki gelenekleri tekrar alarak yaygınlaşıyordu. Maden, odun, deri çalışma teknikleri, kumaş üretme tekniği, camcılık ve seramikçilik teknikleri yetkinleşiyordu. 14 ncü ve 15 nci yüzyılın yazıları, demircilerden, dökümcülerden, çilingirlerden, fıçıcılardan, ayakkabıcılardan, fildişi işleyen zanaatkarlardan, mücevhercilerden, v.d. söz etmektedir. Zanaatkarlar dokuma tezgahlarının yardımı ile yünlü, keten (bölgesel üretim) ve ipekli pamuklu kumaşlar imal ediyorlardı.

16 nci yüzyılda emeğin sosyal bölünme süreci devam etti. Meslekler, madeni, deri odun ve diğer eşya üretiminde gitgide daha çok uzmanlaşmaktaydı; ham madde kaynaklarının yanıbaşlarında bölgesel zanaatçı sanayi merkezleri ortaya çıktılar. Talep yaygınlaştı yaygınlaştığı ölçüde sipariş üzerine yapılan üretim, yavaş yavaş pazar için yapılan küçük üretime dönüşüyordu. Bir çok kentlerde, özellikle Moskova'da madeni, gümüş eşyalar ve ayakkabı satımı için açılmış tüccar mağazaları kuruldu.

Büyük kentlere çok miktarda buğday, domuz iç yağı ve keten getirmek için, aracılar; köyler, kasabalar ve zanaatkarlık merkezleri arasında mekik dokuyorlardı. Çeşitli bölgeler arasında sürekli ekonomik bağlantılar kuruluyordu. Kentlerin ve köylerin pazarları daha sıklaşırken, içlerinden bazıları sabit günleri olan büyük fuarlara (özellikle manastırların çevresinde) dönüştüler. Bu fuarlar ve büyük

pazarlar Rus tüccarlarını ve İngiltere, Hollanda, Türkiye gibi yabancı ülkelerden gelen tüccarları çeken birer çekim merkezi oluyordu. Kentlerin görünümü ve karakteri değişiyordu: depoları ve satış mağazaları ile, ticaret kasabaları durmaksızın yaygınlaşıyordu. Tecrübeli tüccarların büyük sermayeleri birikmişti. Kürk, silah ve mücevherat ticareti büyük kârlar getiriyor ve bir sermaye birikimi kaynağı oluşturuyordu. Bütün bunlara rağmen, 14-16 ncı yüzyıllardaki ekonomik ilerleme, Rusya'nın Batı Avrupa karşısındaki geri kalmışlığının üstesinden gelmesine yeterli olamamıştı: ticaret merkezleri daha henüz ulusal bir pazar oluşturamamıştı; zanaatkar atölyeleri manüfaktürlerin düzeyine varamamış, kentler, 16 ncı yüzyılda İngiltere'de, Fransa'da ve Amerikan kolonilerinde oynadıkları ekonomik ve siyasal rolü daha henüz Rusya'da oynayamamaktaydılar.

Feodal rejim döneminde, halkın gösterdiği büyük ekonomik çabaların sonuçlarından, özellikle büyük toprak sahipleri ve feodal devlet yararlanmıştır. Merkezi bir devletin oluşumu bile, ekonomik bağlantıların genişlemesi ile hazırlandığı halde, köylüler bunun karşılığını çok daha artan bir feodal bağımlılıkla ödemek zorunda kalmışlardır. Feodal işletmeleri genişletmek, bunlardan en fazla ürünü elde etmek ve elde edilen bu ürünü nakite dönüştürmek, dinsel mülk sahiplerini olduğu kadar laik mülk sahiplerini de karakterize eden özelliklerdi: her iki tür mülk sahibi de, kendilerine doğal rant ödeyicilerini yerleştirmek için daha çok toprağı ele geçirmeye çalışıyordu. Kırım Tatarlarının savaş ve istilaları döneminde feodal iktidar, malikaneler sistemini yerleştirerek askeri gücünü pekiştirmek istedi. Feodal devletin başı, önceden saptanmış kamusal vergileri ödeyen köylülerin üzerinde yerleştikleri kara toprakların en yüksek mülk sahibi olarak kabul edildi. Devlet askeri birliklerini oluştururken, orduda hizmet eden senyörlere mükafat olarak kara toprakları dağıtıyor; bu topraklarda da köylüler çalışıyorlardı. 15 yüzyıldan itibaren doğal ranta, angarya ve kamusal vergiler de eklenmişti.

Feodal sömürünün artışı, köylülerin sürekli göçlerine neden oluyordu; Güney'e ve Doğu'ya kaçıp tamamen bağımsız olarak topraklara yerleşmek isteyenlerin sayısı çoktu. 15 nci yüzyılda bu kaçaklardan meydana gelen ve Don Kazakları olarak tanınan bir komün, aşağı Don'da yerleştiler. Bu tarihten biraz daha sonra bir Ural Kazakları komünü, aşağı Yaik (Ural)'te yerleştiler. Kırım Tatarlarının ve Asya'dan gelen göçmenlerin saldırılarını püskürten Kazaklar, merkezi iktidara bağımlı olmayıp merkezi iktidarla eşit ilişkiler içinde bulunuyordu.

Köylülerin göçü, ülkeyi harabeden Livonya savaşı ve buna eşlik eden Korkunç İvan'ın «opritchnina»sı döneminde, özellikle yoğunlaşmıştır. Bir çok bölgelerin köy nüfusunun üçte biri ve hatta bazen yarısı göç etmişti. Büyük toprak sahipleri, köylülerin özgürce mülk sahibi değiştirmelerinin son bulması için yönetim üzerinde yoğun baskıda bulunuyorlardı. 15 nci yüzyılın sonundan itibaren 1497 yasalar Kitabı, köylülerin mülk sahibi değiştirme haklarını «Saint - Georges'dan yedi gün önce ve yedi gün sonra» olarak sınırlamış, bu sınırlama 1550 yasalar Kitabında da tekrar kabul edilmiştir. El-emeğinin önemli bir yokluk döneminde, feodaller çarlık yönetiminden bu mülk sahibi değiştirimini geçici olarak yasaklayan bir ukaz (çarlık kararnamesi) elde ettiler. 1581'de ilan edilen bu ukaz, gerçekte köylüleri toprağa bağlamaktaydı. Bu ukaz, gereğince, köylüler toprakla beraber kadastrolara kayıt edildiler ve 1592'den sonra mülk sahibine toprağından kaçan köylüyü arama ve tekrar getirme yetkisi özel bir ukazla tanındı.

Bu resmi köleleştirme, İvan Bolotnikov'un önderlik ettiği ilk köylü ayaklanmasına yol açtı. Ayaklananların çoğu yoksul kentlilerle birleşen kaçak köylüler, Kazaklar ve bir süre için de iktidardaki boyarlara muhalif durumda bulunan bazı senyörlerdi. Rus köylülerinin köleliğin zincirlerini kırma yolunda bu ilk girişimleri, 1525'te, Almanya'daki Köylü Savaşının tersine, Rus devletinin ekonomik ve sosyal geriliğini yansıtıyordu: ayaklanma bir çok bölgeye yaygınlaşmakla beraber bir çok akım bölünmüş ve merkezi yönetimden yoksun olarak sürmüştü. Durum, Polonya, Litvanya ve İsveç devletlerinin müdahalesiyle daha da karışmıştı. Fakat ayaklanma, sonunda feodal iktidar tarafından ezildi.

17 nci yüzyılda feodal mülk sahipleri, köylülerin kaçmalarına engel olmak için daha sert yasaların çıkarılmasını istediler. Yönetim 1649'da kaçakların aranmasında her türlü sınırlamayı ortadan kaldırarak ve bu arama işini bizzat kendi organları ile yükümlenerek, feodallere hak verdi. Yeni çıkarılan ukazlar, mülk sahiplerinin serfler üzerindeki otoritelerini daha da pekiştiriyordu. Bu gelişim, diğer amaçları yanı sıra önemli bir amacı da, kaçak köylülerin bulunmasını kolaylaştırmak olan, 1718-1721 ilk nüfus sayımı ile tamamlandı.

Bütün 18 nci yüzyıl boyunca köylü nüfusunun yeni tabakalarına yaygınlaşan servaj, toprak sahiplerini, el-emeğinin ve serflerin hayatının mutlak hakimi yaptı. Köleciliğe çok yakın olan ekonomik rejimin bu aşırı feodalleşmesi, ileri Avrupa devletlerinin ekonomik ve sosyal evrimlerinin tersine bir oluşumdu. Ne Stepan Razin tarafından yönetilen 1667-1671 İkinci Köylü Savaşı, ne Kondratii Bulavin tarafından yönetilen 1707-1708 ayaklanması, ne de Emelian Pu-

gaçev tarafından yönetilen 1773-1775 Köylü Savaşı, daha henüz Rusya'da pratik olarak güçlü bir kent burjuvazisi olmadığı için, dayanacağı böyle bir güç bulamamıştır. Bütün bu hareketlerde inisiyatif ve organizasyon, hiçbir zaman sağlam bir maddi gücü ve tutarlı bir anti-feodal ideolojisi olmayan, özgür Kazaklarda olmuştur; oysa bu faktörler burjuvazi tarafından yönetilen İngiliz ve Fransız alt sosyal tabakalarını mücadeleye sokan önemli nedenler olmuştur.

Amerika Birleşik - Devletlerinde, Afrika'dan satın alınan ve ithal edilen zenci köleciliği ticareti üzerine kurulu, çok daha vahşi bir sömürü sistemi vardı, fakat bu olgu Birleşik - Devletlerin kapitalist rejimine yabancı ve bu rejimin dışında bir olgu durumundaydı: Amerikalı köleciler, burjuva oluşumu içinde bulunan ve banka çevrelerine bağlı kapitalist girişimcilerden başka bir şey değillerdi. Amerikan köleciliği, büyük tütün, şeker kamışı ve pamuk plantasyonlarının bulunduğu güney bölgelerinde sınırlandırılmıştı.

Buna karşılık Rusya'daki servaj, iki buçuk yüzyıl boyunca feodal mülkiyetin ve kapalı ekonominin ilkel tarım tekniğinin temelini oluşturmuştur. Servajın Rusya'daki evrimi, Prusya'nın, Elbe nehrinin doğusundaki vilayetlerinde 16-18 nci yüzyıllardaki tersine gelişimini anımsatmaktadır. Bununla beraber bunun nedeni, Prusya'nın tersine, feodaller lehine ekili toprakların genişlemesi ve dış koşulların zorlaması ile feodal devletin, köleleştirilen köyü nüfus aleyhine güçlü bir ordu kurması ile hazırlanmıştır.

17 nci ve 18 yüzyıllarda servajın yaygınlaşması, ilkel sermaye birikimini geciktirmiş sosyal ve siyasal hayatı bütünüyle etkilemiştir. Yönetim, boyarların muhalefetini kırarak, güçlü bir orduya ve iyi örgütlenmiş bir vergi sistemine dayanması nedeniyle kentlilerin ve köylülerin ayaklanmalarını ezerek karşısına çıkan güçlüklerin kısa zamanda üstesinden gelmiştir. Büyük mülk sahiplerinin çıkarlarını gözeterek kendi askeri ve mali gücünün temel dayanağı olan servajın değişmezliğini muhafaza ediyordu. Otokrasi ve servaj gerici patriarkal ideoloji kaynağı olan Ortodoks Kilisesi tarafından kutsanarak dokunulmaz bir bütün meydana getiriyordu.

Bununla beraber servajın tüm köylüler için söz konusu olmadığını da unutmamak gerekir. Hazine topraklarında yaşayan fakat bireysel özgürlüğü yasalarla resmen tanınmış köylüler de vardı. Araştırmalardan, resmi nüfus sayımlarından ve yöresel otoritelerin zorbalığından kurtulmayı başarmış köylü kitleleri, Perm ve Volga ormanlarını, Sibirya'nın geniş topraklarını, Güney'in steplerini yerleşme alanları olarak seçiyorlardı. Gerçekten de 16 ncı ve 17 nci yüzyıllarda köleleştirilmiş Rusya'da, Amerikan «squatterizm»ini andıran özgür ekonomik birimler doğduğu görülmektedir. Bunların, A-

merikan «squatter» lerinden temel farkı, kapitalist bir rejim içinde değil, feodal bir monarşi çerçevesi içinde doğmaları ve her zaman siyasal otoritelerin takibi ve ortadan kaldırılma tehlikesi içinde olmaları idi. Bunlar ekonomik gelişim düzeyleri ile ilkeldiler ve varlıkları güvensiz temellere dayanmaktaydı.

Büyük toprak sahipleri ve yönetim görevlileri, bu öncüleri Güney'in ve Doğu'nun yeni topraklarında takip ederlerken güttükleri amaç, bunları tekrar köleleştirmekti. Kazak savaşçı komünleri bile tehlikeden kurtulamıyorlardı; yavaş yavaş ve komünler de ihtiyar heyetlerinin baskısı ile merkezi otoriteye boyun eğiyorlardı. Ancak, serfler ile sahipleri arasındaki günlük mücadeleyi de unutmamak gerekir. Bu durumlarda sadece yönetim otoritelerinin müdahalesi, köylü nüfusun sahte bir uysallığını garanti edebilmekteydi.

Bununla beraber, feodal rejim, belli bir aşamada feodal üretim biçimi ile çelişkiye girmek zorunda olan ve doğum sancıları çeken ekonomik süreçler tarafından tehdit altındaydı. V. Lenin'e göre, 17 nci yüzyıl; yöresel pazarların merkezi devletin tek bir ulusal pazarı olarak kaynaşmasıyla sonuçlanan, ticari bağların yaygınlaşması ile belirlenen «yeni dönemi», Rusya tarihinde açmıştır.

Merkezi Rusya'nın geniş topraklarında, bu dönemde iki eğilim birbiri ile çatışmaktaydı: bir yandan servaj yaygınlaşıyor, malikaneler büyüyor ve otokrasi güçleniyordu; diğer yandan ise, kapitalist ekonomiyi yaratan koşullar doğuyordu: emeğin sosyal bölümünü artıyor, ticaret kentlerinin sayısı çoğalıyor, paranın rolü büyüyordu. Kırsal alanlar, hazinenin ve büyük toprak sahiplerinin eli altında bulunmakla beraber, köylüler arasındaki maddi eşitsizlik artıyordu. Binlerce kişi, Volga ve Dvina nehir yollarında çalışmak için göç ediyordu, tüccarlar, hazineye, asillere ve yabancı tüccarlara satmak üzere Sibirya'dan kıymetli kürkler ithal ediyorlardı; İngiliz, Hollandalı ve İsveçli tüccarlar deri, iç yağı, tahıl, keten ve diğer ham madde ve yarı mamul ürünleri satın alıyorlardı. Doğu ile yapılan ticaret de gelişiyordu. 17 nci yüzyıldan itibaren maden çıkarımı ve ham maden işlemeciliği alanlarına yatırılan yatırımlar sonucu, sermaye birikimi yavaş ta olsa gerçekleşiyordu. Kapitalist öncüller, basit kooperasyon ve manüfaktür biçimlerinde, önceleri zayıf olmakla beraber ortaya çıkmaktaydılar. Özellikle metalürji ve tekstil alanında daha önemli olan bu işletmeler, öncelikle ordunun gereksinimlerini karşılıyordu.

Baltık kıyısına yerleşmek ve Rusya'nın ekonomik ve kültürel geriliğini tasfiye etmek isteyen Büyük Petro'nun ekonomik politi-

kası, büyük üretime büyük bir itkide bulunmuştur. Kuzey Savaşı sırasında, Büyük Petro büyük bir çabuklukla düzenli orduyu ve savaş filosunu yaratmıştır. Yönetim, Batı Avrupa'nın deney birikiminden yararlanmaya çalışmıştır; demir ve bakır madenlerinin yerlerini araştırmaya, sanayi ve ticaret şirketlerini kurmaya ve büyük metalürji ve tekstil manüfaktürlerini geliştirmeye başlamıştır. Büyük Petro'nun bu ekonomik politikası mantıki bir olgu olmuştur: kapitalizmin başlangıç döneminde, ileri devletler de, doğmakta olan kapitalist işletmeleri aynı şekilde desteklemişlerdir: örneğin bu, Cromwell'in koruması politikasında (İngiltere) ve Colbert'in ekonomik planlar gerçekleştirmesinde (Fransa) böyle olmuştur. Rusya'yı yakından izleyen Prusya kralı II nci Frederik tarafından da, bu merkantilizm politikası uygulanmıştır. Bununla beraber büyük üretimin yerleşmesi Rusya'da iki büyük engelle karşılaşmıştır: özel sermayelerin yokluğu ve el-emeğinin yeterli sayıda bulunmayışı. Ülke, kapitalizmin doğuş döneminde İngiltere ve Fransa gibi zengin sömürgelere sahip değildi; kırsal nüfus toprağa bağlı olduğu için doğmakta olan sanayiye yeterli sayıda işçi sağlayamıyordu.

Feodal devletin gereksinimleri Rusya'da ilkel birikimi uyararak bu birikimin önünde gidiyordu. Feodal iktidar büyük bir inisiyatif göstermek, kendi ekonomik işletmelerine zengin tüccarları ve senyörleri ortak etmek, bunları devlet yardımları ve primleri ile cesaretlendirmek, daha sonra özel mülk sahiplerine devretmek üzere kamu kuruluşları kurmak zorundaydı. 18 nci yüzyılın ilk yarısının yönetimi, vergiyi artırarak, yeni işletmeleri mali açıdan az yada çok desteklemeyi başarmıştı, fakat servaj hüküm sürdüğü sürece, onlara yeterli el-emeği sağlayamıyordu.

Maden zenginlikleri önemli olan Ural'larda, büyük manüfaktürlerin ekonomik gelişimini hızlandırmak için yönetim ve manüfaktür sahipleri, Batı Avrupa'nın bilmediği bir ekonomik tedbire başvurdular: hazine topraklarına bağlı olan onbinlerce köylü, sanayi işletmelerine bağlandılar; manüfaktür sahiplerine köylü satın alma hakkı tanındı. Ebediyen «mülk olarak» satılan köylüler, angaryalarını doğmakta olan fabrikalarda ve işletmelerde yerine getirmek zorundaydılar. V. Lenin'e göre bu büyük sanayinin doğuşunun «orjinal» bir biçimi idi. Bu türdeş olmayan iç ekonomik karakteristiklerin çelişkisini yansıtıyordu: büyük boyutlarda olan bu işletmeler, sadece devlet siparişlerini değil, fakat iç ve dış pazarın da gereksinimlerini karşılıyor ve kelimenin tam anlamıyla kendisini kapitalist manifaktüre yakınlaştıran teknik iş bölümüne dayanıyordu. Fakat çoğu kez, feodalizmin kıskacında doğan, köleleştirilmiş küçük üreticilerin zorunlu çalışmasına dayanıyordu. Kapitalist dönemin doğuşunda, özgür insanların fabrika işçisi durumuna dönüşmeleri süreci İngilte-

re'de bile hiç zorlamasız olmamıştır: İngiltere yönetimi de bu dönemde kapitalist girişimcileri desteklemek için fabrikalara dilencileri, serserileri ve suçluları zorla yerleştirmekteydi; fakat bu geçici bir tedbir.

Rus yönetimi orada da kalmamıştır: özel yasalar, yüz elli yıl süren özel bir serfler manüfaktürü biçimi yaratmıştır. Fakat bu ücretli emeğin hiç olmadığı anlamında değildi, ancak ücretli emek çoğu kez angaryaya karışmış olarak bulunuyordu. Bununla beraber kapitalist ilişkilerin bu öncüleri, feodal rejim iklimi tarafından ezilmiş ve deforme olmuş durumdaydılar: ücretliler, üretim araçlarının özgür proleterleri ve bireysel bağımsızlığı olan kişiler değil, fakat toprak sahiplerinin belli bir zaman için fabrikalarda çalışmak için serbest bıraktıkları feodal yükümlülükleri olan köylülerdi; ellerindeki varı-yoğu yitirmiş kentli zanaatkarların ve özgür devlet yükümlülerinin sayısı yüksek değildi. Bundan da fazla olarak, girişimciler ile ücretliler arasındaki ilişkiler de bir serfler ülkesinde hakim olan ilişkilerdi.

Sovyet tarihçilerinin büyük bir çoğunluğu, Rusya'da ücretliliğin ancak 18 nci yüzyılın 60 yıllarında önem kazanmaya başladığı üzerinde hemfikirdirler. Bu döneme doğru köylülüğün açık bir katmanlaşması, önemli bir el-emeği rezervinin oluşumu ve yeni girişimlere yatırılabilen özel sermayelerin biriktiği görülmüştür. Karadeniz ve Batık Denizi kıyılarının fethi, iç ve dış ticaretin sürekli genişlemesi, altın ve kurşun madenlerinin işletilmesi, demir madenlerinin saptanması, teknik yenilikler sayesinde üretkenliğin artırılması (Volga'yı Baltık denizine bağlayan kanallar, Ural'larda hidrolik tesisler) sağlam bir kapitalist sistemin oluşması ile sonuçlanmıştır.

Bu dönemde, sanayi ve devrimin başladığı Batı Avrupa'nın ileri ülkeleri ve Kuzey Amerika ile; el işçiliğinin hakim olduğu serfler Rusyası arasındaki ekonomik gelişim düzeyi farklılığı gözlemlenmektedir. Rus otokratları, tıpkı Prusya kralları gibi, çağın yeni gereksinimleri karşısında çeşitli tavizler vermek zorunda kalmışlardır: moda olan aydınlık mutlakiyetçilik, Kilise mülklerini dinsel nitelikten ayırmaya girişmiş, yeni işletmeler için serflerin satışını yasaklamış, meslek özgürlüğünü ilan etmiş, servajı yumuşatma gerekliliğini resmen kabul etmişti. Fakat bu ilerici tedbirleri, tıpkı Prusya'da olduğu gibi, gerici yasalar; Fransız burjuva demokratik devriminin etkisine karşı açık mücadele takip etmiştir.

19 ncu yüzyılın ilk yarısında Rus imparatorluğu, bir yandan ekonomik açıdan gelişmiş Finlandiya'yı ve Polonya'nın büyük bir kesimini; diğer yandan feodal gelişimin farklı düzeylerinde bulunan

Gürcüstan'ı, Ermenistan'ı, Azerbeycan'ı, Transkafkasya'nın dağlık bölgelerini, Besarabya'yı, Kazakistan'ı ilhak ederek topraklarını Doğu'ya, Güney'e ve Batı'ya doğru önemli ölçüde genişletmişti. Otokrasi, ilhak edilen bu milliyetlere karşı geleneksel ulusal baskı siyasetini sürdürüyor ve geri kalmış bölgeleri sömürgeler durumuna dönüştürmeye çalışıyordu. Fakat ekonomik gelişim çok-uluslu devletin farklı tabakalarını birbirine yakınlaştırıyordu: ticari bağlar ülkenin merkezi ile uç bölgelerdeki milliyetler arasında artıyor ve karşılıklı deney ve emek ürünü mübadelesi devam ediyordu. Günlük hayat içinde birbirine yaklaşan farklı milliyetlerin çalışan kitleleri, yönetimin feodal sömürüsüne ve baskısına karşı ortaklaşa mücadele ediyorlardı.

Prusya'da bu dönemde, feodalizmin çürüyüşü sürecinin sonundaydı, fakat kapitalizme doğru olan ilerleyişte Rusya'dan önde gidiyordu. Napoleon Prusya ordusunu bozguna uğrattıktan sonra, Hohenzollerin yönetimi köleciliği kaldırmış, burjuva reformları yapmaya girişmişti. Prusya'da 19 ncu yüzyılın başında yapılan reformlar, ekonomik gelişimi hızlandırmış ve 1848 Devrimi, feodalizmin kalıntılarını büyük ölçüde tasfiye etmişti. 19 ncu yüzyılın 30 yıllarına doğru sanayi devrimi İngiltere'de, Fransa'da ve Amerika Birleşik Delvetlerinde tamamlanmış ve büyük sanayi kapitalizmin temeli olmuştu. Çarlık imparatorluğunda ise servaj, daha hala ekonomik gelişimin serbestçe gelişmesine en büyük engeldi.

Bununla beraber Rusya'da da üretim güçlerinin gelişimi, feodal oluşumun temellerini sarsmaktaydı: yeni önemli işletmeler doğmakta, sanayide çalışan ücretlilerin sayısı artmakta ve üretim büyümekteydi. Ücretliler, serflerin ayağını kaydırıyorlardı. Diğer ülkelerde olduğu gibi, tekstil sanayisi, diğer branşların önünde gidiyordu. Dünya ekonomisinin ve özellikle yabancı ülkelerden getirilen makinaların etkisi ile pamuk iplikçiliği % 100 modern teknikle yapılmaya başlanmıştı. Basma imalatı ve daha az derecede olmak üzere dokumacılık ta yavaş olmakla beraber makinalaşıyordu. Mekanik dokuma tezgahları ve buhar motörleri de yün, kumaş ve ipek üretimlerinde ortaya çıkmıştı. Aynı dönüşümler kağıt ve şeker sanayilerinde de gözlemleniyordu. Geri maden işletmeleri bile buhar motörleri ve yetkinleştirilmiş hadde makinalarını kullanıyorlardı. Bununla beraber büyük fabrikaların ortaya çıkması pazar için küçük üretimi yok etmemişti. Makinalı pamuk iplikçiliği, evlerinde ilkel tezgahlarla çalışıp büyük girişimcilerin siparişlerini yerine getiren dokumacılara talebi artırmıştı.

Üretimin çeşitli alanlarında makina kullanımının sosyal sonuçları oldu: sadece kentlerde değil, fakat kırlarda da fabrikaların in-

şası, kadınların ve çocukların emeklerinin sömürüsünü artırdı. Önemli sanayi merkezleri doğdu. Önce nehir yollarının, sonra da kara yollarının yeniden yapımına başlandı. Baltık, Karadeniz, Hazar ve daha sonra Volga üzerinde düzenli buharlı gemi seferleri düzenlendi. 1839'da demiryollarının yapımına girişildi; Moskova-Petersburg demiryolu çok büyük ekenomik rol oynadı. 60 yıllarına doğru demir yollarının toplam uzunluğu 1.626 verst'e ulaştı. Sermaye birikimi çok daha fazla hızlandı: Moskova ve Vladimir fabrikaları büyük burjuva hanedanlarının doğmasına yol açtı. Fakat sanayi, ancak merkezde, Baltık ülkelerinde, Ukranya'da, Beyaz-Rusya'da ve Litvanya'da gelişiyordu. Kapitalizm, Gürcistan'da, Ermenistan'da ve Azerbaycan'da da etkisini duyurmağa başladı.

Tarımda da, kapitalizme geçişi belirliyen yeni olgular ortaya çıktı. Köylülük git gide daha fazla katmanlaşıyordu: zenginler, parasal ve pazarsal ilişkilerle bütünleşiyorlardı; sadece devlete ait değil fakat feodal toprak sahiplerine ait köylerde de, toprak satın alıp, bu toprakları genişletip, sanayi bitkileri eken, kentlere büyük miktarlarda tahıl satan zengin köylü toprak sahipleri, kulaklar önemli bir tabaka oluşturmaya başlamışlardı. Toprak sahipleri sınıfının ilerici unsurları tarımı dönüştürmeye çaba gösteriyorlardı; 30 yılları ile 50 yılları arasında bir çok tarım şirketi kuruldu; çok sayıda tarım tekniği kitabı yayınlandı. Bazı toprak sahipleri modern tarım aletleri ve makinaları kullanarak almaşık ekim yapıyor, yem bitkileri, bağ, ay çiçeği, dut yetiştiriyorlardı. Serflerin sayısının daha az olduğu Güney ve Güney-Batı vilayetlerinde tarımsal işletmeler ücretli el-emeği kullanıyorlardı. 19 ncu yüzyılın 30 ve 50 yılları arasında sanayi devrimi, tarımda kapitalist ilişkilerin görülmesiyle beraber başlamıştı.

Fakat bütün bu gelişimlere rağmen, servajın devam etmesi, kapitalizmin evrimini frenliyordu. Zorunlu çalışma, sanayinin bazı dallarında, özellikle de metalürji ve kumaş dallarında hakim durumdaydı. Geleneksel metodları tercih eden önemli sayıda toprak sahibi, tarımsal tekniğin yetkinleştirilmesi ile ilgilenmiyorlardı: gelirlerini artırmak için, servajdan sonuna kadar yararlanıyorlar, terkedilmiş toprakları işletmeye açıyorlar ve köylülerin vergilerini artırıyorlardı. Mevsimlik mesleklerin ve çalışmaların geliştiği vilayetlerde, toprak sahipleri çoğunlukla kendileri tarlalarını terkederek vergileri para olarak alıyorlardı. Yeterli sermayeleri olmayan ve çoğunlukla bir parazit hayatı süren bu toprak sahipleri topraklarını, serfler de dahil olmak üzere, hükümet bankalarına ipotek ediyorlardı. Köylüler kendi gelecekleri hakkında söz sahibi değillerdi: senyör, onlara ticaret yapmayı yada bir meslek icra etmeyi yasaklıyabilirdi; köylülerin sadece toprakları değil, fakat aile ha-

yatları da uyruklarının her türlü inisiyatifini engelleyen sahiplerine aittir.

Üretim güçlerinin vardığı düzeyle, feodal üretim ilişkileri arasında açık bir orantısızlık vardı. Rusya'nın feodal rejimi, doğal ve tarihsel koşulların daha uygun olduğu ülkelere göre çok daha geç krize girmiştir. (İngiltere, krize 17 nci yüzyılın ortasında Burjuva devrimi arefesinde girmiş; Amerika-Birleşik-Devletleri siyasal bağımsızlık mücadelesinden önce bu krizi tanımış; Fransa'da ise kriz, 18 nci yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Prusya'da krizin belirtileri, 19 ncu yüzyılın ilk yarısından 1848 Devrimine kadar kendini hissettirmiştir). Bütün bu faktörler Rusya'nın, ileri kapitalist ülkelere göre ekonomik geriliğini daha da artırmaktaydı.

1853'te patlak veren Kırım Savaşı, «feodal Rusya'nın çürümüşlüğünü ve zayıflığını» göstermiştir (2). Teknik, sınai ve yönetimsel geriliği, askeri bozgunun nedeni olmuştur. Savaş, ülkede, 1807 olaylarının Prusya üzerinde yaptığı ayıltıcı etkiyi yapmıştır. Servaj artık kalkmak zorundaydı ve servaj bir halk devrimi ile değil, fakat bir yönetimsel reformla kaldırıldı.

Fransa'da feodalizmin kalıntıları, toprakları, hiç bir para karşılığı olmaksızın köylülere bırakan 1793 Devrim Konvansiyonu ile tasfiye edilmişti. Amerika Birleşik-Devletlerinde, köleleri özgürlüğe kavuşturan ikinci burjuva devrimi sırasında, demokratik çevrelerin isteklerine rağmen özgürlüğe kavuşanlara toprak verilmemişti; bununla beraber «homesteads» yasası, zencilerin boş toprakları parasız işgal etmelerine ve bunları işletmelerine müsaade ediyordu.

Prusya ve Rusya başka türlü bir yol takip etmişlerdir: toprak senyörlerinin baskısı ve bir köylü ayaklanması tehdidi altında olan yönetim, mülk sahibi sınıfların çıkarlarından esinlenerek bu konu ile ilgili yasa metinlerini hazırlamıştır. Prusya burjuvazisi, sadece 1807-1816'da değil, fakat 1848'de de siyasal güçsüzlüğünü ve çekingenliğini göstermiştir. Sınıf olarak oluşmamış Rus burjuvazisi ise, Kırım bozgunundan sonra, Prusya burjuvazisinden siyasal bakımdan çok daha güçsüz ve çekingen olduğunu göstermiştir. 1848'te Prusya'da devrimci demokratların etkisi ile, tarımsal ilişkilerde köklü bir reform isteyen köylü komiteleri ortaya çıkmasına rağmen, 1856-1860 Rusyasında köylülerin topraktan yoksun bırakılmalarına karşı bir kaç tecrit olmuş ayaklanma ve protesto dışında hiç bir şey olmamıştır; demokratik ve devrimci enteligensiyanın

sayısı çok azdı ve kitlelerle bağları yoktu. Liberal senyörler, reformu hazırlarlarken, Prusya deneyine dayanmaya çalışmışlardı.

Prusya ve Rusya yasalarını kıyaslarken temel ilkelerin benzerliğini ve Rusya köylülüğünün lehine olmayan önemli farklılıkları saptamak kolaydır. Rus feodallerinin baskısı ve yönetim tarafından feodal muhalefete verilen tavizler, Prusya'dan daha önemlidir.

Prusya ve Rusya, reformun üç aşamalı olmasını öngörmüşlerdi: köylülerin bireysel özgürlüğe kavuşması; köylüler ve toprak senyörleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi; köylülerin feodal yükümlülüklerden kurtulmaları için gerekli ödentileri yapmaları (azat vergisi ödemeleri: özgürlüklerini satın almaları ki bu Rusya'da «toprağın yeniden satınalınması» olarak nitelendirilmiştir.). Prusya'da özgürlük 1807 yılında ilan edilmiş, üç yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Rusya'da ise, köylülerin topraklarını yeniden satın almaları dönemi de dahil olmak üzere, uzun bir dönem, eski serflerin eski sahiplerine bireysel bağımlılıkları devam etmiştir.

Prusya'da köylüler ve toprak sahipleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi,1850 ve 1852 yasaları uyarınca, tarımsal vergilerin para olarak değerlendirilmesini, angaryanın kaldırılmasını ve toprakların eski serflere kesinlikle verilmesini öngörüyordu. Prusya'da aynı zamanda, zorunlu ölçüler temeli üzerinde, herkesin toprakları üzerinde bütün hakları ve zorunlulukları saptanmış ve anlaşmazlıklar hakemlik usulüyle, yani köylülerin de katkısıyla çözümlenmişti. Yükümlülüklerin para olarak değerlendirilmesi, bütün Prusya vilayetlerinde aynı kurallara uyularak yapılmıştır. Rusya'da ise, ekonomik koşulların çok çeşitliliği nedeniyle, bu süreç, bölgelere ve feodal bağımlılık kategorilerine göre değişiyordu ve onlarca yıldan fazla sürmüştür.

Prusya'dan farklı olarak Rusya, toprak sahipleri ile köylüler arasında, zorunlu yasal ölçüleri olan «gönüllü anlaşmaları» tercih etmiştir. Toprak parçalarının boyutlarını ve vergisel yükümlülükleri saptayan düzenleme anlaşmaları, bizzat toprak sahipleri tarafından yapılmış, uzlaşma hakemleri tarafından, yani yöresel toprak sahipleri tarafından mühürlenmiştir; köylülerin şikayetleri vilayet mahkemeleri tarafından (yani toprak sahiplerinin ve toprak sahiplerinin çıkarlarını savunan görevlilerin oluşturduğu mahkemeler) incelenmiştir. 1850 yasası uyarınca Prusya köylülerine, ormanlar ve yer-altı da dahil olmak üzere bütün toprakları kesinlikle geri verilmiştir. Rusya'da ise, toprak kesilip alınabilir; Kuzey bölgeleri hariç ormanlar geri alınabilir, eğer topraklarında maden bulunursa, bütün topraklarını yitirebilirlerdi. Yasa, toprakların sınırlarla çevrilme işleminin ancak, düzenleme anlaşmaları yapıldık-

tan sonra olacağını ön görüyordu; bu da, pratikte iyi toprakların kötü topraklarla, mevkisi iyi toprakların sapa topraklarla değiştirilmesine yol açmıştır.

Prusya'da 50 yıllarının yasaları uyarınca, toprağı yeniden satın alma, ilişkilerin düzenlenmesine bağlıydı ve bunu zorunlu olarak takip etmesi gerekiyordu; her iki işlem de taraflardan herhangi birinin isteği üzerine başlıyordu. Bu ilişki içinde köylüler ve toprak sahipleri aynı haklara sahiptirler. Rusya'da ise, düzenleme, toprağı yeniden satın alma işleminden ayrılmıştı; ve eğer gönüllü bir anlaşmaya varılamazsa, toprakların boyutlarını ve vergisel yükümlülükleri her bölge için farklı farklı saptayan bir yasa ile durum düzenleniyordu. Düzenleme anlaşmalarının hazırlanması ve işlerliğe konması zorunlu olmakla beraber, toprağı yeniden satın alma işlemi, köylülerin isteğinden bağımsız olarak sadece senyörün isteği üzerine başlıyabiliyordu. 19 Şubat yasaları, «geçici» (feodal) ilişkilerin ortadan kalkması için senyörlere hiç bir sınır tanımıyordu. Bir tek istisna olarak; imparatorluk ailesine ait topraklar üzerinde yaşayan ve 1863 yasasıyla topraklarını hemen yeniden satın alabilen ve 1863 Polonya ayaklanmasının etkisiyle alınan bir tedbir gereğince Batı Ukranya, Litvanya ve Beyaz-Rusya'da yaşayan köylüler, topraklarını yeniden satın almak zorunluluğundaydılar. Özel mülklere ait köylülere gelince, bunlarla ilgili toprakların yeniden satın alınması yasası, bu süreyi 20 yıl sonra, ancak 1881'de sonuçlandırmıştır. Bu yasa, devlet hazinesine ait köylülere ancak 1886 yılında uygulanmıştır.

Prusya'da olduğu gibi, Rusya'da da toprakların yeniden satın alınma işlemleri; borçların saptanmalarını toprak sahiplerinin eline veren ve belli sayıda yıla taksim edilen borçları köylülerden doğrudan doğruya tahsil eden devletin yardımı ile gerçekleşmiştir. Prusya'da bu işlemlerle toprak bankaları görevlendirilmişler ve köy asilleri, kabul edilen borçların üzerinden % 4 daha fazla kazanmışlardır. 1865'e doğru Prusya'da hemen bütün toprakların yeniden satın alınma işlemleri tamamlanmıştı. Rusya'da ise, bu işlemleri yapan, mülk sahiplerine daha fazla bir yüzde ödeyen (genel olarak uygulanan % 4 yerine % 5) Devlet Bankası olmuştur; köylüler ise, yeniden satın alma miktarının % 6'sı oranında bir miktarı hazineye ödemekle yükümlüydüler ki bunun % 1'i borcun ödenmesi ve yönetim masrafları içindi.

1861 yasaları hazinede fazla miktarlar birikmesine ve yeniden satın alma fiyatının kendileri için çok yüksek olduğu köylülerin borçlarının artmasına yol açtı. En nihayet, 1861 yasalarının en olumsuz yönlerinden birisi de, mülk sahiplerinin, köylülere rızalarını

alarak son derece ufak bir toprak parçasını parasız olarak vermesine müsaade etmesiydi. Bu toprak parçasını «hediye olarak» alan köylülerin çoğunluğu, ellerindeki varı-yoğu yitirerek ya senyör toprakların kiralamak, yada tarımı terkederek başka yerlerde çalışmaya gitmek zorunda kaldılar.

Prusya'da olduğu gibi Rusya'da da, düzenleme ve toprağı yeniden satın alma işlemleri bütün kırsal nüfusa uygulanmadı. Prusya'da 1807-1816 ve 1850 yasaları sonrası, düzenleme ile ilgisi olmayan çok sayıda küçük toprak sahibi, düzenleme işlemi ile topraklarını kaybederek tarım işçisi oldular. Rusya'da ise, topraklar hizmetçilere, feodal rejimli fabrika ve sanayi işletmesi işçilerine verilmedi. En nihayet, Prusya'nın tersine, çarlık yönetimi, köylünün bireysel inisiyatifini frenleyen komün ve zincirleme kefalet feodal rejimini muhafaza etti.

Böylece görüldüğü gibi, servajın kaldırılması, Prusya'da ve Rusya'da toprak senyörlerinin çıkarlarına hizmet etmiş, fakat köylülerin özgürlüğe kavuşma koşulları Rusya'da çok daha çetin olmuştur. Çıkarılan yasaların bizzat içeriği bile, Rusya'da köylü kitlelerinin bağımsız ekonomiye geçişini önceden çok çetin koşullarla belirlemişti. Başka türlü söylemek gerekirse, tarımda kapitalist gelişimin Prusya yolunun, Rus versiyonu ve bunun sonucu olarak kapitalist rejimin kurulması daha az ilerici olup, kırların ekonomik gelişimini yavaşlatıyordu.

Bununla beraber 60 yıllarındaki reformlar (sadece servajın kaldırılması değil, fakat hukuksal, yönetimsel ve eğitimsel karakterli reformlarda) iki oluşum arasındaki ayrım çizgisini oluşturmuşlardır. Toprak sahiplerine ve imparatorluk ailesine ait olan serflerin özgürlüğe kavuşması, kendi kendilerine özgürce sahip olmalarını sağladı ve özel inisiyatife önemli bir itkide bulundu. Fakat 1861 reformunu takip eden ilk yirmi yıl tarım sorunu kesinlikle çözümlenmediğinden, Prusya'daki 1816 Buyruğu ile 1848 Devriminden sonra çıkarılan yasalar arasındaki dönemi andıran bir geçiş dönemi oldu.

1861 ve 1881 yılları arasında kapitalizm, Rusya sanayisinde kesin zaferi kazandı. Burjuva reformları tarafından etkilenen ilkel sermaye birikimi süreci, son aşamayı aştı ve kapitalist sömürü sisteminin hakimiyetini sağladı. 1861 reformu, toprak almayan yada parasız olarak ufak bir toprak parçası alıp, tefeci kulaklar tarafından, veya yeniden toprak satın almanın yüksek fiyatları tarafından, ve gittikçe artan vergiler tarafından varını-yoğunu yitiren büyük köylü ve işçi kitlelerini iş-gücü pazarına iteledi. Küçük toprak sahipleri, tüm, bağımsız çiftçi olma gayretlerine rağmen, ço-

ğunlukla tarımı terketmek ve sanayi yada tarım işçisi olarak çalışmak zorunda kaldılar. V. Lenin'e göre, köylülüğün katmanlaşması, reformun önemli bir sonucu, kapitalizm için bir «toprakların boşaltılması» idi. (3)

Buna paralel olarak ateşli bir sermaye birikimi gerçekleşiyordu. Toprakların yeniden satın alınma işlemleri, paranın köylülerin elinden devletin, senyörlerin, tüccarların ve hisse seneti kurları değişiminden yararlanan spekülatörlerin ellerine geçmesini sağlıyordu. 1861 reformunun hemen ertesinde bir çok kredi kurumunun ortaya çıktığı görüldü: devlet bankaları ve özel bankalar, uygun pazar konjonktüründen yararlanarak sermaye biriktiriyorlar ve bu sermayeleri dolaşıma sokuyorlardı. Çoğunun gelişmekte olan sanayiyi finanse ettiği önemli sayıda, hisse senetli şirketin hızlı bir biçimde kurulduğu görüldü. Bunlar aynı zamanda zengin köylülerin, tüccarların, senyörlerin de önemli miktarlarda paralarını çekim alanları içine alıyorlardı. En nihayete, çok önemli bir rol de, ucuz elemeği ve büyük ortaklık payları olanaklarından yararlanan yabancı sermaye yatırımlarına düşmekteydi. Devlet ise bir anlık çekingenlikten sonra eski korumacı siyasetine devam ederek, sanayinin ve ulaşımın gelişimini cesaretlendirmek için uygun gümrük tarifeleri uygulamış, garantiler, teşvik tedbirleri ve krediler sağlamıştır.

70 yıllarının sonlarına doğru sermaye birikimi, büyük işletmelerin öncelikli büyümesine kesinlikle yol açmıştır: V. Lenin tarafından incelenen resmi istatistiklere göre, bu dönemde, Rusya'da 509.643 işçi çalıştıran ve 629.926 bin rublelik mal üreten, 1.238 büyük fabrika vardı. (4)

İç talebi çoğunlukla karşılıyan tekstil sanayisinde özellikle önemli ilerlemeler gerçekleştirildi. Diğer sektörlerde, özellikle de makina sanayisinde hissedilir bir ilerleme gözlemlenmekteydi. Demir, kömür ve petrol çıkarımı da hızlı gelişme ritimlerinde seyrediyordu. İlerlemekte olan sanayi devrimi, kapitalizmin zaferi için çok önemli bir faktör oldu. V. Lenin'e göre bu olgu, özellikle buhar makinalarının sayısının artışı ile belirleniyordu: Lenin'in istatistik tablosunda, 3.319 işletme içinde 2.065 büyük işletme bu yöntemle çalışır durumda gözükmekteydi (5). Ulaştırma yollarının yeniden yapılışı da daha az anlamlı değildi: reformdan sonra demir yolları tarım bölgelerini, sanayi merkezlerine ve ticaret limanlarına hızla bağlıyordu. Ülkenin teknik yönden yeniden kuruluşu, takım tezgahları, lokomotifler ve rayların ithali ile canlılık kazanıyordu.

60-70 yıllarından itibaren Rusya, dünya ekonomi topluluğuna girdi ve bunun çevrimsel dalgalanmalarından etkilenmeye başladı:

hızlı ekonomik gelişim ve dörtnala yayılma dönemlerini kriz ve çalkantı dönemleri takip etti. Ülkede, kapitalist toplumun antagonist sınıfları, burjuvazi, proletarya ve bunun gerekli sonucu olarak işsizler rezervi oluştu.

Kapitalist sanayinin hızlı gelişimi, iç ve dış ticaretin genişlemesine güçlü bir itkide bulundu. Pazarsal ve parasal ilişkiler, ülkenin en uzak bölgelerine nüfuz etti; tahıl stokları sanayi bölgelerine ve limanlara yığıldı. Sanayi ürünleri, Doğu'ya, az-gelişmiş Asya devletlerine gitmekteydi. Para, kapalı ekonominin patriarkal durgunluğunu kökünden sarsıyordu.

Tarım, reformdan sonra tamamen farklı bir evrim izledi. Kırların ekonomik geriliği, reformu takib eden yirmi yılda kapatılamadı. Özel ve kamu sektöründe feodal bağımlılığı devam eden çok sayıda köylü ve özellikle sermaye yokluğu, ekonominin bu sektöründe kapitalizmin gelişimini aksatıyordu. Biriken sermayeler büyük sanayinin gelişimine yetiyor, fakat tarımın ve hayvancılığın dönüşümüne yetmiyordu. Bundan da fazla olarak, büyük toprak sahipleri köklü dönüşümlerle az ilgileniyorlar ve feodal dönemin ekonomik parazitizmi içinde yaşamaya devam ediyorlardı. Bununla beraber, özellikle Baltık ülkelerinde ve Ukranya'da bulunan girişimci toprak sahiplerinin, makinalar ve iyi cins hayvanlar satın alarak, bedava iş-gücü kullanımı sistemini terkedip, yıllık, mevsimlik ve günlük işçi kullanmaya başlayarak yeni koşullara ayak uydurdukları da bir gerçekti. Tüccarlar, zengin köylüler ve toprak sahipleri arasından, kapitalist ekonomiden mümkün olan en fazla kârı elde etmeye çalışan bir tarım burjuvazisi oluşuyordu.

Fakat, 1861 reformundan sonra kırlarda ortaya çıkan ekonomik durum (köylülerde sermaye ve toprak azlığı, küçük üreticilerin ekonomik bağımlılığı ve eşitsizliği, feodal eğilimli yönetimin baskısı) tarımın teknik donatımı siyasetini güçleştiriyordu. Rusya'da büyük topraklar 60-70 yıllarından itibaren feodal kalıntıların ayakta duran son kaleleri olmuştu: bu topraklar kısım kısım, kapitalist toprak kiracılarına değil, fakat korkunç yarıcılık koşullarıyla, öldürücü fiyatlarla ve aynî ödeme zorunluluklarıyla köylülere kiralanmaktaydı: bu topraklar eğer tüccarlar yada zengin köylüler tarafından kiralanırsa, bunlar da toprakları bölmekte ve tarım şirketlerinden çok yüksek fiyatlarla, kooperatiflere yada gerçekte varını yoğunu yitirmiş çiftçilere kiralamaktaydılar.

Feodal kalıntılar, aynı zamanda başka biçimlerde de devam etmekteydi: tarım işçilerinin daha kıştan son derece kötü koşullarla işe alınma işlemlerinin yapılması, çalışarak ödemek karşılığı borç para vermek, v.d. Küçük köylü ne makina ne de iyi cins hayvan

satın alabilmekteydi. Kötü mahsul ve salgın hayvan hastalıkları, reformu takip eden yıllarda da sürmekteydi. Az verimli topraklara yerleşen köylüler, kurtuluşu ek işlerde, fabrikalarda ve sanayi işletmelerinde çalışmakta arıyorlardı. Servajın özellikle gelişmiş olduğu ve feodal kalıntıların daha hala devam ettiği kara topraklarda yaşayan köylülere gelince, bunlar eskisi gibi Güney'e ve Güney-Doğu'ya göç etmekteydiler. Tıpkı daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi, oralarda kendi bireysel ekonomilerini yaşatmaya çalışıyorlardı; uygun bölgelerin doğal zenginliklerini keşfediyor ve kapitalist çiftlikler biçimini alan zengin tarım ve hayvancılık merkezleri oluşturuyorlardı. Nüfusu her zaman daha yoğun olan Güney Ukrayna ve Kafkasya'nın Kuzey bölgeleri tarımsal üretimin merkezi idiler.

Bütün bu gelişime rağmen, feodal sistemin tasfiyesi ile çakışan sanayi devriminin tamamlanması, zanaatkarlığın ve küçük üretimin toptan ortadan kalkmasına yol açmamıştır. Üzerinde patriarkal kalıntıların ağırlığını duyurduğu, farklı gelişim düzeylerinde çeşitli bölgeleri bulunan geniş bir tarım ülkesinde, feodalizmden kapitalizme hızlı bir geçiş gerçekleşemezdi. V. Lenin'in verilerine dayanarak, buradan elde edeceğimiz en büyük sonuç; üretim biçiminin, kapitalist üretim biçimi olduğu Rusya'nın ekonomik ve sosyal sistemi içinde, birçok eski yapının varlığını sürdürmeğe devam ettiğidir. Zafere ulaşan kapitalizm, sanayinin daha geri branşlarında ortaya çıkan ve belli bir an'a kadar gelişen zanaatkarlığı, küçük üretimi, manüfaktür sistemini ortadan kaldırmamıştı. Ortadan kalkmak şöyle dursun, «tarımla birleşik meslekler» olmaya mahkum bu ilkel biçimler, gelişmiş sanayi kapitalizmi bölgelerinde bile varlıklarını devam ettiriyorlardı. Bu yapı çoğulluğu, kapitalizmin gelişiminin belli aşamalarında, bütün kapitalist ülkeleri karakterize eden bir olgudur. Rusya'da ise, doğal, demografik ve tarihsel koşulların özellikleri, bu olguyu, Batı Avrupa'ya göre daha uzun ömürlü ve daha köklü bir olgu yapmıştır.

Rus kırlarının yüzlerce yıllık çelişkili gelişimi, V. Lenin'in sözünü ettiği tarımsal kapitalist gelişimin iki muhtemel yolu için uygun objektif koşulları yaratmıştır: «Prusya» yolu ve «Amerikan» yolu. Avrupa Rusyasının merkez ve Batı bölgelerinde, «Prusya» yolunun Rus versiyonunun sonuçları etkisini göstermiştir. Eski kaçak serflerin aile kuşaklarının, kolonların ve yeni gelenlerin sayıca fazla bulunduğu Güney ve Güney-Doğu bölgelerinde ise, durum daha çok Amerika «squatter» hareketine benzemektedir. Ülkenin

bundan sonraki ekonomik evrimi ve çalışan kitlelerin devrimci enerjisi, reformdan sonra Rus kırlarında şu yada bu yolun zaferine bağlıydı. Yeni kapitalist rejim koşullarında, zihinleri meşgul eden ve hayati önem taşıyan işte bu ekonomik ve sosyal problemdi.

Bu problem, 1905-1907 burjuva demokratik devrimi girişimi ile en ileri biçimde çözümlenememekle beraber, büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını yansıtan Stolipin'in reformu ile de diğer biçimde çözümlenememiştir. Ancak, iktidarı proletaryaya teslim eden ve köylülük tarafından desteklenen Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, bu problemi çözerken, bir diğer problemi, kentin ve kırın sosyalist dönüşümü problemini ortaya çıkarıyordu.

DİPNOTLAR

(1) K. Marx ve F. Engels arşivleri; 2. cilt, Moskova, s: 249-257 (Rusça).
(2) V. Lenin: Bütün Eserleri, Paris-Moskova, cilt. 17, s: 117.
(3) Bak: V. Lenin; Bütün Eserleri, cilt, 4, s: 438; c. 13, s: 291.
(4) Lenin için büyük fabrikalar, en az 100 işçi çalıştırırlardı (Sanayinin bütün branşları için). Bak: V. Lenin Bütün Eserleri, cilt 3, s: 541.
(5) Bak: İbid.

ürün'ün birinci cildi tamamlandı

BİRİNCİ SAYI

OLAYLAR :

- 15-16 Haziran'dan 4 yıl sonra
- Faşistlerin yeni bir cinayeti
- Sıkıyönetim mahkemesinde bir savunma
- TMMOB Genel Kurulu
- Hürcam - İş Sendikası Paşabahçe Şubesi açıldı
- Petrol - İş Sendikası İstanbul Şubesi Kongresi
- Elazığ'da «İşçinin Sesi» gazetesine yoğun baskı
- Kıta sahanlığı sorunu ve emperyalizmin yeni oyunu
- Faşizme karşı güçbirliği gelişiyor
- Petrol üretici ülkeler yeni tedbirler alıyorlar
- Kimya - İş'in son genel kurulları
- Lastik - İş 18. genel kurulu toplandı
- Sosyal - İş DİSK'e katılma kararı aldı
- Mamak'ta neler oluyor
- Tarım - İş grevi ve Türk - İş stratejisi
- Kamboç'ta faşist rejimin eğitim bakanı öldürüldü
- Portekiz'de yönetim değişikliği
- Kuzey İrlanda sorunu
- Öğrenci gençliğin otobüs zamlarına tepkisi

İNCELEMELER :

- 141. ve 142. maddelerin kalkması sorunu
  KEMAL YÜCEL
- Asgari ücretler ve Türkiye'deki tarihi gelişimi
  MEHMET OKUTAN
- Türkiye Kurtuluş Savaşı üzerine
  NECATİ ÖZTÜRK

ÇEVİRİLER :

- Brezilya gerçeği
- Çokuluslu şirketler ve uluslararasılaşma sorunu

NOT :
«15-16 HAZİRAN'DAN 4 YIL SONRA» başlığını taşıyan yazının «suç teşkil eden fiilleri alenen övdüğü ve T.C.K.nun 312. maddesini ihlal ettiği» iddiasıyla, İstanbul 3. Sulh Ceza Mahkemesince, 10.9.1974 tarihinde TOPLATILDI.

İKİNCİ SAYI

OLAYLAR :

- İskenderun Olayları
- T.S.İ.P. Kuruldu
- Bursa'da toplu işten çıkarma
- Af Yasasının İptali
- Peron ve Peronizm

İNCELEMELER :

- Türkiye Toplumun Gelişim ve Dönüşümü
  NECATİ ÖZTÜRK

ÇEVİRİLER :

- 79. Ölüm Yılında F. Engels
  B. KEDRON - A. MALYCH
  (SSCB Bilimler Akademisi Üyeleri)
- Tekrardan Sendikalar. Bugünkü Durum, Trotski ve Bukharin'in Hataları
  V. I. LENIN

NOT :
İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Hakimlerinden (yedek üye) Mustafa ATAY'ın (9022); 9.10.1974 günlü ve 1974/187 Muh. 1974/65 Müt. sayılı kararı ile «T.C.K.nın 312. maddesinin ihlal edildiği dikkati çektiğinden» TOPLATILDI.

ÜÇÜNCÜ SAYI

OLAYLAR :

- Dünyada İlk Anti-Faşist Ayaklanma
- Tüm İktisatçılar Birliği (T.İ.B.) Kuruldu
- Kıbrıs, Orta - Doğu ve Emperyalizm
- Irak ve Kürt Sorunu
- Kıbrıs Olayları ve Sendikalar

INCELEMELER :

- Türkiye Toplumun Gelişimi ve Dönüşümü II.
  NECATİ ÖZTÜRK

ÇEVİRİLER :

- Bilimsel Düşünce Metodu
  P. KOPNIN
  (SSCB Bilimler Akademisi Muhabir Üyesi)

○ Bizde Sendika İhtiyacı ve Örgütlenmeleri
G. DIMITROV
○ İşçi Sendikalarının Görevleri
G. DIMITROV

NOT :
İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Yedek Üyelerinden; Hakim Albay M. Selahattin FIRAT'ın, 4.10.1974 tarih ve 1974/181 Muh. 1974/60 Müt. sayılı kararı ile «T.C.K.'nun 142. ve 161. maddelerinin ihlal edildiği dikkati çektiğinden» TOPLATILDI.

DÖRDÜNCÜ SAYI

OLAYLAR :

○ Maden - İş 21. Genel Kurulu
○ Etiyopya'da «Ak Devrim!»
○ Ülker Bisküvi Fabrikası Olayları
○ Güney Kore Rejimi

İNCELEMELER :

○ Türkiye Toplumun Gelişimi ve Dönüşümü
—tezler ve teorik açılım—
NECATİ ÖZTÜRK
○ Çokuluslu Şirketler Üzerine
ERDİNÇ GÜRSOY

ÇEVİRİLER :

○ Gençlik Problemleri
«LA NOUVELLE REVUE INTERNATIONALE» Dergisi

NOT :
İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi yedek üyelerinden Hakim Albay M. Selahattin FIRAT tarafından 1.11.1974 tarih ve 1974/220 Muh. 1974/83 Müt. sayılı kararı ile «suçun temadisinin önlenmesi gayesiyle» TOPLATILDI.

BEŞİNCİ SAYI

OLAYLAR :

○ Dünyada İlk Sosyalist Devrim

İNCELEMELER :

○ Türkiye Toplumun Gelişimi ve Dönüşümü
—plan, konsorsiyum, ortak pazar ve 12 Mart—
NECATİ ÖZTÜRK